ÚRSKURÐUR ÓBYGGÐANEFNDAR

Mál nr. 6/2000
Flóa- og Skeiðamannaafréttur

ÓBYGGÐANEFND

21. mars 2002

EFNISYFIRLIT

1. ÚRLAUSNAREFNI, SKIPAN OG AÐILD 617

2. MÁLSMEÐFERÐ 617
2.1. Norðanverð Árnessýsla tekin til meðferðar 618
2.2. Lýstar kröfur og kynning 619
2.3. Afmörkun máls nr. 6/2000 619
2.4. Fyrirtökur og aðalmeðferð 620

3. KRÖFUGERÐ 620
3.1. Krafa íslenska ríkisins um þjóðlendu 620
3.2. Kröfur eigenda jarða í hreppum Flóa og Skeiða og Afréttarmálafélags Flóa- og Skeiðahreppa vegna afréttar Flóa- og Skeiðamanna og fjalllendis Skriðufells og Ásólfsstaða 621
3.3. Krafa Landsvirkjunar 622

4. GÖGN OG GAGNAÖFLUN 624
4.1. Almennt 624
4.2. Rannsóknarskylda óbyggðanefndar 624
4.3. Yfirlit yfir frumgögn sem könnuð voru 624
4.4. Vettvangsferð 627
4.5. Skýrslutökur 628

5. STAÐHÆTTIR OG GRÓÐURFAR 629
5.1. Land- og jarðfræðilegar aðstæður 629
5.2. Áætlað gróðurfar á afréttinum um landnám og síðari þróun þess 629
5.3. Núverandi gróðurfar 630
5.4. Friðland og náttúruminjar 631

6. SAGA JARÐA OG AFRÉTTAR 631
6.1. Landnám 631
6.2. Afréttur Flóa- og Skeiðamanna 632
6.2.1. Elsti hluti afréttarins 632
6.2.2. Land úr Skriðufelli 642
6.2.3. Land úr Ásólfsstöðum 643

7. SJÓNARMIÐ ÍSLENSKA RÍKISINS 645
7.1. Almenn atriði 645
7.2. Fjalllendi jarðanna Ásólfsstaða og Skriðufells 651
7.3. Hinn eiginlegi Flóa- og Skeiðamannaafréttur 652

8. SJÓNARMIÐ JARÐEIGENDA O.FL. 654
8.1. Meginsjónarmið 654
8.2. Rök er varða aðild málsins 656
8.3. Rök fyrir fullkomnu eignarlandi 656

8.3.1. Landamerkjalýsing 656
8.3.2. Afsalsgerningar 657
8.3.3. Eyðijarðir 657
8.3.4. Nýting 658
8.5. Hefð og venjuréttur 659
8.6. Ásólfsstaðir og Skriðufell 660
8.7. Lagarök 661

9. SJÓNARMIÐ LANDSVIRKJUNAR 661

10. ALMENNAR NIÐURSTÖÐUR ÓBYGGÐANEFNDAR 663

11. NIÐURSTÖÐUR ÓBYGGÐANEFNDAR Í MÁLI ÞESSU 663
11.1. Krafa varðandi málsmeðferð óbyggðanefndar 663
11.2. Landnám 663
11.3. Afréttur Flóa- og Skeiðamanna 664
11.3.1. Elsti hluti afréttarins 664
11.3.2. Land úr Ásólfsstöðum 674
11.3.3. Land úr Skriðufelli 675

12. LANDSVIRKJUN 677
12.1. Almennt 677
12.2. Kröfur byggðar á einkaréttarlegum heimildum 677
12.3. Kröfur byggðar á lagaheimildum 678
12.4. Einstök mannvirki 679
12.4.1. Öll vatnsréttindi í Þjórsá ofan ármóta Þjórsár og Fossár o.fl. 680
12.4.2. Hrauneyjafosslína 681
12.4.3. Sultartangalína 3 681
12.4.4. Mælistöðvar 682
12.4.5. Vatnsmiðlun úr Dalsá, Miklalæk og Kisu yfir í Norðlingaöldumiðlun auk annarra virkjunarkosta í Efri-Þjórsá 682

13. ÚRSKURÐARORÐ 683

14. FYLGISKJÖL 685
I. Kort
II. Skjalaskrá
III. Aðilaskrá

1. ÚRLAUSNAREFNI, SKIPAN OG AÐILD

Ár 2002, fimmtudaginn 21. mars, er í óbyggðanefnd, sem starfar samkvæmt lögum um þjóðlendur og ákvörðun marka eignarlanda, þjóðlendna og afrétta, nr. 58/1998, sbr. lög nr. 65/2000, tekið fyrir málið

nr. 6/2000, afréttur Flóa- og Skeiðamanna,
hvort og þá hvaða land teljist til þjóðlendna,
hver séu mörk þjóðlendu við eignarland,
hvaða hluti þjóðlendu sé nýttur sem afréttur
og hver séu eignarréttindi innan þjóðlendu,

og í því kveðinn upp svohljóðandi

ÚRSKURÐUR

Úrskurð þennan kveða upp Kristján Torfason, formaður óbyggðanefndar, og nefndarmennirnir Allan V. Magnússon og Karl Axelsson.

Aðilar málsins eru:
Fjármálaráðherra f.h. íslenska ríkisins samkvæmt 11. gr. laga nr. 58/1998.
(Ólafur Sigurgeirsson hrl.)

Eigendur jarða í sveitarfélögum í Flóa- og á Skeiðum og Afréttarmálafélag Flóa- og Skeiðahreppa vegna afréttar Flóa- og Skeiðamanna og fjalllendis Skriðufells og Ásólfsstaða.
(Jörundur Gauksson hdl. og Guðrún Gauksdóttir lögfr.)

Landsvirkjun.
(Þórður Bogason hdl. f.h. Hreins Loftssonar hrl.)

2. MÁLSMEÐFERÐ

Þann 1. júlí 1998 tóku gildi lög um þjóðlendur og ákvörðun marka eignarlanda, þjóðlendna og afrétta, nr. 58/1998. Lögin kveða á um að starfa skuli óbyggðanefnd sem hafi með höndum eftirfarandi hlutverk, skv. 7. gr.:

a. Að kanna og skera úr um hvaða land telst til þjóðlendna og hver séu mörk þeirra og eignarlanda.
b. Að skera úr um mörk þess hluta þjóðlendu sem nýttur er sem afréttur.
c. Að úrskurða um eignarréttindi innan þjóðlendna.

Af ákvæði 7. gr. leiðir að gildistaka þjóðlendulaga, nr. 58/1998, og úrskurðir óbyggðanefndar fela ekki í sér afstöðu til réttinda einstakra aðila yfir eignarlandi eða hver séu mörk milli eignarlanda og leiða ekki til neinna breytinga þar á.

Þann 2. september 1998 skipaði forsætisráðherra Kristján Torfason dómstjóra, formann óbyggðanefndar, og aðra nefndarmenn Karl Axelsson hæstaréttarlögmann, varaformann, og Allan V. Magnússon héraðsdómara. Varamenn voru skipuð Halldór Jónsson héraðsdómslögmaður, Ragnheiður Bragadóttir héraðsdómari og Þorgeir Örlygsson prófessor.

2.1. Norðanverð Árnessýsla tekin til meðferðar

Meðferð þessa máls hófst 1. mars 1999 með því að óbyggðanefnd gaf út svohljóðandi tilkynningu, sbr. 8. gr. laga nr. 58/1998:

Óbyggðanefnd, sem starfar á grundvelli laga um þjóðlendur og ákvörðun marka eignarlanda, þjóðlendna og afrétta, nr. 58/1998, hefur ákveðið að taka til meðferðar landsvæði sem afmarkast svo:

Austurmörk: Þjórsá.

Vesturmörk: Mörk Árnessýslu og Borgarfjarðarsýslu og vestur- og suðurmörk Þingvallalands.

Norðurmörk: Suðurmörk Hofsjökuls og Langjökuls og á milli jöklanna mörk milli afréttar Biskupstungnahrepps í Árnessýslu og Auðkúluheiðar í Húnavatnssýslu, skv. dómsátt frá 9. september 1983 fyrir aukadómþingi Árnessýslu.

Suðurmörk: Suðurmörk þeirra jarða sem liggja að hálendinu eða afréttum, en þær jarðir virðast vera:

Í *Þingvallahreppi:* Þingvallaland, Gjábakki og Miðfell.

Í *Grímsneshreppi:* Kaldárhöfði, Brúarholt, Efri-Brú, Búrfell (I-III), Hæðarendi, Klausturhólar, Hallkelshólar (I-II), Björk, Þóroddsstaðir og Neðra-Apavatn.

Í *Laugardalshreppi:* Efra-Apavatn (I-II), Gröf, Lækjarhvammur, Eyvindartunga, Laugarvatn, Snorrastaðir (I-II), Hjálmsstaðir (I-II), Ketilvellir, Miðdalur, Miðdalskot, Laugardalshólar, Hólabrekka og Efstidalur (I-IV).

Í *Biskupstungnahreppi:* Miðhús, Úthlíð (I-II), Stekkholt, Hrauntún, Austurhlíð, Dalsmynni, Hlíðartún, Neðri-Dalur, Helludalur (I-II), Haukadalur (I-III), Torta, Bryggja, Laug, Brú, Kjóastaðir (I-II), Brattholt og Tunguheiði.

Í *Hrunamannahreppi:* Hamarsholt, Tungufell, Jaðar (I-II), Foss, Kluftar, Kaldbakur og Hrunakrókur.

Í *Gnúpverjahreppi:* Laxárdalur I-II, Skáldabúðir, Minni-Mástungur, Stóru-Mástungur (I-II), Hamarsheiði (I-II), Fossnes, Hagi, Ásólfsstaðir (I-II), Skriðufell og virkjanasvæði Landsvirkjunar.

Afréttir á svæðinu eru afréttir ofangreindra hreppa auk afréttar Flóa- og Skeiðamanna.

Gerður er fyrirvari um að aðrar jarðir/landskikar en tilgreindir eru kunni að liggja á mörkum svæðisins að sunnanverðu, svo sem land sem ráðstafað kann að hafa verið úr ofangreindum jörðum.

Óbyggðanefnd áskilur sér rétt til þess að minnka eða stækka það landsvæði sem hér er lýst. Slík breyting yrði auglýst sérstaklega.

Á þessu svæði mun óbyggðanefnd: a) kanna og skera úr um hvaða land telst til þjóðlendna og hver séu mörk þeirra og eignarlanda, b) skera úr um mörk þess hluta þjóðlendu sem nýttur er sem afréttur og c) úrskurða um eignarréttindi innan þjóðlendu.

Hér með er skorað á þá er telja til eignarréttinda yfir landi eða annarra réttinda á ofangreindu landsvæði að lýsa kröfum sínum skriflega fyrir óbyggðanefnd, Hverfisgötu 4a, 101 Reykjavík, innan þriggja mánaða frá útgáfudegi þess tölublaðs Lögbirtingablaðsins sem tilkynning þessi birtist í. Með kröfum þurfa að fylgja þær heimildir og gögn sem aðilar byggja rétt sinn á ásamt uppdrætti af mörkum þess landsvæðis/jarðar sem kröfur lúta að, allt í fjórriti.

Sérstaklega er áréttað að tilkynning þessi nær til allra þeirra aðila sem telja til réttinda á ofangreindu landsvæði, án tillits til þess hvort þeir koma fram í lýsingu á afmörkun svæðisins.

Tilkynning óbyggðanefndar var birt í Lögbirtingablaðinu 5. mars 1999. Útdráttur úr efni hennar var birtur í Morgunblaðinu og víðar. Jafnframt lét nefndin þinglýsa yfirlýsingu þessa efnis á þær fasteignir á svæðinu sem skráðar eru í þinglýsingabók sýslumannsins á Selfossi, sbr. 1. mgr. 10. gr. laga nr. 58/1998. Málið var að auki kynnt fyrir sveitarstjórnum, sýslumannsembættum og fleiri aðilum.

Óbyggðanefnd framlengdi hinn upphaflega frest í þeim tilvikum þegar leitað var eftir slíku með rökstuddum hætti. Jafnframt vakti nefndin athygli málsaðila á augljósu misræmi eða villum í málatilbúnaði og gaf færi á lagfæringum.

2.2. Lýstar kröfur og kynning

Óbyggðanefnd bárust kröfulýsingar íslenska ríkisins um þjóðlendur í 7 hreppum og 57 aðrar kröfulýsingar sem sumar tóku til fleiri en einnar jarðar eða stærri landsvæða. Síðustu kröfulýsingar bárust 22. október 1999.

Þann 29. október gaf óbyggðanefnd út yfirlit yfir lýstar kröfur og uppdrátt sama efnis. Lögboðin kynning fór fram með því að yfirlit og uppdráttur lágu frammi á skrifstofu sýslumannsins á Selfossi, dagana 1.-30. nóvember 1999, og að auki til loka athugasemdafrests 31. desember. Vakin var athygli á kynningunni með auglýsingum í fjölmiðlum. Jafnframt fengu hlutaðeigandi sveitarstjórnir og afréttarmálafélag yfirlit og uppdrátt óbyggðanefndar til upplýsingar.

Engar athugasemdir bárust fyrir desemberlok en eftir þann tíma hafa aðilar gert nokkrar breytingar á kröfum sínum. Í janúar 2000 bárust kröfulýsingar fyrir fimm jarðir, allar í Hrunamannahreppi.

2.3. Afmörkun máls nr. 6/2000

Í janúar 2000 var aðilum tilkynnt að ákveðið hefði verið að fjalla um svæðið í eftirfarandi 7 málum og var hreppamörkum þar fylgt í meginatriðum:

Mál nr. 1/2000, Þingvallakirkjuland og efstu jarðir í Þingvallahreppi.
Mál nr. 2/2000, Grímsnesafréttur og jarðir umhverfis Lyngdalsheiði í Grímsnes- og Grafningshreppi.
Mál nr. 3/2000, Laugardalsafréttur og efstu jarðir í Laugardalshreppi.
Mál nr. 4/2000, Biskupstungnaafréttur og efstu lönd í Biskupstungnahreppi.
Mál nr. 5/2000, Hrunamannaafréttur og efstu lönd í Hrunamannahreppi.
Mál nr. 6/2000, Flóa- og Skeiðamannaafréttur.
Mál nr. 7/2000, Gnúpverjaafréttur, Þjórsárdalur og efstu jarðir í Gnúpverjahreppi.

Jafnframt var gerð grein fyrir því hvaða nefndarmenn færu með hvert mál. Þá fengu fyrirsvarsmenn málsaðila afhent afrit kröfulýsinga og fylgigagna annarra aðila að viðkomandi máli. Óskað var eftir athugasemdum við fyrirhugaða skiptingu svæðisins í mál og hæfi einstakra nefndarmanna innan tiltekins frests. Engar athugasemdir bárust.

Mörk þess svæðis, sem til meðferðar er í máli nr. 6/2000, Flóa- og Skeiða-mannaafréttur, eru því nánar tiltekið sem hér segir: Norðurmörk eru við suðurjaðar Hofsjökuls, sbr. tilkynningu óbyggðanefndar, dags. 1. mars 1999. Til vesturs er landsvæði það sem nefnt hefur verið Hrunamannaafréttur og til austurs Gnúpverjaafréttur. Til suðurs ráða norðurmörk efstu jarða í Gnúpverjahreppi, þ.e. Skriðufell, Ásólfsstaðir (I-II), Fossnes, Hamarsheiði (I-II), Stóru-Mástungur (I-II), Minni-Mástungur, Skáldabúðir, Laxárdalur (I-II), sbr. framangreinda tilkynningu óbyggðanefndar. Norðurmörk jarðanna Skriðufells og Ásólfsstaða í því sambandi miðast við afréttargirðingu frá 1912 sem liggur þvert yfir þær en landið ofan girðingarinnar telst til afréttarins. Í þessu sambandi er einnig miðað við norðurmörk landgræðslusvæðis Skógræktar ríkisins í Þjórsárdal sem áður taldist til Flóa- og Skeiðamannafréttar en fellur utan þess svæðis sem hér er til úrlausnar.

Svo sem nánar greinir í kafla 3 er í máli þessu, nr. 6/2000, ágreiningur milli aðila um eignar-

réttarlega stöðu þess landsvæðis sem kallað hefur verið afréttur Flóa- og Skeiðamanna, þ.m.t. þá hluta Ásólfsstaða og Skriðufells sem liggja norðan afréttargirðingar.

Í megindráttum er annars vegar gerð krafa um þjóðlendu og hins vegar um eignarland. Málsmeðferð óbyggðanefndar einskorðast þó ekki við kröfur aðila heldur ber nefndin sjálfstæða rannsóknarskyldu, sbr. 5. mgr. 10. gr. laga nr. 58/1998.

2.4. Fyrirtökur og aðalmeðferð

Mál nr. 6/2000 var fyrst tekið fyrir á fundi óbyggðanefndar og forsvarsmanna málsaðila þann 1. mars 2000. Lögð voru fram skjöl málsins ásamt skjalaskrá. Þá var íslenska ríkinu veittur fjögurra vikna frestur til að skila greinargerð.

Við fyrirtöku málsins 28. mars var greinargerð íslenska ríkisins lögð fram ásamt fleiri gögnum. Þá var öðrum málsaðilum veittur fjögurra vikna frestur til að skila greinargerðum. Við fyrirtöku málsins 3. maí var greinargerð Landsvirkjunar lögð fram en af hálfu jarðeigenda var ekki mætt. Málið var tekið fyrir í 4. sinn á fundi 15. maí og í 5. sinn á fundi 19. maí og var þá lögð fram greinargerð Upprekstrarfélags Flóa- og Skeiðamanna og eigenda jarða í hreppum Flóa og Skeiða. Þá var málið tekið fyrir 5. júní og 18. september. Lögð voru fram gögn og leitast við að upplýsa málið frekar.

Aðalmeðferð fór fram föstudaginn 29. september 2000 í sal Héraðsdóms Suðurlands, Selfossi, og skiptist í forflutning, skýrslutökur og málflutning. Að því loknu var málið tekið til úrskurðar. Að höfðu samráði við lögmenn fór vettvangsferð fram samhliða aðalmeðferð í máli nr. 7/2000, Gnúpverjaafréttur (…), dagana 20.-21. september. Um vettvangsferð og skýrslutökur er fjallað nánar í köflum 4.4.-4.5. og vísast þangað.

Þann 5. nóvember 2001 var málið endurupptekið, lögð fram ný gögn af hálfu nefndarinnar og málsaðila og leitast við að upplýsa óljós atriði. Loks var málið tekið fyrir 11. desember 2001, lögð fram frekari gögn og afstaða tekin til einstakra atriða. Við þetta tækifæri var jafnframt færð til bókar sú niðurstaða óbyggðanefndar að sáttatilraunir væru þýðingarlausar. Var málið síðan tekið til úrskurðar að nýju.

3. KRÖFUGERÐ[1]

3.1. Krafa íslenska ríkisins um þjóðlendu

Íslenska ríkið gerir kröfu til þess að allt afréttarland á Flóa- og Skeiðamannaafrétti verði viðurkennt þjóðlenda í eigu íslenska ríkisins, að viðurkenndum rétti afréttareigenda til allra lagalegra afréttarnota.

Kröfulína fjármálaráðherra gagnvart Flóa og Skeiðamannaafrétti frá austri til vesturs byrjar þar, sem afréttargirðingin sker Sandá við hornmark Skriðufellslands. Síðan fylgir línan afréttargirðingunni í gegnum lönd Skriðufells og Ásólfsstaða allt að Grjótármynni og þaðan í Rauðafoss vestan megin við Seljárdal. Úr Rauðafossi í norðurenda Þverbrekknagljúfurs, þaðan í vörðu á vesturbakka Tunguár, þaðan bein stefna til vesturs í vörðu á vesturhorni Kálfafitjarfjalls, fremst móts við Fitjagil og þaðan bein stefna vestur í Kálfá. Frá Kálfá móts við Fitjargil í gilið þar sem það kemur úr Þrengslunum og þaðan bein stefna í norðurenda Hrútafells, þaðan í vesturenda Hrútafells eður brún fyrir sunnan Þverá og bein stefna í vestra Lambafell og þaðan niður í Laxá eftir beinni línu sem liggur til vesturs í suðurenda Kaldbaksfjalls. Gerð er krafa til að landið norðan þessarar línu sé þjóðlenda, háð afréttarnotum Flóa- og Skeiðamanna.

Merkjum afréttarins sé rétt lýst af hálfu jarðeigenda í Flóa- og á Skeiðum og er að öðru leyti vísað til þess.

1 Sjá einnig fylgiskjöl nr. I (kort) og III (aðilaskrá).

Þá gerir íslenska ríkið varakröfu í máli nr. 7/2000 (Gnúpverjaafréttur ...) sem að litlu leyti nær inn á landsvæði það sem hér er til meðferðar, nánar tiltekið nokkuð norður fyrir afréttargirðingu þar sem hún liggur yfir Skriðufell og Ásólfsstaði.

3.2. Kröfur eigenda jarða í hreppum Flóa og Skeiða og Afréttarmálafélags Flóa- og Skeiðahreppa vegna afréttar Flóa- og Skeiðamanna og fjalllendis Skriðufells og Ásólfsstaða

Að staðfest verði að Flóa- og Skeiðamannaafréttur, eins og honum er lýst hér á eftir, með öllum gögnum og gæðum, sé fullkomið eignarland og það ráði því að mörkin milli eignarlanda og þjóðlendna skuli ákvörðuð utan landamerkja afréttarins. Jafnframt sé Upprekstrarfélag Flóa- og Skeiðamanna aðili að kröfugerð enda ekki útilokað að stofnast hafi til beinna eða óbeinna eignarréttinda sem félagið eigi sérstaklega og jafnframt hafi félagið verið í fyrirsvari landeigenda vegna afréttarins.

Af hálfu Upprekstrarfélags Flóa- og Skeiðamanna og eigenda jarða í hreppum Flóa og Skeiða er landamerkjum lýst svo, sbr. samhljóða lýsing þeirra í kröfulýsingu dags. 28. júní 1999 og í grg. þeirra, dags. 18. maí 2000:

I. Landamerkin milli afréttarins og aðliggjandi jarða, að undanskildum Ásólfsstöðum og Skriðufelli, eru eftirfarandi og í samræmi við þinglýsta landamerkjaskrá frá manntalsþingi að Skáldabúðum 28. febrúar 1890:

1. Milli Fossnesslands og afrjettarins úr Grjótármynni í Rauðafoss vestan meigin við Seljárdal.
2. Milli Hamarsheiðarlands og afrjettarins úr Rauðafoss í norðurenda Þverbrekknagljúfurs, þaðan í vörðu á vesturbakka Tunguár.
3. Milli Stórumástungnalands og afrjettarins úr vörðu við Tunguá innan til við Þverbrekknagljúfur, þaðan bein stefna til vesturs í vörðu á vesturhorni Kálfafitjarfjalls, fremst móts við Fitjagil.
4. Milli Minni Mástungulands og afrjettarins úr síðast nefndri vörðu bein stefna vestur í Kálfá.
5. Milli Skáldabúðalands og afrjettarins úr Kálfá móts Fitjargil í gilið, þar sem það kemur fram úr Þrengslunum og þaðan bein stefna í norðurenda Hrútafells.
6. Milli Laxárdals og afrjettarins í vesturenda Hrútafells eður brún fyrir sunnan Þverá, bein stefna í Vestra Lambafell.
7. Milli Grímsstaðalands og afrjettarins úr vestra Lambafelli bein stefna til vesturs í suðurenda Kaldbaksfjalls niður í Laxá.

II. Landamerkin milli afréttarins og Ásólfsstaða og Skriðufells eru í samræmi við þinglýsta landamerkjaskrá jarðanna frá manntalsþingi að Stóra-Núpi 2. júní 1890 og einnig má finna samsvarandi lýsingu í uppkasti að landamerkjaskrá þeirri sem rakin var hér að ofan undir. Eru landamerkin eftirfarandi: „Milli afrjettarins og Ásólfsstaðalands: Úr Grjótá ytri, þar sem hún kemur í Þverá, síðan ræður Þverá rétt inn fyrir Hannesargljúfur; þaðan beint í Kistu við Grjótárgljúfurbotn; svo ræður Grjótá eystri niður fyrir gljúfrið.“ Milli afrjettarins og Skriðufellslands: Úr gljúfrinu ræður Grjótá þangað til hún fellur í Sandá; þaðan ræður Sandá í hellusteininn austan við Dímon; þaðan bein stefna í sandvikið vestanundir Kolviðarhól við Þjórsá.

III. Landamerkin milli afréttarins og Gnúpverjaafréttar ráðast meðal annars af og eru í samræmi við landamerkjaskrá Gnúpverjaafréttar sem lýst var á manntalsþingi að Stóra-Núpi 2. júní 1890. Fyrst markast þau, eins og að ofan er lýst, af hellusteini austan við Dímon og þaðan, skv. makaskiptasamningi þinglýstum 1938, „úr kletti við Sandá norðan Háholtsskógar norður fyrir Reykholt austan Rauðukamba inn með Fossá að Háafossi“, en síðan ræður „Fossá að upptökum sínum norðaustanvert við Lambafell, þaðan bein stefna í Öræfahnúk, þaðan hæst í Flóamannaöldu, þaðan í toppinn á Arnarfelli“, en áður en kemur að Arnarfelli má ætla að jökulröndin ráði merkjalínunni.

IV. Landamerkin milli afréttarins og Hrunamannaafréttar eru í samræmi við landamerkjaskrá sem lýst var á manntalsþingi að Stóra-Núpi 2. júní 1890. Þau eru: „Laxá ræður frá byggð inní Laxárdrög, þaðan bein stefna í nyrðra Rjúpnafell, þaðan bein lína, í sömu stefnu allt inn að Jökli.“

Á fundi nefndarinnar með málsaðilum þann 1. mars 2000 óskaði talsmaður landeigenda eftir að bókað yrði að láðst hefði að hafa kröfugerð vegna afréttar Flóa- og Skeiðamanna nægilega skýra. Gerð væri krafa um fullkomið eignarland skv. lýsingu afréttarins. Í kröfugerð eigi að auki að vera það land úr Skriðufelli og Ásólfsstöðum sem fram komi í afsali og makaskiptasamningi og afmarkist af afréttargirðingu. Landsvæðið norðan við afréttargirðinguna eigi þannig að vera inni í kröfugerðinni.

Við aðalmeðferð málsins þann 29. september 2000 var sett fram sú krafa að óbyggðanefnd úrskurði ekki í máli þessu fyrr en kröfulýsingar fyrir allt landið liggi fyrir.

Við aðalmeðferð var jafnframt gerð eftirfarandi varakrafa ef óbyggðanefnd úrskurði Flóa- og Skeiðamannaafrétt að einhverju leyti þjóðlendu: Umbjóðendur lögmannsins haldi innan þjóðlendu öllum notum sem venjulegt er að fylgi afréttareign auk allra annarra nota sem verið hafa á afréttinum að fornu og nýju. Varakrafa þessi nái til allrar þjóðlendunnar eins og hún yrði ákveðin.

Loks er krafist alls málskostnaðar.

3.3. Krafa Landsvirkjunar

Með bréfi, dags. 24. júní 1999, lýsti Landsvirkjun kröfum sínum á svæði I í heild en óbyggðanefnd hafði með auglýsingu í Lögbirtingarblaðinu 5. mars 1999 skorað á þá sem teldu til eignarréttinda yfir landi eða annarra réttinda á því landsvæði að lýsa kröfum sínum fyrir nefndinni innan tiltekins frests. Landsvirkjun lýsti kröfum sínum á svæði I í einu lagi þannig:

Landsvirkjun gerir kröfu til þess að viðurkennd verði og staðfest eftirtalin réttindi fyrirtækisins á hinu auglýsta landsvæði:

Öll vatnsréttindi (fallréttindi) í Þjórsá ofan ármóta Þjórsár og Fossár, landsréttindi sem til þarf vegna mannvirkja sem þegar eru fyrir hendi eða síðar kunna að verða reist til þess að hagnýta allt vatnsafl Þjórsár, þar með talið uppistöðulón, stíflur, vatnsvegir, miðlunar-mannvirki, orkuflutningslínur, spenna- og rofavirki, vegir og vegslóðar og hvers kyns önnur mannvirki vegna starfsemi Landsvirkjunar á svæðinu.

Öll vatnsréttindi jarðarinnar Kaldárhöfða frá Þingvallavatni niður í Úlfljótsvatn, 38 ha lands ásamt réttindum sem til þarf vegna mannvirkja sem þegar eru fyrir hendi eða síðar kunna að verða reist til þess að hagnýta vatnsaflið, þar með talið stíflur, vatnsvegir, miðlunarmannvirki, orkuflutningslínur, spenna- og rofavirki, vegir og vegslóðar og hvers kyns önnur mannvirki vegna starfsemi Landsvirkjunar.

Landsréttindi og réttindi sem til þarf vegna háspennulínu frá Þjórsá að austanverðu að mörkum Þingvallahrepps og Borgarfjarðarsýslu um Þingvallahrepp, Grímsneshrepp, Laugardalshrepp, Biskupstungnahrepp, Hrunamannahrepp, afrétt Flóa- og Skeiðamanna og Gnúpverjahrepp (Hrauneyjafosslínu); Búrfellslínu 1, 2 og 3A í Gnúpverjahreppi; línu frá Sigölduvirkjun yfir Þjórsá að Sandafelli í Gnúpverjahreppi að Búrfellsvirkjun (Sigöldulína l); og línu frá Sultartangavirkjun í Gnúpverjahreppi að Búrfellsvirkjun (Sultartangalínu 2).

Önnur eignarréttindi sem til þarf vegna orkumannvirkja sem lýst er í kafla 3, Jörð/landsvæði og til þess að gera nauðsynlegar ráðstafanir á vatnasvæðum ofan virkjana Landsvirkjunar í Tungnaá og milli þeirra og Búrfellsvirkjunar sem nauðsynlegar þykja til að tryggja rekstur þessara virkjana á hverjum tíma.

Öll veiðiréttindi í virkjunarlónum og vatnsvegum Landsvirkjunar á landsvæði því sem auglýsing óbyggðanefndar tekur til, þ.e. í Bjarnalóni ofan Búrfellsvirkjunar, Sultartangalóni og 5. áfanga Kvíslaveitu.

Kröfugerð þessi er gerð með þeim almenna fyrirvara að Landsvirkjun áskilur sér rétt til að leiðrétta og bæta við hana síðar og leggja fram viðbótargögn eftir þörfum og ef krafist verður.

Í bréfi Landsvirkjunar, dags 19. október 1999, sem var svar við bréfi óbyggðanefndar frá 12. s.m., eru nokkrar athugasemdir við uppkast að kröfulínukorti sem Landsvirkjun hafði fengið sent. Auk þess var gerð grein fyrir því að láðst hafði að geta 6. hluta Kvíslarveitu, sbr. heimild í 4. gr. laga 74/1990.

Óbyggðanefnd barst síðan bréf Landsvirkjunar, dags. 30. desember 1999, þar sem eftirfarandi kom fram:

a. Landsvirkjun hefur látið gera áætlanir um veitu efstu kvísla Dalsár, Miklalækjar og Kisu yfir í fyrirhugað Norðlingaöldulón og einnig liggja fyrir áætlanir um aðra virkjunarkosti í Efri-Þjórsá en sýndir eru á korti óbyggðanefndar.
b. Landsvirkjun á og rekur allmargar mælistöðvar á hálendinu ofan byggðar í Árnessýslu til mælinga á vatnshæð, veðri og ísingu.

Með greinargerð, dags. 3. maí 2000, var vísað í kröfugerð, dags. 24. júní 1999, ásamt síðari breytingum og jafnframt gerðar svofelldar kröfur í máli nr. 6/2000, Flóa- og Skeiðamannaafréttur:

Krafist er að staðfest verði réttindi Landsvirkjunar á eða vegna eftirtalinna landsvæða í afrétti Flóa- og Skeiðamanna, hvort sem þau verða talin falla innan eða utan marka þjóðlendu, sbr. 2. mgr. 5. gr. laga nr. 58/1998:

Öll vatnsréttindi (fallréttindi) í Þjórsá ofan ármóta Þjórsár og Fossár, þ.e. frá upptökum hennar í Hofsjökli og landsréttindi sem til þarf vegna mannvirkja sem þegar eru fyrir hendi eða síðar kunna að verða reist til þess að hagnýta allt vatnsafl Þjórsár, þar með talið uppistöðulón, stíflur, vatnsvegir, miðlunarmannvirki, orkuflutningslínur, spenna- og rofavirki, vegir og vegslóðar og hvers kyns önnur mannvirki vegna starfsemi Landsvirkjunar á svæðinu. Beinn eignarréttur að virkjunarlónum og vatnsvegum Landsvirkjunar og öll veiðiréttindi í þeim.

Hrauneyjafosslína (220kV)

Fyrirhuguð Sultartangalína (400kV)

Vatnsmiðlun úr Dalsá, Miklalæk og Kisu yfir í Norðlingaöldumiðlun auk annarra virkjunarkosta í Efri-Þjórsá.

Mælistöðvar Landsvirkjunar.

Landsvirkjun krefst þess að óbyggðanefnd úrskurði um nauðsynlegan kostnað til handa fyrirtækinu vegna hagsmunagæslu fyrir nefndinni.

Við aðalmeðferð kom fram að sú breyting væri gerð á kröfugerð miðað við greinargerð, sbr. skjal nr. 96, að ekki sé gerð krafa um staðfestingu á réttindum sem talin séu falla utan þjóðlendu. Þá sé lokaliður málsgreinar um beinan eignarrétt að virkjunarlónum, vatnsréttindum og öllum veiðiréttindum felldur niður í þessu máli og eigi ekki við.

4. GÖGN OG GAGNAÖFLUN

4.1. Almennt

Í málinu hafa verið lögð fram skjöl nr. 1-206, sjá nánar í fylgiskjali nr. II.

Gagna var ýmist aflað af málsaðilum eða óbyggðanefnd, á grundvelli rannsóknarskyldu nefndarinnar. Gerð var leit að frumgögnum sem varpað gætu ljósi á eignar- og afnotaréttindi á svæðinu, farið á vettvang og jafnframt teknar skýrslur af málsaðilum. Verður nú gerð nánari grein fyrir hverju þessara atriða.

4.2. Rannsóknarskylda óbyggðanefndar

Í þjóðlendulögum er mælt fyrir um skyldu aðila til að leggja fram þær heimildir og gögn sem þeir byggja rétt sinn á, sbr. 4. mgr. 10. gr. Úrlausn óbyggðanefndar einskorðast þó ekki við þær kröfur og gögn sem aðilar leggja fram heldur ber nefndin einnig sjálfstæða rannsóknarskyldu. Í því felst að óbyggðanefnd ber að hafa frumkvæði að því að afla heimilda og gagna um eignar- og afnotaréttindi yfir því landsvæði sem til meðferðar er og framkvæma rannsóknir og athuganir um staðreyndir og lagaatriði sem þýðingu hafa fyrir niðurstöðu í einstökum málum, sbr. 5. mgr. 10. gr. þjóðll. Markmiðið er að tryggja sem best að rétt niðurstaða fáist um einstök álitaefni. Rannsóknarskylda óbyggðanefndar dregur hins vegar ekki úr skyldu málsaðila til að afla og leggja fram þær heimildir og gögn sem þeir byggja rétt sinn á.

Á vegum óbyggðanefndar fór fram kerfisbundin leit að frumgögnum, prentuðum sem óprentuðum, sem líkur voru taldar á að varpað gætu ljósi á eignar- og afnotaréttindi yfir því landsvæði sem hér er til meðferðar. Könnun frumgagna var að hluta framkvæmd af óbyggðanefnd og að hluta falin sérfræðingum Þjóðskjalasafns Íslands, samkvæmt samkomulagi og mati þessara aðila. Í því sambandi hefur óbyggðanefnd notið ráðgjafar Gunnars Friðriks Guðmundssonar sagnfræðings og starfsmanna Þjóðskjalasafns Íslands, Bjarkar Ingimundardóttur og Jóns Torfasonar. Jafnframt var haft samstarf við Héraðsskjalasafn Árnesinga, handritadeild Landsbókasafns Íslands – Háskólabókasafns og fleiri aðila. Gerð er nánari grein fyrir þessari leit í kafla 4.3. Þá aflaði óbyggðanefnd álitsgerðar Ingva Þorsteinssonar náttúrufræðings, sjá kafla 5. Loks var að auki litið til almennra uppsláttarrita og ítarefnis um svæðið, svo sem byggðar- og héraðslýsinga, árbóka o.s.frv. Nokkuð var lagt fram í málinu af ljósritum úr slíkum ritum. Gerð er grein fyrir einstökum heimildaflokkum og mati óbyggðanefndar í því sambandi í kafla 10.5.

Fyrirsvarsmönnum aðila var gerð grein fyrir því að þeir hefðu óskoraðan rétt til að fá upplýsingar um tilhögun gagnaöflunar á vegum óbyggðanefndar og afrit allra gagna. Þeir gátu jafnframt bent á gögn sem ástæða væri til að kanna.

Þau gögn, sem í leitirnar komu og óbyggðanefnd taldi að þýðingu hefðu, voru lögð fram jafnóðum við fyrirtökur í málinu og afrit afhent málsaðilum. Jafnframt voru lögð fram minnisblöð um þá þætti gagnaöflunar sem lokið var hverju sinni.

4.3. Yfirlit yfir frumgögn sem könnuð voru

A. Óprentuð frumgögn:

1. Landamerkjabréf

Á Þjóðskjalasafni – Yfirfarið (sbr. skilabréf Þjóðskjalasafns, dags. 25.10.2001, skjal nr. 112 a).
Hjá Sýslumanninum á Selfossi – Yfirfarið (sbr. minnisblað óbn., dags. 10.10.2001, skjal nr. 124).

2. Jarðabréf

Á Þjóðskjalasafni – Yfirfarið (sbr. skilabréf Þjóðskjalasafns, dags. 25.10.2001, skjal nr. 112 a).
Sjá að öðru leyti lið B-1 (prentuð jarðabréf).

3. Afsals- og veðmálabækur
Á Þjóðskjalasafni – Yfirfarið (sbr. skilabréf Þjóðskjalasafns, dags. 25.10.2001, skjal nr. 112 a).
Hjá Sýslumanninum á Selfossi – Yfirfarið (sbr. minnisblað óbn., dags. 10.10.2001, skjal nr. 124).

4. Fasteigna- og jarðamöt
Ekki var venja að skrá afrétti í fasteignabækur.
Jarðamat 1804 – Sjá skjal nr. 131 a.
Jarðamat 1849-1850 – Sjá skjal nr. 131 b.
Jarðamat 1916 (1918) – Sjá skjal 131 c-d.
Sjá að öðru leyti lið B-2 (prentuð fasteigna- og jarðamöt).

5. Dóma- og þingabækur
Á Þjóðskjalasafni – Yfirfarið (sbr. skilabréf Þjóðskjalasafns Íslands, dags. 25.10.2001, skjal nr. 112 a).
Sjá að öðru leyti lið B-3 (prentaðir dómar).

6. Bréfabækur og gerðabækur sýslumanna og hreppa
Á Þjóðskjalasafni – Yfirfarið, eftir því sem ástæða var talin til (sbr. skilabréf Þjóðskjalasafns Íslands, dags. 25.10.2001, skjal nr. 112 a).

7. Vísitasíubækur
Á Þjóðskjalasafni – Yfirfarið, eftir því sem ástæða var talin til (sbr. skilabréf Þjóðskjalasafns Íslands, dags. 25.10.2001, skjal nr. 112 a).

8. Kirkjustólar
Á Þjóðskjalasafni – Yfirfarið (sbr. skilabréf Þjóðskjalasafns Íslands, dags. 25.10.2001, skjal nr. 112 a).

9. Skjalasöfn stiftamtmanns, amtmanns og landshöfðingja
Á Þjóðskjalasafni – Starfsmenn Þjóðskjalasafnsins töldu ekki ástæðu til að yfirfara þennan skjalaflokk í heild sinni og engar sérstakar vísbendingar um að þar væri að finna efni varðandi afrétt Flóa- og Skeiðamanna (sbr. skilabréf Þjóðskjalasafns Íslands, dags. 25.10.2001, skjal nr. 112 a).
Sjá að öðru leyti lið B-6 (prentað efni úr skjalasöfnum ...).

10. Bréfabækur biskupa
Bréfabók Brynjólfs biskups Sveinssonar: Yfirfarið (sbr. bréf Ögmundar Helgasonar, forstöðumanns handritadeildar Landsbókasafns, dags. 8.9.2000, skjal nr. 111).
Starfsmenn Þjóðskjalasafnsins töldu ekki þörf á að yfirfara í heild sinni þær óprentuðu bréfabækur biskupa sem þar eru varðveittar og engar sérstakar vísbendingar um að þar væri að finna efni varðandi afrétt Flóa- og Skeiðamanna (sbr. skilabréf Þjóðskjalasafns Íslands, dags. 25.10.2001, skjal nr. 112 a).
Sjá að öðru leyti lið B-8 (prentaðar bréfabækur biskupa).

11. Klausturumboð
Á Þjóðskjalasafni – Um slík gögn er ekki að ræða á þessu svæði (sbr. skilabréf Þjóðskjalasafns Íslands, dags. 25.10.2001, skjal nr. 112 a).

12. Fornleifaskráning (yfirlit)
Lögð fram útprentun úr gagnagrunni Fornleifastofnunar Íslands ehf. („ÍSLEIF“) fyrir afrétt Flóa og Skeiða og Þjórsárdal, skjal nr. 107.

13. Örnefnaskráning
Óbyggðanefnd hefur ekki talið ástæðu til að leggja fram sérstök gögn um örnefni í þessu máli.

14. Önnur óprentuð frumgögn
Starfsmenn Þjóðskjalasafns könnuðu nokkra fleiri skjalaflokka óprentaðra frumgagna, t.d. sáttabækur og biskupsskjalasöfn (sbr. skilabréf Þjóðskjalasafns Íslands, dags. 25.10.2001, skjal nr. 112 a).

B. Prentuð frumgögn:

1. Jarðabréf
Íslenskt fornbréfasafn – Yfirfarið (sbr. minnisblað óbn., dags. 29.5.2000, skjal nr. 98).
Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns (13. bindi) – Yfirfarið (sbr. minnisblað óbn., dags. 30.8.2001, skjal nr. 123).
Jarðabréf frá 16. og 17. öld (G.F.G.) – Yfirfarið (sbr. minnisblað óbn., dags. 7.6.2000, skjal nr. 106).
Sjá að öðru leyti lið A-2 (óprentuð jarðabréf).

2. Fasteigna- og jarðamöt
Ekki var venja að skrá afrétti í fasteignabækur.
Jarðatal á Íslandi, J. Johnsen (1847) – Sjá skjal nr. 132.
Ný jarðabók (1861) – Sjá skjal nr. 133.
Fasteignabók 1922 – Sjá skjal nr. 131 e.
Fasteignabók 1932 – Sjá skjal nr. 131 f.
Fasteignabók 1938 – Sjá skjal nr. 131 g.
Fasteignabók 1957 – Sjá skjal nr. 131 h.
Sjá að öðru leyti lið A-4 (óprentuð fasteigna- og jarðamöt).

3. Dómar
Útgefnir dómar Hæstaréttar og Landsyfirréttar – Yfirfarið (sbr. minnisblað óbn., dags. 29.6.2000, skjal nr. 101).
Sjá að öðru leyti lið A-5 (óprentaðar dóma- og þingabækur).

4. Fjallskilareglugerðir
Stjórnartíðindi – Yfirfarið (sbr. bréf frá Héraðsskjalasafni Árnesinga, dags. 5.6.2000, skjal nr. 109).

5. Máldagar
Íslenskt fornbréfasafn – Yfirfarið (sbr. minnisblað óbn., dags. 29.5.2000, skjal nr. 98).

6. Skjalasöfn stiftamtmanns, amtmanns og landshöfðingja
Lovsamling for Island – Yfirfarið (sbr. minnisblað óbn., dags. 20.6.2000, skjal nr. 102).
Stjórnartíðindi – Yfirfarið (sbr. minnisblað óbn., dags. 20.6.2000, skjal nr. 102).
Sjá að öðru leyti lið A-9 (óprentað efni úr skjalasöfnum ...).

7. Landnáma
Óbyggðanefnd hefur gengið úr skugga um að í málinu hefur verið lagt fram það efni Landnámu sem varðar landnám á því svæði sem um er fjallað í málinu.

8. Bréfabækur biskupa

Bréfabók Guðbrands Þorlákssonar: Ekki hefur verið talin ástæða til að yfirfara þessa eða aðrar útgefnar bréfabækur enda venjulega ekki fjallað þar um annað en eignir og stjórnsýslu kirkjunnar.

Sjá að öðru leyti lið A-10 (óprentaðar bréfabækur biskupa).

9. Alþingisbækur Íslands

Yfirfarið (sbr. minnisblað óbn., dags. 29.5.2000, skjal nr. 105).

10. Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns (1.-12. bindi)

Yfirfarið (sbr. minnisblað óbn., dags. 5.6.2000, skjal nr. 99).

Sjá einnig lið B-1 (13. bindi Jarðabókar ...).

11. Önnur prentuð frumgögn

Hvorki starfsmenn Þjóðskjalasafns né óbyggðanefnd töldu ástæðu til að yfirfara gögn í þessum flokki.

4.4. Vettvangsferð

Af hagkvæmnisástæðum fór fram vettvangsferð í máli nr. 6/2000, Flóa- og Skeiðamannaafréttur, samhliða vettvangsferð í máli nr. 7/2000, Gnúpverjaafréttur (…), dagana 20.-21. september 2000.

Fyrri hluti vettvangsferðar fór fram 20. september 2000 í ágætu skyggni. Í vettvangsferð tóku þátt, auk nefndarmanna, starfsmanna óbyggðanefndar og lögmanna málsaðila, þau Árni Benediktsson, yfirmaður orkuvera Landsvirkjunar á Þjórsár- og Tungnaársvæðinu, Halldór Jónatansson, fyrrverandi forstjóri Landsvirkjunar, Helgi Bjarnason, fyrrverandi forstöðumaður umhverfissviðs Landsvirkjunar, Böðvar Guðmundsson, starfsmaður Skógræktar ríkisins, Högni Guðmundsson, bóndi í Laxárdal, Már Haraldsson, fyrir hönd Gnúpverjahrepps, Sigrún Bjarnadóttir bóndi í Fossnesi og fleiri.

Sá hluti ferðarinnar, sem fyrst og fremst varðaði afrétt Flóa- og Skeiðamanna, hófst þegar Línuvegur var ekinn austur uns beygt var inn að Háafossi. Skammt fyrir ofan fossinn var staðnæmst og stigið út úr bifreiðinni. Þar sagði Már Haraldsson til örnefna og girðinga. Loks var haldið inn á Línuveg að nýju og ekið sem leið liggur austur að Þjórsárdalsvegi. Vettvangsferðinni lauk í Búrfelli.

Síðari hluti vettvangsferðar fór fram 21. september. Auk óbyggðanefndar, starfsmanns óbyggðanefndar og lögmanna málsaðila, taka þátt í vettvangsferð þau Ingvi Þorsteinsson, náttúrufræðingur, Guðrún Gauksdóttir, lögfræðingur, Páll Lýðsson, formaður Afréttarmálafélags Flóa- og Skeiðahreppa, Hjalti Gunnarsson, bóndi í Fossnesi og Högni Guðnason, bóndi í Laxárdal. Heimamenn veittu leiðsögn um svæðið, einkanlega Páll Lýðsson og Hjalti Gunnarsson. Haldið var frá Flúðum inn Þjórsárdal og yfir Rauðá að hinu upprunalega bæjarstæði að Stöng. Ekið var þaðan áleiðis að Háafossi og skoðaður innsti hluti afréttargirðingarinnar, skammt frá fossinum. Þessu næst var haldið til baka, beygt til vesturs skömmu áður en kemur að Stöng og ekið að Þjórsárdalslaug. Á þessari leið sér að eyðibýlinu Reykholti. Frá lauginni var tekin stefnan á gangnamannakofann Klett við Flóamannaklett. Á leiðinni sjást vikurnámur og eyðibýlið Bergólfsstaðir. Staðnæmst var við Klett. Haldið var til baka, niður á Þjórsárdalsveg, inn á Gnúpverjaveg og síðan norður Mástunguveg. Skammt fyrir ofan Skáldabúðir var beygt til norðurs inn á vegarslóða og haldið upp eftir honum, áleiðis að Línuveginum. Staðnæmst var í hlíðum Lambafells þar sem vel sést yfir svæðið. Komið var í gangnamannakofann í Hallarmúla. Þar flutti Páll Lýðsson, formaður Afréttarmálafélags Flóa- og Skeiðahreppa, tölu um nýtingu svæðisins og á leiðinni til baka frá Hallarmúla gerði Ingvi Þorsteinsson náttúrufræðingur grein fyrir gróðurfari þess. Vettvangsferð lauk í Árnesi.

4.5. Skýrslutökur

Fyrir nefndina kom og gaf skýrslu Páll Lýðsson, bóndi og sagnfræðingur, Litlu Sandvík. Páll er jafnframt formaður Afréttarmálafélags Flóa- og Skeiðahreppa.

Hann sagðist telja að afréttur Flóa- og Skeiðamanna væri fylgifé viðkomandi jarða enda kæmi það fram í gömlum heimildum svo sem Jarðabók Árna Magnússonar og dómi Gísla Sveinssonar frá 1567. Um fullkomið eignarland væri að ræða. Fylgifé þetta gengi kaupum og sölum með jörðunum. Hann benti á að fjallskil jarða hefðu verið í réttu hlutfalli við stærð þeirra sem benti til þess að menn hefðu talið að hlutur jarða í afréttinum væri í samræmi við stærð þeirra. Einnig benti hann á að þegar skipað hefði verið í leitir á 19. öld hefðu þeir sem áttu stærstu jarðirnar verið sendir í lengstu leitirnar.

Aðspurður kvað hann efri hluta afréttarins fyrir innan Dalsá hafa verið í samnotum með Gnúpverjum. Ástæða þess væri sú að þar hefði smalamennska rofnað nokkrum sinnum vegna fjárpesta. Þá hefði fé fækkað svo á 18. og 19. öld að menn hefðu annaðhvort hætt að reka til fjalls eða rekið eingöngu á neðri hluta afréttarins. Smalamennskur hefðu síðan verið teknar aftur upp á efri hluta afréttarins og þá að tilhlutan hreppstjóra í viðkomandi hreppum.

Aðspurður sagði hann að áður fyrr hefði fyrirkomulag leita verið þannig á afréttinum að Flóamenn hefðu smalað afréttinn nær Stóru-Laxá en Skeiðamenn nær Fossá. Þetta fyrirkomulag hefði verið lagt af þegar kom fram á 20. öldina en þá hefði smölun Skeiðamannaafréttar verið felld undir austurleit Flóa. Mörkin á milli Skeiðamannaafréttar og Flóaafréttar hefðu verið mjög óljós.

Aðspurður kvað hann Skeiðahrepp, Villingaholtshrepp, Gaulverjabæjarhrepp, Hraungerðishrepp og sveitarfélagið Árborg, sem áður hefði verið Sandvíkurhreppur, Eyrarbakkahreppur og Stokkseyrarhreppur, eiga land Skriðufells, sem lagt hefði verið til afréttar. Hreppsnefndir viðkomandi hreppa hefðu keypt landið í umboði sveitarfélagsins og lagt það til afréttarins hins sameiginlega lands jarðanna í viðkomandi hreppum. Þetta viðbótarland tilheyrði síðan jörðunum í réttu hlutfalli við stærð þeirra. Hann sagði að umræddur þriðji partur fjallskila, væri lagður á jarðirnar í réttu hlutfalli við stærð þeirra.

Aðspurður kvað hann Afréttarmálafélag Flóa- og Skeiðahreppa, sem keypt hefði hluta af jörðinni Ásólfsstöðum, vera formlegt félag, sem starfaði samkvæmt fjallskilasamþykkt. Um væri að ræða félagsskap bænda í fyrrgreindum sveitarfélögum. Í kröfulýsingu og greinargerð væri talað um Upprekstrarfélag Flóa- og Skeiðamanna en hið rétta væri Afréttarmálafélag Flóa og Skeiða. Jarðeigendur hefðu falið umræddu félagi að fara með öll eignarráð afréttarins.

Páll kvað Flóa- og Skeiðamenn hafa smalað afréttinn einir og óstuddir. Á mæðiveikitímanum frá 1938 til 1953 hefðu Skeiðamenn þó tekið einir að sér að smala fjalllendið.

Hann sagði að kaup Afréttarmálafélagsins á Ásólfsstaðalandinu hefðu farið fram í umboði og með samþykki hreppsnefnda viðkomandi hreppa. Páll var spurður hvort hann hefði einhverja skýringu á því hvernig Flóa- og Skeiðamenn hefðu eignast afréttarland sitt sem næði allt austur í Þjórsárdal að Þjórsá. Kvaðst hann geta sér þess til að Flóa- og Skeiðamenn hefðu keypt land af þeim sem átt hefðu þarna jarðir fyrir 1104 eða 1300 en þá hefði land þetta líklega verið grónir melhólar. Þá hefðu ár verið bestu landamerkin, þ.e. Stóra-Laxá, Fossá og Þjórsá, en árnar hljóti að hafa verið notaðar sem nokkurs konar aðhald við smalamennskur.

Aðspurður kvaðst hann ekki vita hvers vegna jörðin Sandártunga, sem farið hefði í eyði í lok 17. aldar og væri í Jarðabókinni talin eign Skálholtsstóls eins og fleiri jarðir í Gnúpverjahreppi, hefði ekki farið í stólsjarðabók. Skýringin gæti þó verið sú að hún hafi verið álitin lítils virði.

Aðspurður um aðrar nytjar af afréttinum en beit sagði Páll að Flóa- og Skeiðamenn hefðu ekkert skipt sér af skotveiðum inn á afréttinum en eitthvað mundu heimamenn hafa gengið til rjúpnaveiða. Hann sagði að veiði væri í Stóru-Laxá og væri Afréttarmálafélagið aðili að veiðifélaginu. Félagið hefði umboð bænda til að fara með þessi veiðiréttindi. Engin vötn væru á afréttinum nema Eysteinsvötn sem væru einungis mýrarpollar. Hann sagði að nokkrir aðilar hefðu stundað vikurnám á afrétt-

inum. Tekjur af veiðinni og vikurnáminu rynnu til Afréttarmálafélagsins sem ráðstafaði þeim til ýmissa hluta á afréttinum. Aðspurður um orðalag í samningi um vikurnám á afréttinum frá 1965 þar sem segði að fjáreigendur, sem ættu ítak á afrétti væri frjálst að taka vikur til búþarfa, sagði Páll að þar væri átt við eigendur afréttarins.

5. STAÐHÆTTIR OG GRÓÐURFAR[1]

5.1. Land- og jarðfræðilegar aðstæður

Flóa- og Skeiðamannaafréttur er um 710 km^2 að stærð.[2] Nokkuð af suðurhluta afréttarins liggur undir 200 m hæð yfir sjávarmáli en landið hækkar ört til norðurs og austurs og stór hluti afréttarins liggur yfir 500 m hæð. Jafnlendi nær mestri hæð, 800-900 m, norður undir Hofsjökli.

Berggrunnur á norðurhluta afréttarins er myndaður úr basísku og ísúru móbergi, bólstrabergi og setlögum og er yngri en 0,8 milljón ára. Einnig úr basískum og ísúrum goslögum (grágrýti) og setlögum, einnig yngri en 0,8 milljón ára.

Á mið- og suðurhluta afréttarins er berggrunnurinn myndaður úr basísku og ísúru gosbergi og setlögum og er 0,8-3,3 milljón ára gamalt.[3]

Í samræmi við berggrunninn er suðurhluti afréttarins mjög hæðóttur, fell og ásar með daldrögum á milli en flatlendi lítið. Norðurhluti afréttarins er hins vegar flatlendur.

5.2. Áætlað gróðurfar á afréttinum um landnám og síðari þróun þess

Landfræðilegar og jarðfræðilegar aðstæður, jarðvegs- og gróðurleifar, frjógreiningar, ritaðar heimildir, örnefni og núverandi gróðurfar gefa m.a. vísbendingar um gróðurfar í landinu fyrr á öldum.

Áætlað er að um landnám hafi nokkuð samfelldur gróður þakið mikinn hluta Flóa- og Skeiðamannaafréttar. Aðeins hæsta landsvæðið á norðvestur- og norðurhluta afréttarins hafi verið lítt eða ógróið. Samkvæmt korti Náttúrufræðistofnunar Íslands má áætla að a.m.k. ¾ hlutar afréttarlandsins hafi verið þaktir gróðri á þessum tíma.[4]

Við landnám hefur gróðurfar, eins og nú, verið breytilegt eftir land- og jarðfræðilegum aðstæðum og hafa þá skipst á birkiskógur og kjarr, annar þurrlendisgróður og votlendissvæði með mýrum og flóum. Þurrustu mýrar hafa verið viði vaxnar. Á korti Náttúrufræðistofnunar er áætlað að syðsti hluti afréttarins hafi verið vaxinn birki upp að 400-500 m hæð yfir sjávarmáli.

Ofan skógarmarka tóku víðir, fjalldrapi, lyng og ýmsar harðgerar jurtir við af birkinu sem ríkjandi tegundir. Þar sem jarðvatnsstaða var há og þar sem ár og vötn runnu fram var votlendisgróður ríkjandi. Mosa- og snjódældagróður tók síðan við á þurrlendi þegar nálgaðist efri mörk gróðurs og loks var bersvæðisgróður, eða aðeins plöntur á stangli, á því landi sem í daglegu tali er kallað ógróið.

Birkiskógum fylgir mikil gróska og frjósamur jarðvegur. Óhætt er að fullyrða að annað gróið land hafi einnig einkennst af mikilli grósku um landnám því að það hafði fram til þess tíma þróast án áhrifa grasbíta, annarra en fugla.

Á árunum 1961-1965 var á vegum Rannsóknastofnunar landbúnaðarins (RALA) kortlagður gróður á Flóa- og Skeiðamannaafrétti og víðar á hálendi Suðurlands.[5] Þær rannsóknir leiddu m.a. í

1 Kaflar 5.1-5.3 eru byggðir á skýrslu Ingva Þorsteinssonar, ráðgjafa óbyggðanefndar á sviði náttúrufræði, sbr. málsskjal nr. 113.

2 Ólafur Arnalds o.fl., 1997: *Jarðvegsrof á Íslandi*. Landgræðsla ríkisins og Rannsóknastofnun landbúnaðarins.

3 Náttúrufræðistofnun Íslands, 1998. Jarðfræðikort (1:500 000).

4 Eyþór Einarsson og Einar Gíslason, 2000. Handrit að korti Náttúrufræðistofnunar Íslands: Hugmynd um gróðurfar á Íslandi við landnám.

5 Rannsóknastofnun landbúnaðarins, 1965. Gróðurkort (1:40 000).

ljós að innan við þriðjungur afréttarins er þakinn samfelldum gróðri. Af þessu má áætla að um tveir þriðju hlutar af gróðurþekjunni hafa tapast frá upphafi landnáms til okkar tíma.

Auk beinnar gróður- og jarðvegseyðingar hefur orðið mikil rýrnun á grósku og uppskerumagni þeirra gróðurlenda sem enn eru á kröfusvæðinu. Skógur og kjarr er horfið en eftir standa víða gróðurlendi með lélegri og afkastaminni gróðri og rýrari jarðvegi.

Orsakir þessa gróðurtaps og rýrnunar landgæða á Flóa- og Skeiðamannaafrétti eru að sjálfsögðu fleiri en ein; loftslagsbreytingar, eldgos, skógarhögg, beit og aðrar mannlegar aðgerðir. Nálægð Heklu hefur verið afdrifarík og allt fram á okkar daga hefur aska frá henni dreifst yfir landsvæðið og valdið skaða á gróðri. Rannsóknir hafa leitt í ljós að jarðvegseyðing hér á landi hefur að langmestu leyti gerst á sögulegum tíma.[1] Þegar fyrir árið 1100 var jarðvegsfok farið að aukast mjög, og á 12. og 13. öld varð óhemju jarðvegseyðing á hálendi Suðurlands og víðar.

Loftslag fór mjög kólnandi á 12. öld og hélst svo fram yfir 1300 en þá hlýnaði nokkuð aftur.[2] Á 14. öld fór að draga úr áfokinu í kjölfar hlýnandi loftslags og áhrifin af hinu mikla Heklugosi árið 1104 fóru dvínandi. Loftslag kólnaði svo mjög aftur á 17. öld og hélst svo 18. og 19. öldina. Ný jarðvegseyðingarskriða hófst því aftur í lok 17. aldar og var hún í algleymingi á 18. og 19. öld.

Flest bendir til þess að samverkandi áhrif hinnar margvíslegu nýtingar gróðurs á 1100 ára búsetu í landinu, loftslagsbreytinga og eldgosa hafi verið ráðandi þættir í þeirri rýrnun landgæða sem orðið hefur á afréttinum fram á þennan dag.

5.3. Núverandi gróðurfar

Heildarstærð gróins lands á Flóa- og Skeiðamannaafrétti er, skv. gróðurkortum RALA, um 250 km^2. Enda þótt þær niðurstöður séu frá 1965 er ekki ástæða til að ætla að síðan hafi orðið miklar breytingar á víðáttu gróðurlendisins. Stórvægileg gróðureyðing hefur ekki átt sér stað á afréttinum á þeim tíma og trúlegt er að náttúruleg sjálfgræðsla hafi vegið upp á móti henni. Ekki hefur verið unnið að skipulegri landgræðslu á afréttinum.

Afrétturinn nær yfir mörg hæðarbelti, eða frá um það bil 150 til 900 m yfir sjó á jafnlendi, og gróðurskilyrðin eru margbreytileg. Gróðurlendið, sem áður þakti nær allt svæðið, er nú sundurslitið. Skiptast á ágætlega til sæmilega vel gróin svæði á lægstu, skjólbestu og rökustu svæðunum og víðáttumiklar auðnir ofar á veðurbörðustu og þurrustu svæðunum þar sem jarðvegur er fokinn burt. Þannig er suðurhluti afréttarins er mjög vel gróinn allt upp í 300-400 m hæð en þegar norðar dregur og landið hækkar verður gróðurþekjan gisnari. Norður við Sultarfit, Fitjaása og Austurbug, í 600-700 m hæð, hverfur gróður nánast með öllu og við taka auðnir sem ná allt inn undir Dalsá. Milli Dalsár og árinnar Kisu eru allvíðáttumikil og fjölbreytileg þurrlendis- og votlendisgróðurlendi í 600-700 m hæð. Innan Kisu norður að Blautukvísl eru svo aftur víðáttumiklar, gróðursnauðar auðnir.

Á afréttinum þekja tvö gróðurlendi um $^4/_5$ hluta hins gróna lands en það eru mosaþemba og starmóar. Votlendisgróður – mýrar og flóar – er um $^1/_{10}$ af grónu landi.

Hlutdeild mosaþembu kemur ekki á óvart því að hún er algengasta gróðurlendi á nær öllum sunnlenskum afréttum vegna mikillar úrkomu þar. Hin mikla hlutdeild starmóa er hins vegar athyglisverð og hvergi á hálendi landsins er hlutfallslega jafnmikið af þessu gróðurlendi og á Flóa- og Skeiðamannaafrétti. Gróðurlendið verður oftast til við það að mýrar þorna upp vegna mikils áfoks eða vegna vatnsrofs og við mikla úrkomu. Stinnastör er einkennisplanta gróðurlendisins. Hún er ein besta beitarplanta sem völ er á, hvort sem er á hálendi eða láglendi, og gróður Flóa- og Skeiðamannaafréttar hefur því tiltölulega hátt beitargildi.

Þessi tvö gróðurlendi – mosaþemba og starmóar – eru fyrst og fremst á suðurhluta afréttarins

1 Guttormur Sigbjarnarson, 1969: „Áfok og uppblástur. Þættir úr gróðursögu Haukadalsheiðar.“ *Náttúrufræðingurinn*, 39. árg.

2 Páll Bergþórsson 1967: „Kuldaskeiðið um 1300.“ *Veðrið* 12.2.

og þau gefa ótvírætt til kynna að þar sé um mikla staðbundna úrkomu að ræða, auk þess sem gróðurinn hvílir á þéttum berggrunni. Hluti af mosaþembunni er einnig nýgræðingur á landi þar sem jarðvegur hefur blásið upp en sem er að gróa upp að nýju vegna hinna hagstæðu rakaskilyrða. Þar er gróður í framför.

Samkvæmt niðurstöðum í bókinni Jarðvegsrof á Íslandi, þar sem ástand lands er metið eftir umfangi jarðvegsrofs, einkenna auðnir Flóa- og Skeiðamannaafrétt. Á sunnanverðum afréttinum, þar sem land er best gróið, er rof hins vegar talið vera lítið.

5.4. Friðland og náttúruminjar

Innan þess svæðis, sem hér er til umfjöllunar, eru á náttúruminjaskrá eftirfarandi svæði að meira eða minna leyti, sbr. nánari skilgreiningu þar: „Friðland í Þjórsárverum“ (sbr. auglýsingu nr. 507/1987), „Kerlingarfjöll“, „Þjórsárdalur, Gjáin og fossar í Fossá“. Þessi landsvæði njóta verndar samkvæmt lögum um náttúruvernd, nr. 44/1999.

6. SAGA JARÐA OG AFRÉTTAR

Hér verður í fyrstu greint frá elstu ritheimildum um landnám á því svæði sem til meðferðar er og síðan rakin í stórum dráttum saga afmörkunar, ráðstafana að eignarrétti og nýtingar á þeim jörðum sem tilgreindar eru í málinu. Að lokum verður á sama hátt gerð grein fyrir sögu afréttarins frá öndverðu til þessa dags.

6.1. Landnám

Frásögn Landnámabókar bendir til að afréttur Flóa- og Skeiðamanna eins og honum er lýst í heimildum (sbr. kafla 6.2.) sé að nokkrum hluta á landsvæði sem numið var í öndverðu. Að vestan var landnám Bröndólfs og Más Naddoddssona í Hrunamannahreppi, síðan tók við landnám Þrándar mjögsiglandi milli Þjórsár og Laxár „ok upp til Kálfár“ en að austan var landnám Þorbjörns laxakarls sem nam „Þjórsárdal allan ok Gnúpverjahrepp allan ofan til Kálfár“. Hér sýnist eðlilegt að álykta að Kálfá, að upptökum hennar, hafi skilið á milli landa Þrándar og Þorbjörns. Þorbjörn gaf síðar tveimur frændum konu sinnar, Ófeigi gretti og Þormóði skafta land úr landnámi sínu. Ófeigi gaf hann „enn ytra hlut milli Þverár ok Kálfár ok bjó ‹hann› á Ófeigsstǫðum hjá Steinsholti“ en Þormóði gaf hann „enn eystra hlut, ok bjó hann í Skaptaholti“.[1]

Nokkuð skiptar skoðanir eru um hversu nákvæm og greinargóð lýsing Landnámu er. Augljóst þykir t.d. að orðin „milli Þverár og Kálfár“ eigi við um landnám Þormóðs skapta en ekki Ófeigs grettis.[2] Einar Arnórsson dró enn fremur í efa að Þorbjörn laxakarl hefði numið land „ofan til Kálfár“ því að Kálfá væri ekki þverá heldur rynni hún sem næst niður um miðjan hreppinn og félli ekki í Þjórsá fyrr en hjá Miðhúsum.[3] Haraldur Matthíasson var annarrar skoðunar og staðhæfði að þetta orðalag Landnámu væri í samræmi við málvenju og áttamiðanir í Árnessýslu. Frásögnina bæri að skilja á þá leið að Þorbjörn hefði numið land allt ofan Kálfár.[4] Það eina sem Haraldur taldi óljóst voru mörkin á milli Þrándar mjögsiglandi og Ófeigs grettis.[5]

Sú ályktun verður dregin af frásögn Landnámu að landið milli Þjórsár og Laxár, bæði ofan og neðan Kálfár, hafi verið numið í öndverðu. Um efri mörk landnámsins er hins vegar óljóst.

1 *Landnámabók*, 1986. Íslenzk fornrit. 1. b. Jakob Benediktsson gaf út. Reykjavík. S. 380.
2 Sbr. *Landnámabók* 1986, s. 380, 2. nmgr.
3 Einar Arnórsson, 1950: *Árnesþing á landnáms- og söguöld.* (Árnesinga saga II. Ritstj. Guðni Jónsson.) Reykjavík. S. 71.
4 Haraldur Matthíasson, 1950: „Landnám milli Þjórsár og Hvítár.“ *Skírnir. Tímarit Hins íslenska bókmenntafélags.* S. 131.
5 Haraldur Matthíasson 1950, s. 134-135.

6.2. Afréttur Flóa- og Skeiðamanna
6.2.1. Elsti hluti afréttarins

Í Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns er minnst á eyðijarðir í Þjórsárdal og vitnað í munnmæli þess efnis að jarðeldur úr Rauðukömbum hafi lagt byggðina í auðn. Síðan segir:

> Öll þessi lönd er‹u› nú almennings afrjettur, milli Þjórsár og Fossár Eystra Hrepps, og vestur frá Fossá að Stóru Laxá Flóamanna og Skeiða, og er engin önnur brúkun á þessum löndum.[1]

Þessi frásögn var skráð 1709 og mun vera ein elsta lýsing á mörkum afréttarins.

Í lýsingum Stóranúpssóknar 1841 víkur séra Guðmundur Vigfússon að Skeiðamannaafrétti með þessum orðum:

> En í austur-landnorður fyrir ofan þvera byggðina eða hreppinn á milli Laxár og Fossár liggur eyðipláts það, sem kallað er Flóa- og Skeiðamannaafréttur, en þar austur af á milli Fossár og Þjórsár er Eystrahreppsmannaafréttur [þ.e. Gnúpverjahreppsafréttur].[2]

Á öðrum stað greinir hann frá því að Skeiðamannaafréttur byrji fyrir innan Sandá.[3]

Í landamerkjabók Árnessýslu er lýsing á mörkum Flóa- og Skeiðamannaafréttar og þeirra jarða í Gnúpverjahreppi sem áttu land að afréttinum, að undanskildum jörðunum Skriðufelli og Ásólfsstöðum:

1. Milli Fossnesslands og afrjettarins úr Grjótármynni í Rauðafoss vestan meigin við Seljárdal.
2. Milli Hamarsheiðarlands og afrjettarins úr Rauðafoss í norðurenda Þverbrekknagljúfurs, þaðan í vörðu á vesturbakka Tunguár.
3. Milli Stórumástungnalands og afrjettarins úr vörðu við Tunguá innan til við Þverbrekknagljúfur, þaðan bein stefna til vesturs í vörðu á vesturhorni Kálfafitjarfjalls, fremst móts við Fitjagil.
4. Milli Minni Mástungulands og afrjettarins úr síðast nefndri vörðu bein stefna vestur í Kálfá.
5. Milli Skáldabúðalands og afrjettarins úr Kálfá móts Fitjargil í gilið, þar sem það kemur fram úr Þrengslunum og þaðan bein stefna í norðurenda Hrútafells.
6. Milli Laxárdalslands og afrjettarins í vesturenda Hrútafells eður brún fyrir sunnan Þverá, bein stefna í Vestra Lambafell.
7. Milli Grímsstaðalands og afrjettarins úr vestra Lambafelli bein stefna til vesturs í suðurenda Kallbaksfjall[s] niður í Laxá.[4]

Landamerkjalýsing þessi er undirrituð 27. sept. 1887 af umboðsmönnum sýslunefndar Árnessýslu, Jóni Jónssyni og Þ. Guðmundssyni. Einnig samþykktu hana ábúendur og eigendur Laxárdals, Skáldabúða, Minni-Mástungu, Stóru-Mástungu, Fossness og Hamarsheiðar. Bréfinu var þinglýst 2. júní 1890 að Stóranúpi og 3. júní sama ár að Gröf.[5]

Til er önnur landamerkjalýsing sem talin er með hendi séra Valdimars Briem á Stóra-Núpi í Gnúpverjahreppi.[6] Hún var hins vegar ekki undirrituð og samþykkt af þeim sem hagsmuna áttu að gæta en á hana má líta sem hugmyndir eða tillögur sem síðar hafi verið nánar útfærðar í hinu endanlega og staðfesta landamerkjabréfi. Lýsingin er á þessa leið (í óstaðfestri uppskrift):

---

1 *Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns.* 2. b. Kaupmannahöfn 1918-192. S. 218.
2 *Árnessýsla. Sýslu- og sóknalýsingar Hins íslenska bókmenntafélags 1839-1843 og lýsing Ölfushrepps anno 1703 eftir Hálfdan Jónsson.* Svavar Sigmundsson sá um útgáfuna. Reykjavík 1979. S. 90.
3 *Árnessýsla* 1979, s. 97.
4 Skjal nr. 5.
5 Skjal nr. 126.
6 Heimild: Páll Lýðsson (18. september 2001).

Landamerki milli Flóa og Skeiðamannaafrjettar annarsvegar, og byggðalanda í Gnúpverjahrepp hinsvegar, að meðtöldu Laxárdalslandi og Grímsstaðalandi Hrunakirkju, samt selstöðulöndum Ása og Stóranúps.

1. Milli afrjettarins og Grímsstaðalands: Fyrst ræður Skillandsá[1], þar sem hún kemur í Laxá og austur að Skillandsárfossi, en þaðan beint í vesturbrúnina á Vestra Lambafelli.
2. Milli afrjettarins og Laxárdalslands: Úr vesturbrúninni á Vestra Lambafelli beint í norðvesturhornið á Hrútafelli.
3. Milli afrjettarins og Skáldabúðalands: Úr norðvesturhorninu á Hrútafelli beint í Kálfá við Fitjagilið.
4. Milli afrjettarins og Minni Mástungnalands: Úr Kálfá við Fitjagil beint í hornmarkið milli Mástungnanna, sem er varða á Kálfárfitjafjalli framarlega.
5. Milli afréttarins og Stóru Mástungnalands: Úr áðurnefndri vörðu beint í Tunguá framan til við Svínaflóðin.
6. Milli afrjettarins og Ása-sellands: Úr Tunguá framan við Svínaflóð beint norðan við Þverbrekknagljúfur, þaðan beint í klett, sem heitir Bognikarl.
7. Milli afrjettarins og Stóranúps-sellands: Úr Bognakarli beint fremst í Njáldrugljúfur, þaðan beint í markaþúfu austan og ofanvið Grjótárgljúfur.
8. Milli afrjettarins og Fossnes-lands: Úr áðurnefndri þúfu beint í Grjótá ytri, þar sem hún kemur í Þverá.
9. Milli afrjettarins og Ásólfsstaðalands: Úr Grjótá ytri, þar sem hún kemur í Þverá, síðan ræður Þverá rjett innfyrir Hannesargljúfur; þaðan beint í Kistu við Grjótárgljúfursbotn; svo ræður Grjótá eystri niður fyrir gljúfrið.
10. Milli afrjettarins og Skriðufellslands: Úr gljúfrinu ræður Grjótá þangað til hún fellur í Sandá; þaðan ræður Sandá í hellusteininn austan við Dímon; þaðan bein stefna í sandvikið vestanundir Kolviðarhól við Þjórsá.[2]

Í landamerkjabréfi frá 18. apríl 1890 segir um mörk afréttarins:

> Landamerki milli afrjettalanda Flóa og Skeiðaafrjetta, og á aðra hönd Hrunamanna afrjettar, sem hjer segir:
>
> Laxá ræður frá byggð inní Laxárdrög, þaðan bein stefna í nyrðra Rjúpnafell, þaðan bein lína, í sömu stefnu allt inn að Jökli.[3]

Bréf þetta undirrituðu Jón Jónsson vegna Flóa- og Skeiðaafréttar og Þ. Guðmundsson í umboði sýslunefndar Árnessýslu og var það þinglesið á manntalsþingi að Stóranúpi 2. júní sama ár.

Landamerkjabréf Gnúpverjahreppsafréttar er frá 24. apríl 1890, þinglesið að Stóranúpi 2. júní og undirritað af fulltrúa hreppsnefndar, Valdimar Briem. Einnig samþykktu það Jón Jónsson og Þ. Guðmundsson fyrir hönd Flóa- og Skeiðamanna. Þar er þessi lýsing:

> Frá Þjórsá ræður Fossá að upptökum sínum norðaustanvert við Lambafell, þaðan er bein stefna í Öræfahnúk, þaðan hæst í Flóamanna-öldu, þaðan í toppinn á Arnarfelli, síðan ræður Þjórsá þar til Fossá kemur í hana fyrir neðan Búrfell.[4]

1 Skillandsá nefnist einnig Kiljansá, sbr. Brynjúlfur Jónsson, 1896: „Rannsóknir byggðaleifa upp frá Hrunamannahreppi sumarið 1895.“ *Árbók Hins íslenzka fornleifafjelags* 1896. S. 3.
2 Skjal nr. 8 (a). Undirstrikanir í frumskjali.
3 Skjal nr. 11.
4 Skjal nr. 9.

Í fjárskilareglugjörð fyrir hreppana milli Þjórsár og Hvítár frá árinu 1895 er landamerkjum afréttanna lýst þannig:

> Þeir eiga afrjett, sem að fornu hafa átt. Afrjettur Hrunamannahrepps er milli Hvítár og Stórulaxár, afrjettur Flóa og Skeiðamanna milli Stórulaxár og Fossár, afrjettur Gnúpverja milli Fossár og Þjórsár. Að öðru leyti fara mörk afrjettanna eptir landamerkjaskrám og fornri venju. Austasti hluti af afrjetti Flóa- og Skeiðahreppa er sjerstaklega nefndur Skeiðamannaafrjettur.[1]

Lýsing þessi hélst síðan nær óbreytt í síðari fjallskilareglugerðum, allt þar til núgildandi fjallskilareglugerð tók gildi 1996. Í 2. gr. hennar segir svo:

> Afréttur Hrunamannahrepps er að vestan milli Jökulfalls og Hvítár í Hofsjökul og úr jöklinum bein lína um Eystra-Rjúpnafell í Laxárdrög og ræður svo Stóra-Laxá austurmörkum. Afréttur Flóa- og Skeiðamanna afmarkast að vestan af áðurnefndri línu milli hans og Hrunamannaafréttar, en að austan ræður Fossá og síðan drög hennar og lína um Öræfahnjúk og Flóamannaöldu í hæstu gnípu Arnarfells.[2]

Árið 1937 kom upp skæð fjárpest í Flóahreppum og var því ákveðið næsta ár að setja upp varnargirðingu milli Flóa- og Skeiðahreppa. Flóamönnum var eftir það óheimilt að nota afrétt sinn fram yfir fjárskiptin 1952. Kom þá í hlut Skeiðamanna að smala afréttinn sem nær liggur byggðinni en Gnúpverjar tóku að sér smölun þess hluta sem fjær liggur. Páll Lýðsson lýsir smölun á afréttinum á þessa leið:

> Rekstur til fjalls hófst úr Flóahreppum vorið 1953 og komst þá aftur á hið gamla smalalag. Aðalleitir voru nú löngu orðnar tvær: Austurleit sem Skeiðamenn smöluðu ásamt Gaulverjum, Stokkseyringum og Eyrbekkingum, og Vesturleit sem smöluð var af Villingaholts-, Hraungerðis- og Sandvíkurhreppum og hinum nýja hreppi á Selfossi. Smalatilhögun er þessi:
>
> Langaleitin er innsta leit og smöluð með Gnúpverjum. Leitað er allt til Arnarfellsjökuls og menn neðst úr Flóanum hafa 12 daga útivist. Nú eru tveir menn af svæðinu sendir í Lönguleit. Sameinast sú leit Norðurleit þegar komið er af Fjórðungssandi að ánni Kisu. Í Norðurleit eru sendir 6 menn og smala þeir eins og í Lönguleit undir forsjá Gnúpverjafjallkóngs. En Norðurleit lýkur eftir dags smalamennsku þegar safnið er komið að Dalsá. Skiljast þá leiðir og fara Flóa- og Skeiðamenn yfir svonefnd Öræfi og stefna þrír menn að Sultarfit en aðrir þrír fara úr Öræfunum í Fossárdrög að Skeiðamannafit.
>
> Á Fitjarnar báðar er kominn mannskapur úr byggð. Heitir þaðan í frá Vesturleit og Austurleit. Frá Skeiðamannafit fara 13 smalar niður Fitaása en 8 manns smala Vesturleitina. Næstu náttstaðir eru fyrir Vesturleit Hallarmúli við Skillandsfitjar (Kiljansfitjar) og fyrir Austurleit Klettur undir Heljarkinn eða við Grjótá. Þá bætast þar við 6 Klettmenn, flestir af Skeiðum, en að hálfnuðum smaladegi Vesturleitar þegar komið er að Svartá, mæta leitarmenn 12 Tangamönnum sem smala Tangann meðfram Laxárgljúfrum og síðan Kamb og reka í dagslok yfir Skillandsá. Næsta dag smala báðar leitir niður að afréttargirðingunni og gegnum hana að nátthögum í byggð. 40 manns koma niður að girðingunni úr báðum leitum.
>
> Tveim vikum síðar er farið í eftirsafn og eru 8 menn í hvorri leit. Þá er aðeins legið í Hallarmúla og undir Kletti. Eftirleit er síðan farin í október við hentug veðurskilyrði. Henni er stjórnað af einum fjallkóngi og legið er þá bæði í Hallarmúla og undir Kletti.[3]

1 Skjal nr. 109 (4).
2 Skjal nr. 109 (14).
3 Skjal nr. 117. Sbr. *Göngur og réttir.* 2. b. Bragi Sigurjónsson bjó til prentunar. Önnur prentun aukin og endurbætt. Akureyri 1984. S. 107-112, 127-130.

Hinu sameiginlega leitarsvæði Flóa- og Skeiðamanna annars vegar og Gnúpverja hins vegar er nánar lýst 19. gr. fyrrnefndrar fjallskilareglugerðar frá 1996:

> Landið fyrir innan Fjórðungssand og Norðurleitina, milli Dalsár og Kisu, smala Skeiða- og Flóamenn sameiginlega með Gnúpverjum. Tölu fjallmanna á þessu svæði ákveður afréttarmálafundur, sbr. 11. gr., í samráði við Gnúpverja, enda kosti þeir hana að jöfnum hlutum. Á þessu svæði stjórna Gnúpverjar leitum. Á sama hátt kosta Skeiða- og Flóamenn á móti Gnúpverjum eftirsafnið í heild að ¼ hluta.[1]

Í Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns er getið um nokkra bæi sem eiga að hafa staðið í Flóamannaafrétti austan Laxár. Þar segir:

> Í Flóamannaafrjett fyrir norðan Laxárdal skal bær hafa staðið og heitið Miðfell. Þar fyrir norðan Arnórstaðir. Þar enn þá fyrir norðan Grímsstaðir. Þar enn þá fyrir norðan aðrir Grímsstaðir. Vestur undan þessum Grímsstöðum hinum megin Stóru Laxár liggur Hrunakrókur; þar sjer enn nú til stórra girðinga, og skyldi það styrkja þá relation, að þar hefði staðurinn [þ.e. Hrunakirkjustaður] fyrrum staðið, og segja menn þessa bæi hafa átt þángað kirkjusókn.[2]

Sumarið 1895 leitaði Brynjúlfur Jónsson að bæjarrústum á Flóamannaafrétti, austan Stóru-Laxár, og taldi sig hafa heimildir um fimm bæi norðan Laxárdals, þ. á m. framangreinda Grímsstaði. Einn þessara bæja var Borg. Sá bær er ekki meðal þeirra eyðibýla sem nefndir eru í Jarðabók Árna og Páls. Munnmæli voru um að þar hefði Skálholtsstaður fyrrum haft sauðagöngu og „borg“ handa sauðunum til að flýja í þegar ekki var ástöðuveður. Síðar hefði verið gerður bær á staðnum, nefndur eftir sauðaborginni. Að sögn Brynjúlfs Jónssonar var búið þar fram undir aldamótin 1800, jafnvel lengur, en bærinn síðan lagður undir Laxárdal.[3] Rústir þær sem Brynjúlfur fann á þessum stöðum þykja hins vegar ekki staðfesta það að þar hafi verið stundaður búskapur fyrr á öldum.

Ekki er vitað hvernig það bar til að Flóa- og Skeiðamenn eignuðust afrétt fjarri jörðum sínum. Sennilega hefur það gerst fljótlega eftir að hrepparnir tóku að hafa umsjón með fjallskilum, en hvað Flóa- og Skeiðamannaafrétt snertir eru ekki til um það eldri heimildir en frá síðari hluta 16. aldar. Þar er um að ræða dóm sem Gísli Sveinsson sýslumaður kvað upp á Loftsstöðum í Flóa 26. maí 1567. Tildrögin voru þau að sumir bændur í Flóa og á Skeiðum vildu, að sögn sýslumanns, engin skil gera um afrétt sinn, hvorki um fjallrekstur á vor né um fjallgöngur á haustin. Sýslumaður vísaði í Búnaðarbálk (Jónsbókar) til vitnis um að hver maður, sem ætti sauði, skyldi ganga eitt sinn á fjall og um landareign sína í hvert sinn sem lögrétt eigi að vera. Í dóminum kemur fram að það var á þeim tíma hlutverk hreppstjóra að mæla fyrir um göngur og fjallskil. Síðan segir:

> J annare Grein dæmmdum vier og samþyckttum ad aller þeir menn sem þennan ädur sagdann afriett eiga. ad þeir skylldu reka sitt fie. vnngtt og gamalltt. i þennann midiann afriett eda almenninng so lanngtt sem hreppstiörar skipa og ad fornnu hefur vered.[4]

Syðsti hluti Flóa- og Skeiðamannaafréttar var í Þjórsárdal. Vitað er að Flóamenn voru farnir að nýta hann eigi síðar en í lok 17. aldar. Um það vitna m.a. frásagnir Jarðabókar Árna Magnússonar og Páls Vídalíns sem vísað er til í upphafi þessa kafla.[5] Í Jarðabókinni kemur einnig fram að jarðir í Flóanum og á Skeiðum áttu upprekstur og afrétt „norður á fjöllum fyrir ofan Eystri Hrepp, þar sem heitir Flóamanna afrjettur, og þetta tollfrí“.[6] Þetta landsvæði er reyndar einnig kallað „almenningur“.[7]

1 Skjal nr. 109 (14).
2 *Jarðabók Árna og Páls* 2, s. 249.
3 Brynjúlfur Jónsson 1896, s. 1-3.
4 *Íslenskt fornbréfasafn.* 14. b. Reykjavík 1944-1949. S. 626-627.
5 Sjá einnig *Jarðabók Árna og Páls* 2, s. 15, 52, 79.
6 *Jarðabók Árna og Páls* 2, s. 41.
7 *Jarðabók Árna og Páls* 2, s. 183.

Þjórsárdalur er í landnámi Þorbjörns laxakarls sem sagður er hafa numið Þjórsárdal allan og Gnúpverjahrepp allan ofan til Kálfár.[1] Mörk dalsins eru nú venjulega miðuð við Þverá að vestan þó að Hagafell þyki þar einnig eðlileg mörk en á austurmörkum er fjallsmúlinn Búrfell. Frá botni Fossárdals við Háafoss að Þjórsá er dalurinn 15-17 km.[2] Árni Magnússon taldi upp 13 bæi sem hefðu lagst í eyði í dalnum og voru átta þeirra vestan Fossár: Skriðufell, Áslákstungur tvennar, Fagriskógur, Lóþrælar, Berghálsstaðir tvennir og Reykholt.[3] Fleiri bæjarrústir, samtals yfir tuttugu, hafa síðar fundist í dalnum.[4] Sú ályktun verður því dregin að fjölmenn byggð hafi verið í Þjórsárdal fyrstu aldirnar og hélt Brynjólfur Jónsson, fræðimaður frá Minna-Núpi, því fram „að naumast hafi annarstaðar á Suðurlandi verið fegra eða kostabetra“.[5]

Í kafla 6.2.2. er vikið að því að nokkrar þessara eyðijarða í Þjórsárdal hafi hugsanlega verið innan marka Skriðufells eins og þeim er lýst í landamerkjabréfi frá lokum 19. aldar. Fornleifarannsóknir hafa hins vegar ekki tekið af öll tvímæli um þetta.

Af eyðibýlum utan Skriðufellslands, milli Skriðufells og Fossár, má nefna Bergólfsstaði (Berghálsstaði), Lóþræla og Sandártungu. Sandártunga hafði verið eign Skálholtskirkju frá 12. öld þegar Magnús biskup Einarsson (d. 1148) keypti jörðina til staðarins. Óvíst er hvort þá hafi verið búið í Sandártungu en biskupinn mun öðru fremur hafa sóst eftir skóginum sem jörðinni fylgdi.[6] Sandártunga var í byggð 1544 þegar Gissur biskup Einarsson hélt þaðan norður Sprengisand til Möðrudals í vísitasíuferð um Austfirði og Sandártunga er nefnd 1597 í jarðabók um allar kirkjueignir í landinu.[7] Samkvæmt jarðabók frá 1686 var Sandártunga 13 hundruð og 40 álnir að dýrleika og því undir meðalstærð sem miðuð var við 20 hundruð.[8] Árið 1693 lagðist Sandártunga í eyði „þegar Hekla brann síðast“ eins og komist er að orði í Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns fyrir Eystrahrepp sem skráð var árið 1709.[9] Þar var þá land allt uppblásið og sýndist ómögulegt að jörðin kynni aftur að byggjast. Engar heimildir eru um að þar hafi verið búið eftir þann tíma eða jörðinni ráðstafað með einhverjum hætti. Árið 1949 voru rústirnar í Sandártungu grafnar upp og er þeim nákvæmlega lýst í grein sem Kristján Eldjárn ritaði í Árbók Hins íslenska fornleifafélags 1949-1950. Þar komst hann svo að orði að húsakynnin í Sandártungu bæru að öllu leyti merki þeirrar niðurlæggingaraldar sem þau væru frá.[10]

Í Þjórsárdal voru mörg skógarítök sem flest voru í eigu Skálholtsstóls en nokkrir bæir, m.a. í Flóanum, áttu þar einnig skógartekju. Um eyðibýlið Sandhól í Bæjarhreppi segir í Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns að jörðin eigi skógarpart „í takmörkuðu plátsi í Flóamanna afrjett millum Fagraskógs og Bergálfsstaða, þar sem kallað er Leþrælar, en af nokkrum Lóþrælar; hann er nú gjöreyddur og því ei brúkaður í nokkur liðin ár“.[11] Fleiri jarðir í Bæjarhreppi og Stokkseyrarhreppi áttu þarna skógarítök þó að þau væru mjög eydd á þeim tíma.[12]

Ein elsta heimildin um skógarítök í Þjórsárdal er máldagi Hrunakirkju sem talinn er frá 1331. Þar kemur fram að kirkjan átti „hellirs skoga. alftavollu. þorsteinshofda. mariuhrijs oc knausa med

1 *Landnáma* 1986, s. 381.
2 Ágúst Guðmundsson, 1996: „Ofan Hreppafjalla milli Hvítár og Þjórsár í Árnessýslu ásamt ágripi af jarðsögu héraðsins, virkjunarsögu Þjórsár og lýsingu á Þjórsárdal og fornbýlum þar.“ *Árbók Ferðafélags Íslands.* S. 75.
3 *Jarðabók Árna og Páls* 2, s. 218, nmgr. Sbr. Ágúst Guðmundsson 1996, s. 95.
4 *Jarðabók Árna og Páls* 2, s. 217-218. Brynjúlfur Jónsson (1885) taldi sig hafa fundið leifar 24 bæja í Þjórsárdal („Um Þjórsárdal.“ *Árbók Hins íslenzka fornleifafélags* 1884-1885. S. 45-55).
5 Brynjúlfur Jónsson 1885, s. 44.
6 Einar Arnórsson 1950, s. 78.
7 *Íslenskt fornbréfasafn.* 11. b. Reykjavík 1915-1925. S. 361-362. *Kirkjueignir á Íslandi 1597-1984.* II. Skrár. Kirkjueignanefnd, október 1992. S. 75.
8 Björn Lárusson, 1967: *The Old Icelandic Land Registers.* Lundi. S. 108.
9 *Jarðabók Árna og Páls* 2, s. 217.
10 *Árbók Hins íslenzka fornleifafélags* 1949-50. Reykjavík. S. 114.
11 *Jarðabók Árna og Páls* 2, s. 8.
12 Sbr. *Jarðabók Árna og Páls* 2, s. 15, 52, 79.

ollum fornnvm vmm merkium".[1] Hellisskógar, Álftavellir og Knausar munu vera austan Fossár, á Gnúpverjaafrétti.[2]

Til er skrá um skóga í Þjórsárdal, rituð á síðari hluta 16. aldar. Af þeim skógum vestan Fossár, sem þar eru taldir upp, má nefna Áslákstungur (fram kemur að Hólastaður átti þar eldiviðarítak), Fagraskóg, Brunaskóg, Léþræla (Lóþræla?) í Reykjaholti og Geldingaholtsskóg fremst í Fossárdal.[3]

Frá árinu 1615 er til sams konar skrá sem ber fyrirsögnina „Vm austurskogana j ǫrnessýslu". Þar stendur orðrétt í upphafi greinar: „Fyrst. hiä Sandär Tungu. Þar j heima lande er kòllud Tunga og Horn. Þad huertueggia eru stadar skogar. Jtem hejter þar Oddaskögur. hann er strax vid tÿnid ä Sandartüngu. og vilia prestar j Odda eigna hann Odda kirkiu."[4]

Í lok 17. aldar hafði búskapur í Þjórsárdal að mestu lagst niður og skógur þar að auki mjög eyddur. Að sögn Jarðabókar Árna Magnússonar og Páls Vídalíns var þó enn hægt að nýta haga til beitar, einkum þegar nær dró fjallinu, og hafa landsvæði í dalnum því trúlega verið lögð til afréttar. Um þessi eyðilönd í Þjórsárdal er komist svo að orði í Jarðabók Árna og Páls að þau „[séu] nú almenníngs afrjettur".[5]

Hér má einnig vísa til frásagnar Jarðabókarinnar um skóga Skálholtsstaðar:

> Item eru og aðrir staðarskógar fram af Eystra Hrepp, kallaðir Almenníngur, sem Hreppa- Skeiða- og Flóamenn tilsækja; þessa hefur og staðurinn stundum brúkað til kolgjörðar, og eru þeir nú í sama máta mjög svo eyddir.[6]

Á 19. öld komu upp nokkur ágreiningsmál um nýtingu afréttanna, Gnúpverja-, Flóa- og Skeiðamannaafrétta. Þar áttu hlut að máli Flóa- og Skeiðamenn annars vegar og Gnúpverjar hins vegar. Bændur í Flóa og á Skeiðum héldu því fram að afréttur þeirra og Gnúpverja væri sameign hreppanna enda hefðu Eystrahreppsmenn (Gnúpverjar) rekið fé sitt óátalið á „svokallaða" Flóa- og Skeiðamannaafrétt. Gnúpverjar fullyrtu á hinn bóginn að afréttur Eystrahreppsmanna (eystri hluti afréttarins) hefði verið ómótmælt eign hreppsins mann eftir mann.[7] Gnúpverjar höfðu þá eignað sér afréttinn „fyrir innan Fossá" með lögfestu 18. maí 1797:

> Med því ad Austari Repps Afréttur, sem hönum hefur tilheirt og fylgt til allra Landsnytia, frá alderstíd, so vel ad Fiárgaungum, Skógi, Grösum og öllum Lands-Nytium, enn hefur tekid so fárlegum Skada af Jardeldum, vikur-gos[um] og so uppblásinn, og hans meiri Partur Eydi-Sandar ordnir ad þad litla Skógar-krat, sem þar eptir finnst, vinnst ecki Sveitarmönnum sér til Hiálpar, og nockrir hafa leitad sér Hiálpar til ad kaupa sér Skóg til Kola í ödrum Sveitum, sem þó er torsókt ad fá, enn hvad margir úr ödrum Sveitum hafa brúkad og brúka árlega þenna Afrétt til Kola og Eldividar, fá menn valla uppgötvad, hverra ádurnefndra Ordsaka vegna, ad vid undirskrifadir lögfestum uppá ockar éginn – og allara Sveitar-manna – vegna, ádurnefndann Afrétt fyrir innann Fossá, og leggium Lög og Dóm fyrir allra annara óvidkomandi Manna brúkun og yrkíngu ad þeim fráteknum sem þar finnast ýtölu éga ad Skógi eda Fiárgaungum eptir löglegum adkomstum, undir vidliggiandi Sektir eptir Lögum, og bidium í diúpustu undirgefni ad Hra Sysslumadurinn láti þetta upplesa og auglísa, fyrst á Grafar Þíngstad í Ytra-Repp og þar eptir í þeim 5 Þíngstödum í Flóa. Til staðfestu eru undirskrifadra Nöfn á Stóra Nups Manntalsþíngi d(atum) 18a Maji 1797.[8]

1 *Íslenskt fornbréfasafn.* 2. b. Kaupmannahöfn 1893. S. 665.
2 *Íslenskt fornbréfasafn* 2 (sbr. registur). Ágúst Guðmundsson 1996, s. 83, 84.
3 *Íslenskt fornbréfasafn* 13. b. Reykjavík 1933-1939. S. 165-167.
4 *Íslenskt fornbréfasafn* 13, s. 168.
5 *Jarðabók Árna og Páls* 2, s. 218. Sbr. tilv. í upphafi kaflans.
6 *Jarðabók Árna og Páls* 2, s. 290.
7 Sbr. skjöl nr. 114 (4, 5, sbr. 6-9).
8 Skjal nr. 114 (18).

Undir lögfestuna rituðu fimm menn nöfn sín og var hún lesin upp á fjórum manntalsþingum í Flóa og á Stokkseyri.

Sættir tókust í málinu með svonefndum Sandlækjarsamningi 1843. Þar voru m.a. settar reglur um hvenær og á hvaða svæði í Flóa- og Skeiðamannaafrétti rekið skyldi og jafnframt lagt fyrir Gnúpverja að safna því fé sem rynni úr afrétti fyrir túnaslátt og reka það aftur á sinn stað. Ábúandanum í Skáldabúðum var leyft að heyja inn í svonefndum Eysteinsvötnum en í staðinn skyldi hann tilkynna nefndarmönnum í sveitinni „ef aðrir óviðkomandi, serilagi frá Laxárdal og Hrunakróki skyldu yrkja í afréttinum, eðr styggja afréttarfénaðin‹n›, svo að þeir, fyrir slíka ólöglega yrkingu, verði dregnir [til] ansvars og sekta eptir málavöxtum“.[1] Nákvæmari reglur um fjallreksturinn voru settar á fundi að Stóra-Núpi 17. júní 1850 og þær staðfestar með lítils háttar breytingum að Hjálmholti 10. júní 1851.[2] Nýr samningur virðist hafa verið gerður að Stóra-Núpi 17. júní 1890[3] en um svipað leyti var farið að setja fjallskilareglugerðir til að koma í veg fyrir ágreining af þeim toga sem hér hefur verið lýst.

Á sama tíma og ágreiningur þessi stóð yfir deildi presturinn í Hruna við Flóamenn um landsvæði það fyrir austan Stóru-Laxá sem nefnt er Kambur. Árið 1809 var gefin út lögfesta fyrir Hrunakróki þar sem jörðinni var m.a. eignaður heyskapur „fyrir austann Laxá hina meiri á Flóamanna afrétti sem Hrunakróks-ábúandi hef‹ur› þrek til og áður hefur ad fornu og níu og fyrir Manna Mynni þar tídkadur verid frá [o]ftnefndum Hrunakrók“.[4] Gnúpverjar, Flóa- og Skeiðamenn vildu á hinn bóginn nýta þetta land til hrossabeitar en Hrunaprestur taldi það heyra Hrunakróki til og bar fyrir sig máldaga þar sem sagði að Hrunakirkja ætti öll Laxárgljúfur. Ef ábúandi Hrunakróks fengi ekki að nýta engjar sínar fyrir austan Stóru-Laxá mundi búskapur þar leggjast niður og allir tíundartakar verða fyrir tjóni.

Lögfestu Hrunakróks og heyskap ábúenda þar á afréttarlandinu austan Stóru-Laxár var harðlega mótmælt af Flóa- og Skeiðamönnum.[5] Málið fór fyrir sýslumann en hann vísaði því til stiftsyfirvalda eins og eðlilegt var þar sem kirkjan var viðriðin málið. Presturinn í Hruna krafðist þess í bréfi til stiftsamtmanns að Hrunakróki yrði dæmdur fullkominn eignarréttur á öllu Laxárgljúfri og tilheyrandi dal austan við fljótið. Krafa prestsins var studd vitnisburði allmargra manna en þeir voru ekki síður margir sem vitnuðu á móti þegar deilan tók að harðna. Flóamenn vildu hins vegar ekki aðra niðurstöðu í málinu en þá að íbúar Flóans væru viðurkenndir sem „afrettens rette Ejere“.[6] Málstaður þeirra átti m.a. hljómgrunn í Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns en þar segir um Hrunakrók: „Útheys slægjur voru engar eður nærri engar, en ábúandinn tók sjer útheys slægjur fyrir austan Stóru Laxá í Flóamanna afrjett leyfislaust af þeim, er áttu, og með þessu lagi.“[7]

Sýslumaðurinn, Þórður Sveinbjörnsson, tók afstöðu með Flóamönnum og í bréfi 8. ágúst 1830 bannaði hann ábúendum Hrunakróks og Kaldbaks alla heyskaparyrkingu í Flóamannaafrétti. Fyrr á öldinni, árið 1811, hafði sýslumaður gefið út sams konar fyrirmæli.[8] Deilum þessum lauk með sátt sem undirrituð var að Hruna 22. júlí 1833. Staðarhaldarinn í Hruna skuldbatt sig þá til að hætta allri yrkingu til slægna eða hverra annarra nytja á afréttinum frá fardögum til 1. október hvert ár. Á móti hétu Flóa- og Skeiðamenn því að taka árlega til fóðurs „um sidvanalegann fóðra tíma“ af ábúanda Hrunakróks eina kú, eigi eldri en tíu vetra samkvæmt skilyrðum sem nánar er kveðið á um í samningnum.[9] Nýr samningur var gerður 17. júní 1850. Meginmunurinn á honum og fyrri samningi var

1 Skjal nr. 125. Sbr. skjal nr. 117 (s. 6).
2 Skjöl nr. 114 (2, 10 og 11).
3 Sbr. skjal nr. 114 (12).
4 Skjal nr. 115 (5). Sbr. mál nr. 5/2000, skjal nr. 252 (5).
5 Skjöl nr. 115 (6-8), skjal nr. 112 (5). Sbr. nr. 190 (21).
6 Skjal nr. 112 (5). Sbr. mál nr. 7/2000, skjal nr. 190 (21).
7 *Jarðabók Árna og Páls* 2, s. 255.
8 Sbr. skjal nr. 115 (6).
9 Skjal nr. 115 (11).

sá að í stað þess að fóðra eina kú árlega skuldbundu Flóa- og Skeiðamenn sig til að greiða „vanalega meðgjöf með góubærri kú eða 40 al. með peningum eptir meðalverði hvers árs verðlagsskrár …“ Hrunakróksgjaldið mun hafa verið greitt allt til ársins 1954 (eða 1955).[1]

Snemma á 20. öld tóku hreppsnefndir sunnan lands að ráðstafa réttindum til vatns, jarðefna og lands á afréttum sínum. Í janúar árið 1909 veitti hreppsnefnd Skeiðahrepps Guðmundi Lýðssyni, bónda í Fjalli, umboð til að leigja eða selja eignarhlut hreppsins í Háafossi og Hjálparfossi í Fossá, ásamt landræmu. Umboð þetta var innritað til þinglýsingar 24. júlí 1909. Jafnframt óskaði hreppsnefndin eftir heimild sýslunefndar fyrir því að fá að selja eða leigja fyrrnefnda fossa og var fallist á þá beiðni á aðalfundi sýslunefndar 26.-30. apríl sama ár. Þeirri heimild var þinglýst 1914.[2] Rúmlega mánuði eftir að Guðmundur Lýðsson fékk umboðið framseldi hann það í hendur Gesti Einarssyni á Hæli. Í febrúar 1911 fékk Þorleifur Guðmundsson þetta umboð og loks Sturla Jónsson þremur árum síðar.[3] Kaupsamningur var síðan gerður milli fossafélagsins Titans og Sturlu Jónssonar f.h. Skeiðahrepps 23. febrúar 1914.[4] Samningurinn var innritaður til þinglesturs 18. maí 1914. Ekki var gerð athugasemd um vanheimild við þinglýsinguna. Fullt afsal fyrir eignarhlut hreppsins í Háafossi og Hjálparfossi og tengdum réttindum fékk félagið 15. júlí 1914 (þingl. 15. júní 1915).[5] U.þ.b. tveimur árum síðar greiðir Skeiðahreppur fimm öðrum hreppum hverjum um sig 1/6 hluta af andvirði fossanna hálfra. Þar var um að ræða Sandvíkurhrepp, Stokkseyrarhrepp, Gaulverjahrepp, Villingaholtshrepp og Hraungerðishrepp.[6]

Landsstjórnin gerði fyrirvara um þessar og aðrar fossasölur 3. apríl 1918 þegar svohljóðandi símskeyti var sent til allra sýslumanna landsins:

> Fossnefndin hefir skýrt Stjrinu frá því, að hún hafi komist að þeirri niðurstöðu, að vatnsrjettindi sjeu ótvírætt almenningseign, þó að einstakir menn einn eða fleiri eigi beitirjett þar, og telur nefndin alla þá sölusamninga ólögmæta, sem hreppsfjelög, er eiga afrjett í óbyggðum, kynnu að hafa gjört um rjettindi, er þau telja sig eiga til vatns og vatnsafls í afrjettum sínum. Samkvæmt þessu skal yður hérmeð tjáð til leiðbeiningar og birtingar fyrir sýslunefndinni (unum) í umdæmi yðar, að landstjórnin vegna landssjóðsins gjörir tilkall til allra vatnsrjettinda á afrjettum, þar sem tveir eða fleiri eiga eða hafa átt saman sumarbeit og geldfjárhöfn.[7]

Ríkissjóður Íslands varð eigandi þessara réttinda fossafélagsins með afsali sem undirritað var 16. janúar 1952.[8] Samningi þessum var þinglýst án athugasemda eins og öðrum löggerningum er tengjast fossasölunni.

Auk þess sem áður er getið um sölu vatnsréttinda veittu áðurgreindir hreppar Guðmundi Lýðssyni „ótakmarkað einka umboð til þess að leigja eður selja fyrir hönd nefndra hreppa allan námurétt hverju nafni sem nefnist í eða á Skeiða og Flóamannaafrétti, – að undanskildum Rauðukömbum og svæðum þeim og dölum er um þá lykja og áður er leigt. – Svo og notkun alls vatns og annars afls er vera kann í eða á nefndum afréttum.“[9] Umboð þetta var undirritað 10. júní 1911. Því var þinglýst en ekki er að sjá að því hafi verið beitt.

1 Skjal nr. 115 (13), sbr. skjöl nr. 117 og 118.
2 Skjal nr. 119 (s. 34).
3 Skjal nr. 119 (s. 33-34). Sbr. Sigurður Ragnarsson, 1977: „Fossakaup og framkvæmdaáform. Þættir úr sögu fossamálsins. Síðari hluti.“ *Saga. Tímarit Sögufélags.* S. 185-186.
4 Skjal nr. 116 (7). Skjal nr. 119 (s. 34-35). Svo virðist sem hreppsnefndin hafi reynt að afturkalla umboð Sturlu (sbr. skjal nr. 12).
5 Skjal nr. 116 (9).
6 Sbr. skjöl nr. 116 (10-14).
7 Skjal nr. 181.
8 Skjöl nr. 13 og 116 (3).
9 Skjal nr. 14.

Sama ár átti Skeiðahreppur ásamt Gnúpverjahreppi aðild að samningi sem gerður var við Þorleif Guðmundsson frá Háeyri en hann var umboðsmaður fyrirtækisins la Societé d'Edudes pour l'Islande a la Banque Transatlantique í París. Í samningnum, sem var með fyrirvara um samþykki sýslunefndar Árnessýslu, var félaginu „afhent" þau námuréttindi sem nefndir hreppar áttu eða höfðu fengið hjá öðrum „í Búrfelli, Skálafelli, Skeljafelli, Geldingatanga og Rauðukömbum og svæðum þeim og dölum, er um þau likja".[1] Samningurinn var þinglesinn að Stóra-Núpi 9. júní. Auk Skeiðahrepps samþykktu samninginn fulltrúar Sandvíkurhrepps, Villingaholtshrepps, Gaulverjahrepps, Hraungerðishrepps og Stokkseyrarhrepps. Einnig liggur fyrir samþykki sýslunefndar frá 24. september 1911.[2] Samkvæmt samningnum skyldu hrepparnir fá sameiginlega 550 kr. árlega í leigu fyrir eftirtalin réttindi:

1.º Rjettur til allskonar graftrar, rannsóknar og allrar vinnu, er lýtur að námurekstri.
2.º Allur rjettur til allskonar málma og efnasambanda, sem fundin eru og finnast kunna á fyrrgreindum svæðum.
3.º Notkunarrjettur á núverandi vegum og rjettur til að leggja nýja vegi, sem hrepparnir hafi rjett til að nota án endurgjalds.
4.º Rjettur til að byggja og notfæra járnbrautir á jörðu og í lopti, flutningaskurði, fyrirhleðslur, aflfærsluvegi og stöðvar os.frv.
5.º Rjettur til að notfæra öll byggingarefni, svo sem sand, grjót os.frv., er fást kann á svæðum þessum.
6.º Rjettur til afnota vatns til námanna eða þess, er þær hafa í för með sjer – þar frá undanskilið vatnsafl til stórframleiðslu, sem að sjálfsögðu yrði keypt sjerstaklega.
7.º Rjettur til að byggja allar byggingar, hús og mannvirki, er lúta að námurekstri og framleiðslu.[3]

Samningur þessi skyldi ganga úr gildi að tveimur árum liðnum ef engin regluleg námuvinnsla væri byrjuð. Ekkert liggur fyrir um slíka vinnslu á grundvelli þessa samnings.

Þá er þess að geta að frá því 1965 hefur Afréttarmálafélagið átt aðild að samningum þar sem tilteknir aðilar hafa fengið rétt til vikurtöku á afréttinum gegn greiðslu til félagsins. Engum þessara samninga hefur verið þinglýst. Tveir fyrstu samningarnir, dags. 4. apríl 1965 og 2. apríl 1966, eru við nafngreinda einstaklinga og fjalla um vikurtöku á svæðinu milli Reykholts og Sandár vestan Rauðukamba. Í þeim fyrri segir svo: „Þó er fjáreigendum, sem eiga ítak á afrétti, frjálst að taka vikur til búsþarfa, …"[4] Árið 1977 er gerður samningur milli Jarðefnaiðnaðar hf. og nánar tilgreindra „aðila að landsréttindum í Árnessýslu í nágrenni Heklu", dags. 28. desember 1977, um vinnslu jarðefna á vikursvæðunum út frá Heklu vestan Þjórsár o.fl. Undir samning þennan er ritað fyrir hönd Afréttarmálafélags Flóa- og Skeiðahreppa og ríkissjóðs meðal annarra. Í 8. gr. segir svo: „Með samningi þessum er ekki tekin afstaða til þess, hvern rétt hver landeigenda eigi á Hekluvikurssvæðunum eða annars á gildissvæði hans, né heldur þess, hvar borið yrði niður á svæðinu til vinnslu eða hagnýtingarstarfsemi og hver yrði aðild hinna einstöku landeigenda í sambandi við réttindaöflun hennar vegna."[5] Við þennan samning er gerður viðauki af hálfu ríkissjóðs, dags. 23. maí 1978. Þar segir m.a.:

> Samningur við Jarðefnaiðnað hf. í desember 1977 varðandi vinnslu jarðefna á vikursvæðunum út frá Heklu vestan Þjórsár o.fl. er undirritaður af hálfu ríkissjóðs sem eiganda eða tilkallshafa að landssvæðum í Árnessýslu, er liggja utan landareigna einstakra jarða (almenningum, afréttarlöndum o.s.frv.), án

1 Skjal nr. 202.
2 Skjal nr. 202.
3 Skjal nr. 202.
4 Skjal nr. 16, sbr. skjal nr.17.
5 Skjal nr. 121.

þess að ábyrgð sé á því tekin gagnvart Jarðefnaiðnaði hf., hver eignarréttur ríkissjóðs eða tilkall að þessum landssvæðum sé í reynd, að því leyti sem það kann að vera véfengt af hálfu sveitarfélaga eða afréttarfélaga, sem telja til réttinda á þessum landssvæðum.[1]

Síðari samningar Afréttarmálafélagsins við Jarðefnaiðnað hf., dags. 6. september 1985 og 31. ágúst 1995, um rétt til töku og vinnslu á vikri á vikursvæðum vestan Reykholts eru gerðir á grundvelli samningsins frá 28. desember 1977 og viðauka ríkissjóðs frá 23. maí 1978.[2] Þá gerði Afréttarmálafélagið samning við tvo nafngreinda einstaklinga um vikurtöku á afréttinum án nánari staðsetningar, dags. 11. júlí 1990. Framangreindur samningur frá 31. ágúst 1995 mun sá eini sem enn er í gildi.[3]

Loks hefur Afréttarmálafélag Flóa- og Skeiðahreppa haft tekjur af leigu á veiðirétti í Stóru-Laxá. Í samningi sem gerður var 11. júní 1960 var nafngreindum einstaklingum veittur allur réttur til lax- og silungsveiði á stöng í Stóru-Laxá „fyrir því landi, sem leigusali hefir til upprekstrar“. Samningstíminn skyldi vera þrír mánuðir eða þrjú ár að tilteknum skilyrðum uppfylltum.[4] Afréttarlanda er fyrst getið meðal rétthafandi „jarða“ að Stóru-Laxá í samþykkt veiðifélags Árnesinga nr. 38/1961, sbr. 2. gr.[5] Samkvæmt fyrirliggjandi ársreikningum Afréttarfélagsins fyrir árin 1962-1969 og 1975-1999, auk arðskráa samkvæmt matsgerðum, hinni elstu frá 5. desember 1963, hefur félagið fengið greiddan arð af veiði í ánni.[6] Einnig liggur fyrir tilboð í leigu á „hluta af lax- og silungsveiði sem félagið hefur umráð yfir í Stóru-Laxá“ sumarið 1970, dags. 15. febrúar 1970, áritað um samþykki „Afréttarfélags Flóa- og Skeiðahreppa“.[7]

Árið 1912 var sett upp girðing fyrir Flóa- og Skeiðamannaafrétti til að hindra það að fé rynni úr afréttinum fram í byggðina. Girðingarstæðið var valið með hliðsjón af staðháttum, ekki síst með það í huga að hún gæti staðist veður og vinda. Girðingin var um 28 km á lengd og nær milli Laxár og Fossár, yfir efri lönd efstu bæja í Gnúpverjahreppi.[8] Fyrir þann hluta heimalanda sem lá innan girðingar fengu eigendur flestra jarðanna greitt ákveðið leigugjald frá hreppunum.[9]

Árið 1938 afsöluðu sveitarfélögin í Flóa og á Skeiðum afréttarlöndum í Þjórsárdal til Skógræktar ríkisins þegar gerður var makaskiptasamningur sá sem getið er um í kaflanum um Skriðufell.

Árið 1938 var Þjórsárdalur friðaður fyrir sauðfé og sett upp girðing „sem liggur frá Þjórsá nokkru neðan við brúna við Sandafell, vestur um Hólaskóg og Stangarfjall að Fossá við Háafoss“.[10]

Í fyrstu var gert ráð fyrir að svæði það sem hér um ræðir myndi gróa upp af sjálfu sér ef það yrði friðað fyrir beit. Svo reyndist þó ekki. Á tímabilinu 1948-1980 var sáð lúpínu á eyðilandið og árið 1983 var gerður samningur milli Skógræktar ríkisins, Landgræðslu ríkisins, Vegagerðar ríkisins, Landsvirkjunar og Gnúpverjahrepps um uppgræðslu milli Sandár og Fossár. Í desember 2000 var gerður leigusamningur milli Skógræktar ríkisins og Skógarsjóðsins um uppgræðslu 1300 ha svæðis sunnan Búrfellsvegar milli Sandár og Fossár. Loks er að nefna að Skógrækt ríkisins hefur selt efni til vegagerðar og mannvirkja úr þessu landi og Landsvirkjun hefur greitt fyrir afnotarétt af landinu undir línustæði 3. línu frá Búrfelli.[11]

1 Skjal nr. 128.
2 Skjal nr. 6.
3 Skjöl nr. 19 og 172.
4 Skjal nr. 120.
5 Sbr. skjal nr. 191.
6 Sbr. skjöl nr. 187-188, 192, 198-201.
7 Skjöl nr. 193, 195 og 196.
8 Sbr. skjal nr. 173. Ágúst Guðmundsson 1996, s. 165.
9 Skjöl nr. 146-150. *Göngur og réttir* 2 (1984), s. 108. Eigendur Skáldabúða og Fossness virðast þó ekki hafa krafist leigugjalds.
10 Ágúst Guðmundsson 1996, s. 115.
11 Skjal nr. 176.

6.2.2. Land úr Skriðufelli

Árið 1938 var hluti jarðarinnar Skriðufells seldur sjö hreppum í Flóa og á Skeiðum í makaskiptum fyrir land í Þjórsárdal og hefur hann síðan verið nýttur sem upprekstrarland. Ástæða er því til að gera nokkra grein fyrir sögu þessarar jarðar.

Skriðufell var eign Skálholtsdómkirkju 1597.[1] Árið 1686 var hún talin 23 hndr. og 80 álnir að dýrleika en „eyðilagðist þá fyrir Heklu sandi".[2] Þegar Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns fyrir Eystrahrepp var gerð 1709 var jörðin aftur komin í byggð. En landskuldin, 40 álnir, bendir ekki til að jörðin hafi á þeim tíma þótt góð til ábúðar. Meðal þess sem Árni Magnússon vildi athuga voru eyðibýli, hvar þau væru og hvað þau hétu, hvenær þau hefðu lagst af og hvers vegna og ekki síst hver væri eigandi þeirra. Á einum stað í þessum hugleiðingum sínum skrifaði hann: „Similiter þar fleiri en eitt eyðibýli standa í sveitum eða afdölum, svo þar af merkja er, að nokkur eða mikill partur sveitarinnar muni eyðst hafa, ex.gr. fyrir framan Skriðufell í Hreppum, í Flekkudal á Fellsströnd."[3]

Skriðufell var metið á 8 hndr. og 40 álnir þegar það var selt á stólsjarðauppboðinu 14. ágúst 1788.[4] Dýrleikinn er óbreyttur í Jarðatali Johnsens 1847 en í Nýrri jarðabók 1861 er Skriðufell talið 16 hndr. að dýrleika.[5]

Séra Guðmundur Vigfússon víkur að landamerkjum Skriðufells í sóknalýsingum sínum árið 1841. Þar segir hann m.a.:

> Fyrir austan Hvammsá kemur Skriðufellsland, sem er gömul stólseign, 8 hndr., 40 ál(nir) að dýrleika, og stendur bærinn Skriðufell að sunnan- og vestanverðu við hátt fell, sem kallað er Skriðufellsfjall. … Fyrir austan Skriðufell rennur áin Sandá, sem kemur úr 2ur kvíslum innan fyrir Heljarkinn og fellur til útsuðurs í Þjórsá. Fyrir innan hana byrjar Skeiðamannaafréttur.[6]

Landamerkjabréf Skriðufells var undirritað 1. mars 1890 og samþykkt vegna Ásólfsstaða. Bréfið var þinglesið á manntalsþingi að Stóra-Núpi 2. júní sama ár:

> Að vestan ræður Hvammsá innað Seljatunguhæð; þaðan er sjónhending í Brunaskógshæð, þaðan sjónhending í Víðigilsmynni, þaðan sjónhending neðst í Grjótárgljúfur; svo ræður Grjótá austur í Sandá, svo Sandá í hellustein austan undir Dímon, svo úr þeirri hellu sjónhending í Sandvikið fyrir vestan Kolviðarhól; svo ræður Þjórsá vestur í Sandármynni.[7]

Munnmæli eru um að á því landsvæði, sem afmarkað er í landamerkjaskránni, hafi verið nokkrar þeirra jarða í Þjórsárdal sem síðar lögðust í eyði. Þar má nefna jarðirnar Karlsstaði, Áslákstungu fremri og innri, Fagraskóg og Grjótárkrók. Brynjúlfur Jónsson athugaði minjar á þessum stöðum undir lok 19. aldar og fann ekki sæmilega glöggar rústir nema í Áslákstungum og Grjótárkróki. Hann gat sér þess til að jarðirnar hefðu á sínum tíma átt sameiginlega landeign með Áslákstungu innri sem aðalból.[8] Einnig er hugsanlegt að bæjarstæði höfuðbýlisins hafi síðar verið flutt til, e.t.v. þangað sem nú er Skriðufell.

---

1 *Kirkjueignir á Íslandi* 2, s. 76.
2 *Jarðabók Árna og Páls* 2, s. 216. Björn Lárusson 1967, s. 108.
3 *Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns.* 13. b. *Fylgiskjöl*. Reykjavík, 1990. S. 42.
4 Skjöl nr. 156 og 157. Sbr. *Kirkjueignir á Íslandi* 2, s. 76.
5 *Jarðatal á Íslandi, með brauðalýsingum, fólkstölu í hreppum og prestaköllum, ágripi úr búnaðartöflum 1835-1845, og skýrslum um sölu þjóðjarða á landinu.* Gefið út af J. Johnsen. Kaupmannahöfn 1847. S. 64. *Ný jarðabók fyrir Ísland, samin eptir tilskipun 27. maímánaðar 1848 og allramildilegast staðfest með tilskipun 1. aprílmánaðar 1861.* Kaupmannahöfn. S. 23.
6 *Árnessýsla* 1979, s. 97.
7 Skjal nr. 7.
8 Brynjúlfur Jónsson 1885, s. 47-48. Ágúst Guðmundsson 1996, s. 96-99.

Árið 1938 seldu Ólafur Bergsson og Jóhann Ólafsson Skógrækt ríkisins jörðina Skriðufell ásamt öllum gögnum og gæðum. Í afsali, sem undirritað var 21. júní sama ár, var tekið fram að hreppsfélagið hefði afsalað sér forkaupsrétti að hinni seldu eign.[1] Sama ár gerðu hreppsnefndir Skeiðahrepps, Villingaholtshrepps, Hraungerðishrepps, Gaulverjabæjarhrepps, Sandvíkurhrepps, Stokkseyrarhrepps og Eyrarbakkahrepps annars vegar og Skógrækt ríkisins hins vegar með sér svofelldan makaskiptasamning:

1. Hreppsnefndir ofannefndra hreppa selja og afsala Skógrækt ríkisins afréttarlönd sín í Þjórsárdal innan eftirfarandi takmarka: Allt land austan girðingar þeirrar, sem liggur úr kletti við Sandá norðan Háholtsskógar norður fyrir Reykholt austan Rauðukamba inn með Fossá að Háafossi fyrir land það, sem um getur í 2. grein.
2. Skógrækt ríkisins selur og afsalar ofangreindum hreppsnefndum allar heiðar og öll lönd Skriðufells í Gnúpverjahreppi ofan og vestan fyrnefndrar girðingar og girðingarinnar fyrir Flóa- og Skeiðamannaafrétti fyrir land það, sem um getur í 1. grein.[2]

Samningi þessum var þinglýst 30. júní 1939. Landsvæði þetta er nú nýtt sem hluti afréttar Flóa- og Skeiðamanna án þess að hafa formlega verið lagt til afréttar.

Heimildir benda ekki til annars en að búseta hafi verið nokkuð samfelld á Skriðufelli frá því að jörðin kemur fyrst fyrir í heimildum. Af heimildum má einnig ráða að frá því að landamerkjabréfið var gert og þar til jörðin var seld hafi hún framselst með hefðbundnum hætti og verið veðsett.[3]

6.2.3. Land úr Ásólfsstöðum

Árið 1965 var hluti jarðarinnar Ásólfsstaða seldur Afréttarmálafélagi Flóa- og Skeiðamanna og hefur hann síðan verið nýttur sem upprekstrarland. Ástæða er því til að gera nokkra grein fyrir sögu þessarar jarðar.

Ásólfsstaðir voru eign biskupsstólsins í Skálholti eftir því sem stendur í jarðabók frá 1597. Samkvæmt jarðabók frá 1686 var hún 23 hundruð og 80 álnir en 1695 var dýrleikinn kominn niður í 20 hundruð (hndr.).[4]

Í Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns (1709) er dýrleikinn sagður óviss en landskuldin hafði þá verið afturfærð úr 120 álnum í 80 álnir vegna sandfalls úr Heklu. Af því má draga þá ályktun, ef miðað er við 5% landskuld, að dýrleiki jarðarinnar hafi minnkað úr 20 hndr. í 14 hndr. Afrétt áttu Ásólfsstaðir sameiginlegan með öðrum jörðum í Eystrahreppi „upp frá bygðinni í þessum hrepp, millum Þjóssár og Fossár“.[5] Ásólfsstaðir áttu eins og fleiri jarðir í hreppnum skóg til kolgjörðar „í almenningi“, og mun þar átt við afréttinn.[6]

Jörðin var metin á 16 hndr. og 80 álnir þegar hún var seld bóndanum Guðmundi Magnússyni í Berjanesi á stólsjarðauppboðinu 14. ágúst 1788 og einnig í Jarðatali Johnsens 1847.[7] Samkvæmt Nýrri jarðabók 1861 voru Ásólfsstaðir 16 hndr.[8]

Séra Guðmundur Vigfússon á Stóranúpi víkur lítillega að landamerkjum Ásólfsstaða í sóknalýsingu sinni 1841. Þar segir hann m.a.:

---

1 Skjal nr. 154.
2 Skjal nr. 10.
3 *Sunnlenskar byggðir* 1.b. *Tungur, Hreppar, Skeið.* Búnaðarsamband Suðurlands 1986. S. 347. Sbr. mál nr. 7/2000, skjal nr. 186 (9).
4 Björn Lárusson, 1967, s. 108. *Kirkjueignir á Íslandi* 2, s. 75.
5 *Jarðabók Árna og Páls* 2, s. 205.
6 *Jarðabók Árna og Páls* 2, s. 215.
7 Skjöl nr. 156 og 157. *Jarðatal* 1847, s. 64, sbr. s. 418.
8 *Ný jarðabók* 1861, s. 23.

> Stendur bærinn *Ásólfsstaðir* sunnan í hárri brekku, framanvert við svonefnda Ásólfsstaðalaut, hvör eð þegar upp eftir dregur verður að dalverpi eða hvammi með skógivöxnum hlíðum beggja vegna, og heyrir eystri hlíðin til Skriðufelli, en hin vestri Ásólfsstöðum. Eftir lautinni rennur dálítil á, sem heitir Hvammsá, til suðurs út í Sandá. Hún skilur Ásólfsstaða- og Skriðufellsland.[1]

Landamerkjabréf Ásólfsstaða var undirritað 1. mars 1890 og samþykkt vegna Skriðufells og Haga. Landamerkjabréf Ásólfsstaða var þinglesið á manntalsþingi að Stóra-Núpi 2. júní 1890:

> Fyrst ræður lækur, sem rennur í Þjórsá fyrir framan Bringu; frá lækjarupptökunum er sjónhending sunnan vert fremri Blakkdal við Þverá; svo ræður Þverá inní Hannesargljúfur; þá ræður gljúfrið meðan það nær til; þaðan er sjónhending í Grjótá um Kistu; svo ræður Grjótárgljúfur meðan það endist; svo sjónhending þaðan í mynnið á Víðigili; þaðan sjónhending í Brunaskógshæð; þaðan sjónhending í Seljatungusporð; svo ræður Hvammsá þangað til hún kemur í Sandá; svo Sandá fram í Þjórsá, svo Þjórsá fram á móts við áðurnefndan læk.[2]

Rétt er að benda á að til er lýsing á mörkum Ásólfsstaðalands og afréttarins sem talin er með hendi séra Valdimars Briem á Stóranúpi. Hún er hluti af lengra skjali með lýsingu landamerkja milli Flóa- og Skeiðamannaafréttar annars vegar og byggðalanda í Gnúpverjahreppi hins vegar:

> 9. Milli afrjettarins og <u>Ásólfsstaðalands</u>: Úr Grjótá ytri, þar sem hún kemur í Þverá; síðan ræður Þverá rjett innfyrir Hannesargljúfur; þaðan beint í Kistu við Grjótárgljúfursbotn; svo ræður Grjótá eystri niður fyrir gljúfrið.[3]

Lýsingin þessi er hins vegar hvorki undirrituð né dagsett og hefur því takmarkað heimildargildi.

Þau vatns- og vatnsaflsréttindi sem Ásólfsstaðir áttu í Þjórsá seldi eigandi jarðarinnar, Stefán Eiríksson, Einari Benediktssyni 29. júní 1917.[4]

Árið 1954 skiptist jörðin milli þeirra bræðra Ásólfs og Stefáns Pálssona og var þá greint á milli Ásólfsstaða I og II.[5] Árið 1962, 24. september, seldu þeir bræður Skógrækt ríkisins allt land Ásólfsstaða ásamt gögnum og gæðum að því undanskildu sem tilgreint er í afsalinu. Þar var um að ræða byggingar, tún jarðarinnar og landspildu ofan bæjar og vestan innan tiltekinna marka og land það sem Flóamenn höfðu haft á leigu til beitar og síðar var selt þeim. Merki þessa leigulands gagnvart landi Skógræktarinnar voru tilgreind svo: „Lína úr Þverá í Sniðhól. Þaðan sjónhending innst í Skóghlíðar og þaðan í Seljatúnguhæð innst.“ Skógrækt ríkisins skyldi leigja seljendum veiðiréttindi í Þjórsá frá Bröttutorfu að landamerkjum Ásólfsstaða og Haga meðan þeir lifðu og byggju á Ásólfsstöðum, annar eða báðir, eða þeirra niðjar. Leigan var dregin frá kaupverðinu.[6]

Þremur árum síðar, 19. mars 1965, seldu þessir sömu eigendur Ásólfsstaða, Stefán Pálsson og Ásólfur Pálsson, Afréttarmálafélagi Flóa- og Skeiðahreppa framangreinda landspildu úr jörðinni og er henni svo lýst í afsalinu:

> Að sunnan ræður afréttargirðing (Flóagirðing). Þá ræður Þverá úr Blakksdal í Hannesargljúfur og þaðan í Kistu við Grjótá. Úr því Grjótárgljúfur á meðan það endist, en síðan landamörk á milli Ásólfsstaða og Skriðufells neðan Víðigils um Brúnaskógshæð í girðingu á Seljatungnahæðum. – Hér er um

1 *Árnessýsla* 1979, s. 97.
2 Skjal nr. 6.
3 Skjal nr. 8. Undirstrikun í frumskjali.
4 Skjal nr. 162.
5 Sbr. skjöl nr. 162 og 163. *Sunnlenskar byggðir* 1, s. 349.
6 Skjal nr. 92.

að ræða allt það land, sem Ásólfsstaðir eiga ofan afréttargirðingarinnar. Land þetta hafa Flóa- og Skeiðahreppar haft á leigu síðan 1912, og ætlum við að það sé ekki undir eitt þúsund hekturum að flatarmáli.[1]

Landsvæðið, sem hrepparnir fengu, er nú nýtt sem hluti afréttar Flóa- og Skeiðamanna án þess að hafa formlega verið lagt til afréttar.[2]

Heimildir benda ekki til annars en að nokkuð samfelld búseta hafi verið á Ásólfsstöðum frá því jarðarinnar er fyrst getið í heimildum. Í afsals- og veðmálabókum kemur fram að eftir gerð landamerkjabréfsins hefur jörðin framselst með hefðbundnum hætti og verið veðsett. Sama ætt hefur búið á Ásólfsstöðum frá 1835.[3]

7. SJÓNARMIÐ ÍSLENSKA RÍKISINS

7.1. Almenn atriði

Af hálfu íslenska ríkisins er því haldið fram að fljótlega eftir að menn komu til landsins hafi komist á hið venjulega landnámsfyrirkomulag germanskra þjóða, að nema land annars vegar til eignar og hins vegar til afnota. Heimildir eins og landnámabækur, Íslendingasögur, fornminjar og búsetusaga segi okkur nútímamönnum að í aðaldráttum hafi byggð haldist á þeim svæðum sem numin hafi verið til eignar. Á svæðum utan og ofan byggða hafi afmarkað land ýmist verið tekið afnotatöku eins eða fleiri jarðeigenda (afréttir) eða afnot öllum fjórðungsmönnum jafnheimil (almenningar). Um afnot afrétta tveggja eða fleiri aðila og svo um afnot fjórðungsmanna að almenningum hafi fljótlega verið settar lagareglur og þær sem lögfestar hafi verið með Jónsbók 1281 hafi haldist fram á 20. öldina.

Hvorki sé talið að afréttareigandi hafi getað gefið eða selt einkaafrétt frá jörð sinni né að jarðeigandi hafi getað selt eða gefið sinn hlut í sameignarafrétti nema láta um leið af hendi jörð sína og bústofn að mestu leyti því að afréttur eða hlutdeild í sameignarafrétti hafi fylgt jörðum. Kirkjur hafi því getað eignast hlut í afrétti ef hann fylgdi heimalandi því sem þeim var gefið. Sama hafi gilt um klaustur að þessu leyti.

Ráða megi af máldögum að gögn og gæði lands hafi einungis fylgt heimajörð kirkna en ekki öðrum löndum þeirra og því aðeins að öll heimajörðin væri eign þeirra. Þessi regla að gögn og gæði fylgi aðeins heimajörð kirkju sé ein helsta skýringin á því að stór afréttarlandsvæði hafi smám saman tekið að safnast að kirkjujörðum en ekki öðrum jörðum. Síðan hafi þessir afréttir oft og tíðum verið innlimaðir í merkjalýsingar, bæði í máldögum og landamerkjabréfum. Þetta sé helsta skýringin á því að í flestum tilvikum séu það kirkjujarðir sem telja til mikilla landsvæða í óbyggðum.

Þá hafi sagnfræðingar sett fram aðra skýringu á afréttareign kirkjujarða sem sé sú að á grundvelli máldaga hafi kirkjujarðir ranglega eignað sér heilu afréttina, þegar þeir einungis áttu tiltekna hluta í sameignarafrétti. Þetta hafi gerst með þeim hætti að kirkju hafi verið gefin jörð ásamt þeim afréttarrétti sem henni fylgdi. Þessi afréttareign kirkjunnar hafi svo verið skráð í máldaga og mörkum afréttarins lýst. Eftir samdrátt í búsetu, eins og t.d. hafi orðið á 15. öld vegna mannfalls af völdum svarta dauða, hafi máldagar um eign kirkju á nánar tilgreindu afréttarlandi verið lagðir fram er menn vildu taka að nýta þá að nýju en jarðeigendur hafi enga hliðstæða skriflega sönnun haft fyrir rétti sínum. Þeir hafi því farið halloka fyrir kirkjuvaldinu og greitt afréttartolla til kirkjunnar til þess að fá heimild til nýtingar. Á annan hvorn framangreindan hátt sé talið að flestir afréttir í

1 Skjal nr. 94.
2 Sbr. skjal nr. 171.
3 *Sunnlenskar byggðir* 1, s. 348. Sbr. mál nr. 7/2000, skjöl nr. 183, 184 og 186 (2).

Húnavatnssýslu og víðar hafi skilist frá jörðum og orðið kirkjueign. Löngu síðar, aðallega á 19. og 20. öld eftir að stétt sjálfseignarbænda reis upp að nýju í landinu, hafi viðkomandi sveitarfélög keypt þessa afrétti.

Lönd hafi gengið kaupum og sölum á öllum tímum Íslandssögunnar og það hafi alltaf verið viðurkennd regla að sá sem afsali landi geti ekki veitt viðsemjanda sínum betri rétt en hann sjálfur átti. Sé venjulegu afréttarlandi afsalað verði það ekki að afrétti með beinum eignarrétti í höndum viðsemjandans.

Að því viðbættu hvað skýrar línur um inntak eignarréttar að landi skipti miklu vegna ýmissa lagaákvæða sem snerti fasteignir megi benda á að aukin og breytt nýting á landi utan eignarlanda kalli á að ljóst sé hver sé bær til að taka ákvarðanir vegna þess. Sem dæmi um þetta megi nefna fjölda ferðamanna sem sæki heim óbyggðir og sívaxandi eftirspurn eftir því að byggja upp aðstöðu fyrir ferðamenn. Í nútímanum felist í óbyggðunum miklu meiri verðmæti en áður hafi verið þegar þau hafi einskorðast við ávexti jarðar og veiði.

Ísland skiptist nú í þjóðlendur og eignarlönd. Dómstólar hafi í nokkrum tilvikum hafnað grunneignarrétti einstaklinga og lögaðila að ákveðnum svæðum á landinu og gagnályktun frá þeim niðurstöðum leiði til þeirrar úrlausnar að slík svæði séu þjóðlendur. Það hafi hins vegar aldrei verið fjallað um mörk eignarlanda og þjóðlendna í dómsmálum svo öll þau mörk séu óákveðin en þess sé að vænta að þau verði öll ákveðin af óbyggðanefnd innan nokkurra ára. Þessi mörk hafi verið til í landinu frá lokum landnáms en aldrei verið skilgreind.

Í greinargerð segir að við skilgreiningu þjóðlendulínu í Gnúpverjahreppi, þ.e. mörk fjallajarðanna í sveitinni og afréttar Flóa- og Skeiðamanna, sé að meginstefnu á því byggt að mörk eignarlanda í hreppnum séu þau sömu og landnámsmörk. Sunnan þjóðlendulínu séu eignarlönd sem numin hafi verið til eignar en ofan og norðan þjóðlendulínu séu landsvæði sem að einhverju leyti hafi verið tekið til afnota í öndverðu og að öllu leyti á síðari tímum.

Nám hafi verið sá háttur sem hafður hafi verið á frumstofnun eignarréttar að landi hérlendis og meðal annarra germanskra þjóða. Við námið og eftirfarandi aðgerðir landnámsmannsins við að brjóta land til ræktunar og gera landið að bújörð, hafi stofnast honum til handa beinn eignarréttur að þessum hluta náttúrunnar. Í íslenskri lögfræði sé þessi beini eignarréttur nefndur ýmsum nöfnum, eins og grunneignarréttur, eignarland, fullkomið eignarland, einkaeign og land undirorpið einstaklingseignarrétti. Í nýjustu lögum sé um þetta aðallega notað orðið eignarland eða landareign með sérstökum orðskýringum og sá réttur að einstaklingar geti átt hlut af náttúrunni sé nefndur séreignarréttur.

Benda megi á nokkur ákvæði í fornlögum okkar sem skýri að strax í upphafi byggðar hafi verið mikill eðlismunur á jörðum og öðrum lendum. Engar nýtingarreglur hafi verið í lögum um jarðir. Eigandinn hafi ráðið hvenær og hvernig hann beitti landið, hvenær eða hvort hann sló tún eða engi. Hins vegar hafi bæði í Grágás og Jónsbók verið mörg og ítarleg ákvæði um hvernig nýta hafi mátt afrétti og almenninga. Til dæmis hafi ekki mátt slá gras í afréttum né reisa þar sel. Hins vegar hafi mátt reisa sel í almenningum. Um báðar þessar landgerðir hafi svo verið ýmsar reglur um hvernig og á hvaða tímum hafi mátt beita þar fé.

Í kristinna laga þætti Grágásar hafi verið mismunandi reglur um líkflutningaskyldu eftir því hvort um var að ræða jörð manns, afrétt, almenning eða háfjöll og öræfi. Í þessu tilliti hafi jörð manns verið í sérstökum flokki öndverðum við hinar þrjár landgerðirnar.

Ákvæði Jónsbókar um lögfestur hafi sumpart verið til að skera úr um hvort land var eignarland, afréttur eða almenningur.

Í nýbýlatilskipun 1776 hafi konungur talið sig geta ráðskast með eigendalausar eyðijarðir enda hafi þær verið flokkaðar sem almenningar í tilskipuninni. Sömuleiðis hafi konungur getað ráðskast með afrétti og almenninga en aldrei jarðeignir einstaklinga og hafi þó stjórnarskrárákvæðið um friðhelgi eignarréttar ekki verið komið til sögunnar.

Í þessu sambandi megi benda á umfjöllun í síðari dómi Hæstaréttar um Landmannaafrétt. Þar segi að telja verði að handhafar ríkisvalds, sem til þess séu bærir, geti í skjóli valdheimilda sinna sett reglur um meðferð og nýtingu landsvæðis þess sem um ræði. Þetta sé niðurstaða Hæstaréttar eftir að rétturinn hafi komist að þeirri niðurstöðu að enginn ætti þrætulandið. Það væri eigandalaust með öllu. Þetta sé eitt skýrasta dómafordæmið um að afréttarland geti ekki verið eign í skilningi laga en hægt sé að eiga tiltekinn rétt til landsins. Gildi þessi regla um þau lönd, sem nú kallist þjóðlendur, þá hafi ekki verið hægt að hefða rétt til slíks lands, þar sem samkvæmt hefðarlögum sé einungis hægt að hefða fasteign, er geti verið eign einstakra manna.

Til viðbótar við ofangreinda umfjöllun sé á því byggt að greina megi í sundur eignarlönd og afréttarlönd á nýtingu þeirra. Eignarlönd séu nýtt allt árið til búrekstrar en afréttir til sumarbeitar. Um nýtingu megi oft fá talsverðar upplýsingar í skrifuðum heimildum. Allt frá Jónsbók hafi verið í gildi þau lagaákvæði að eigandi smali sitt land en allt annað land sé smalað sameiginlega af fjallskilastjórn.

Í Landnámu segi að Þorbjörn Laxakarl hafi numið Þjórsárdal allan og Gnúpverjahrepp ofan til Kálfár. Síðar hafi komið til landsins mágar hans tveir, þeir Þormóður skafti og Ófeigur grettir, og hafi Þorbjörn gefið þeim vestari hluta landnámsins utan Þverár. Þorbjörn hafi búið á Haga til dauðadags. Enn séu þrír bæir byggðir í landnámi hans; Hagi, Ásólfsstaðir og Skriðufell.

Hinar þrjár gerðir Landnámu segi að Þrándur mjöksiglandi hafi numið „land milli Þjórsár ok Laxár upp til Kálfár ok til Sandlækjar“. Þrándur hafi komið síðastur landnámsmanna í Gnúpverjahrepp og hafi þá sennilega allt land í hreppnum verið numið. Þeir frændur, Ófeigur grettir og Þormóður, eða þó öllu heldur Þormóður einn, hafi fengið Þrándi neðsta hluta hreppsins. Austurmörk (suðausturmörk) lands hans hafi verið Þjórsá, suðurmörkin (suðvesturmörk) hafi verið Sandlækur og Stóra-Laxá vesturmörk (norðvesturmörk). Sögnina um það að Þrándur hafi numið land til Kálfár muni eiga að skilja svo að hann hafi fengið land að ósi Kálfár þar sem hún falli í Þjórsá. Ekki sé frá því greint hvar mörkin hafi legið þaðan og vestur í Stóru-Laxá.

Ekkert verði af frásögnum Landnámu ráðið um norðvesturmörk en ætla verði að byggilegt land hafi verið numið. Til dæmis hafi Þjórsárdalur allur verið numinn og Gnúpverjahreppur. Hafi þá verið átt við byggðina en ekki óbyggðirnar fyrir ofan hreppinn enda hafi hreppurinn á þeim tíma er Landnáma er rituð ekki náð inn til heiða. Sama eigi við um lýsinguna á landnámi Þrándar, þ.e. „land milli Þjórsár og Laxár“. Með landi sé væntanlega átt við byggilegt land, jarðnæði, sbr. máltækið „land og lausir aurar“.

Mestur hluti landnámsins í Þjórsárdal ofan Skriðufells hafi lagst í eyði smám saman vegna Heklugosa, uppblásturs, ágangs afréttarfénaðar og af ýmsum öðrum ástæðum. Þjórsárdalur hafi ekki verið í byggð síðan og allur einkaeignarréttur að fornum býlum löngu niður fallinn, sbr. Lyfrd. 21. júlí 1873 (Vilborgarkot) og H 1994 2227 (Geitland).

Af dómafordæmum Hæstaréttar verði að ráða þá reglu að sé deilt um upphaflegt nám lands verði aðeins stuðst við glöggar landfræðilegar heimildir. Verði ekki ráðið af Landnámu að land hafi verið numið sé tilhneiging til að hafna því að telja land undirorpið beinum eignarrétti. Til að skýra þetta frekar er bent á H 1960 726 (Skeljabrekka), H 1994 2227 (Geitland), H 1997 1161 og H 1997 1183 (Auðkúlu- og Eyvindarstaðaheiðar), H 1997 2420 (Neðri-Hundadalur), H 1999 111 (Gilsá) og H 1999 2006 (Sandfellshagi).

Sammerkt sé öllu því landi innan þjóðlendumarka samkvæmt kröfulýsingu fjármálaráðuneytisins að þar sé um að ræða landsvæði, sem sé annaðhvort ógróið eða vaxið heiðargróðri. Um sé að ræða miklar hálendisvíðáttur og háfjöll allt til jökla.

Ráða megi þá reglu af heimildum um landnám og því sem þekkt sé um nýtinguna, sem fylgt hafi í kjölfarið, að hálendi, fjöll og öræfi hafi ekki verið numin til eignar og því hafi dómstólar gert ríkari sönnunarkröfur um beinan eignarrétt að slíku landi en öðru landi á mörkum byggðar. Í þessu tilliti hafi Hæstiréttur litið til atriða eins og staðhátta, víðáttu og gróðurfars, sbr. H 1969 510 (Nýja-

bæjarafréttur), H 1997 1162 og H 1997 1183 (Auðkúlu- og Eyvindarstaðaheiðar), H 1997 2420 (Neðri-Hundadalur) og H 1999 111 (Gilsá). Í þessu sambandi skipti hæðarlínur miklu máli enda í rökréttu samhengi við ofangreint. Íslenska ríkið telji að af löggjöf og dómum Hæstaréttar megi ráða að þessi atriði skipti mestu þegar ákveða skuli mörk jarða gagnvart óbyggðum. Litið hafi verið til þessara atriða, svo og til landnáms og nýtingar við kröfugerð íslenska ríkisins í máli þessu.

Það sé þó talið skipta meginmáli að samkvæmt gildandi rétti verði landeigandi að sanna eignarheimildir sínar. Það sé því hans að sanna, að raunveruleg og eðlileg nýting tiltekinnar jarðar eða önnur atriði hafi tekið til stærra svæðis en kröfulína ríkisins gefi til kynna.

Aðra reglu megi einnig leiða af dómum Hæstaréttar, þ.e. að tengsl verði að vera milli eldri og yngri landréttar. Í því sambandi er vísað til H 1955 108 (Landmannaafréttardómur fyrri), H 1969 510 (Nýjabæjarafréttur), H 1981 1584 (Landmannaafréttardómur síðari), H 1994 2227 (Geitland), H 1997 1162 og H 1997 1183 (Auðkúlu- og Eyvindarstaðaheiðar), H 1997 2420 (Neðri-Hundadalur), H 1999 111 (Gilsá) og H 1999 2006 (Sandfellshagi).

Til þess að greina á milli eignarlanda og þjóðlendna skipti miklu máli að átta sig á nýtingu lands. Því þurfi að skoða hvernig nýtingu þrætulands sé háttað. Allt frá lokum landnámsaldar og fram að 21. öldinni hafi þeir sem með löggjafarvald hafa farið sett ýmsar reglur um nýtingu þeirra landsvæða sem nú heiti þjóðlendur. Um nýtingu eignarlanda hafi hins vegar ekki verið settar nýtingarreglur nema þær sem teljist til grenndarréttar. Eitt meginatriði skilji á milli eignarlanda og þjóðlendna en það sé að allt frá Jónsbókartíma hafi eigandi átt að smala eignarland sitt en þjóðlendan, sem svo heitir nú, hafi verið smöluð sameiginlega af fjallskilastjórn.

Benda megi á fjölmarga dóma Hæstaréttar þar sem litið hafi verið til þessara atriða við úrlausn um ágreining um eignarhald að landi. Þar sé um að ræða H 1955 108 (Landmannaafréttardómur fyrri), H 1969 510 (Nýjabæjarafréttur), H 1997 1162 og H 1997 1183 (Auðkúlu- og Eyvindarstaðaheiðar), H 1997 2420 (Neðri-Hundadalur), H 1999 111 (Gilsá) og H 1999 2006 (Sandfellshagi).

Í bók Braga Sigurjónssonar, Göngur og réttir, sé þess getið að núverandi fjallskilareglugerð fyrir Flóa- og Skeiðamannaafrétt hafi öðlast gildi árið 1934 og sé að mestu sniðin eftir eldri reglugerðum. Þó hafi nokkur breyting orðið á allri tilhögun smölunar árið 1912 en þá hafi verið girt á milli afréttar Flóa- og Skeiðamanna og heimalanda Gnúpverja. Nokkuð af heimalöndum þeirra jarða, er næstar séu, hafi lent innan afréttargirðingarinnar. Hafi það bæði verið gert til þess að stækka afréttinn, sem ótti hafi verið um að myndi verða of lítill, þegar féð gæti ekki runnið af honum og enn fremur til þess að fá heppilegra girðingastæði. Samið hafi verið um leigu fyrir land þetta, og sé sú leiga greidd árlega síðan. Girðingin sé um 28 km að lengd og nái milli Laxár og Fossár.

Í áðurnefndri bók komi eftirfarandi fram: „Áður en afréttargirðingin var gerð, urðu fjallmenn suðursveitanna að smala allmikið af heimalöndum efstu bæja í Gnúpverjahreppi, því að samgangur afréttar- og heimafjár var þá óhindraður og afréttarfé þá dreift um alla þessa heimahaga. Voru því síðasta daginn eingöngu smöluð heimalönd af Skeiðamönnum og Austurleit, og að nokkru hjá Vesturleit. Á þessu varð veruleg breyting eftir að girðingin var gerð, þar sem þá féll niður smölun allra heimalanda.“

Af framansögðu megi glöggt sjá að allt land tengt Gnúpverjahreppi utan eiginlegra heimalanda fjalljarða sé óskipt beitiland Flóa- og Skeiðamanna og reyndar fleiri aðila. Allt fjalllendi og heiðar séu smöluð að frumkvæði sveitarstjórnar, svo sem gert hafi verið hvað afréttarlönd varðar allt frá lögtöku Jónsbókar.

Samkvæmt kröfulýsingu fjármálaráðuneytisins liggi þjóðlendumörk í gegnum landsvæði nokkurra fjallajarða í hreppnum, eins og þeim sé lýst í þinglýstum landamerkjabréfum, en að öðru leyti liggi hún á óbyggðamörkum annarra fjalljarða. Rökin á bak við kröfulýsinguna séu þau sömu og áður hafi verið reifuð. Íslenska ríkið telji að land sunnan kröfulínu tilheyri heimalöndum jarðanna sem hafi verið numið í öndverðu en land ofan og norðan kröfulínu telji íslenska ríkið vera þjóðlendu sem tekin hafi verið afnotatöku. Í tilviki þeirra tveggja jarða, sem átt hafi lönd báðum megin

kröfulínu ríkisins, hafi fjalllendið norðan afréttargirðingar nú verið selt undir afréttarnot. Því sé haldið fram að fjalllendi þessara tveggja jarða hafi ekki verið undirorpið beinum eignarrétti eins og sé um heimaland jarðanna.

Hugtakið heimaland hafi ekki verið skilgreint í lögum. Þó hafi orðið heimaland strax í Jónsbók verið notað í öndverðri merkingu við úthaga sem notaðir hafi verið til sumarbeitar. Benda megi á í þessu sambandi á Jónsbók Llb. 53 „Um afréttarfé, ef þat gengr í heimaland“. Í lögum um afréttamálefni, fjallskil o.fl. hafi verið lagaákvæði um heimalönd án skilgreiningar. Í þessu sambandi megi benda á lög 6/1986. Í 3. gr. l. mgr. laganna segi þetta: „Í fjallskilasamþykkt, er héraðsnefnd setur, skal kveðið á um réttindi manna og skyldur að því er varðar afnot afrétta og annarra sameiginlegra sumarbeitilanda, fjallskil, smalanir heimalanda vor og haust, svo og um önnur atriði, er að framkvæmd fjallskila lúta.“

Í nokkrum dómum Hæstaréttar sé vikið að hugtakinu heimaland. Í því sambandi sé vísað til H 1976 55 (Arnarvatnsheiði), H 1980 1225 (Öxarfjarðarheiði, Sandfellshagi I), H 1997 1162 og H 1997 1183 (Auðkúlu- og Eyvindarstaðaheiðar) og H 1999 2006 (Sandfellshagi).

Um þessa dóma sé það að segja að glöggt komi fram í dómunum varðandi Kalmanstungu og Sandfellshaga í Öxarfirði að innan landamerkjalýsingar jarðar sé tvenns konar land, heimaland sem sé í heilsársnotum og síðan afréttarland sem sé í sumarnotum. Í fleiri málum eins og dómi Hæstaréttar um Jökuldalsheiði hafi verið reynt að varpa ljósi á hversu mikinn hluta fjallajarðarinnar Gilsár mætti nýta á heilsársgrundvelli og hversu mikill hluti væri aðeins í sumarnotum. Skilgreiningin á hvaða hluti jarðar teljist heimaland sé því sú að heimaland sé það land innan landamerkja, sem sé í heilsársnotum. Þegar svo þetta heimaland sé í aðaldráttum í samræmi við heimildir um upphaflegt nám blandist engum hugur um að beinn eignarréttur jarðeiganda nái til alls heimalandsins.

Því er haldið fram með tilvísun í framangreint að kröfulínu um þjóðlendumörk í gegnum nokkrar fjallajarðir í Gnúpverjahreppi skuli taka til greina, þar sem með kröfulínunni sé búið að finna út í samræmi við tilteknar heimildir, mörk heimalands jarðanna við óbyggðir, sem nýttar séu af Flóa- og Skeiðamönnum. Stuðst sé við landamerkjabréf allra fjallajarðanna þar til komi að landareign Ásólfsstaða. Heimildir um afnot og nám styðji slíka kröfugerð og hafi bæði afréttarhafar og jarðeigendur samþykkt þessi merki athugasemdalaust. Landamerkjabréf jarðanna Ásólfsstaða og Skriðufells séu ósamþykkt til óbyggða og óbyggðaland jarðanna sé nákvæmlega eins og afréttarlandið í kring. Bréfin hafi þannig ekkert gildi um þjóðlendumörk.

Landamerkjabréf sé ekkert annað en yfirlýsing um yfirráðasvæði á sama hátt og landamæri ríkja, sveitarfélaga og stjórnsýsluumdæma sýslumanna. Þar sem landamörk eignarlanda liggi saman sé landamerkjabréf samningur milli aðila um þessi mörk eignarjarða innbyrðis eftir að réttir eigendur eða umboðsmenn hafi ritað undir bréfið samþykki sitt við lýsingu. Í landamerkjabréfi felist á engan hátt að allt land innan merkja skuli vera óskorað eignarland. Almennar sönnunarreglur ráði að sjálfsögðu hér eins og annars staðar. Fyrst og fremst skilgreini landamerkjabréfið takmörk nýtingarréttar að landi. Á það megi benda í þessu sambandi að landamerkjabréf séu jafnt til fyrir jarðir sem afrétti sem séu innan þjóðlendu.

Af ákvæðum landamerkjalaganna frá 17. mars 1882 megi ráða að landamerkjabréfið sé í eðli sínu samningur milli jarðaeigenda og næðist ekki sátt um landamerkin skyldi landamerkjadómur skera úr.

Samningur eins og landamerkjabréf bindi einungis þá sem séu aðilar að samkomulaginu og íslenska ríkið eigi engan hlut að þeim samningum sem í íslenskum landamerkjabréfum felist. Sammerkt sé það öllum landamerkjabréfum fjallajarða að þau séu einhliða ákveðin inn til óbyggða og óbyggðamörkin oftast geðþóttaákvörðun jarðeiganda á líðandi stund frekar en að þau styðjist við eldri rétt. Á það megi jafnframt benda að við engan hafi verið að semja árið 1882 og það hafi ekki verið fyrr en 116 árum síðar að slíkt var mögulegt, eftir að íslenska ríkinu var með lögum fenginn eignarrétturinn að þjóðlendum.

Margir dómar Hæstaréttar komi inn á landamerkjabréf og inntak þeirra. Í því sambandi megi nefna H 1955 108 (Landmannaafréttardómur fyrri), H 1969 519 (Nýjabæjarafréttur), H 1971 1137 (Reyðarvatn II), H 1979 846 (Geirland-Prestbakki), H 1996 2848 (Bláfjöll), H 1997 1162 og H 1997 1183 (Auðkúlu- og Eyvindarstaðaheiðar) H 1997 2410 (Neðri-Hundadalur), H 1999 111 (Gilsá) og H 1999 2006 (Sandfellshagi).

Þessir tilvitnuðu dómar séu allir því áliti íslenska ríkisins til stuðnings að landamerkjabréf sanni ekki inntak eignarréttar og sé ekki gilt um mörk milli umráðamanna landa nema þeir eigi aðild að þeim réttindum sem samið sé um. Einnig komi glöggt fram í þessum dómum að landamerkjabréf séu til fyrir lönd sem nú séu óumdeilt þjóðlendur eftir dómsniðurstöður eins og sé um Auðkúlu- og Eyvindarstaðaheiði og Landmannaafrétt. Síðan komi glöggt fram í Bláfjallamálinu að hægt sé að fjalla um landamerki yfirráðasvæða án þess að afstaða sé tekin til inntaks eignarréttar.

Annað atriði, sem valdi ágreiningi, sé gildi þinglýsingar landamerkjabréfs og hafi því verið haldið fram af gagnaðilum íslenska ríkisins að með þinglýsingu landamerkjabréfs sé búið að gulltryggja eignarréttinn. Því sé til að svara að enginn öðlist meiri rétt en viðsemjandi geti veitt, sömuleiðis þinglýsi enginn meiri rétti en hann eigi. Þinglýsing heimildarskjals um fasteign sé lagaskylda og til að tryggja öryggi í viðskiptum og skapa eigendum réttarvernd gagnvart grandlausum viðsemjendum og lánardrottnum.

Spurning sé hvort þegjandi eða jákvæðar athafnir ýmissa umboðsmanna ríkisins geti falið í sér samþykki valdstjórnar eða ríkis vegna lands sem nær inn í þjóðlendu. Þetta geti verið í tengslum við mótmælalausa móttöku og þinglýsingu landamerkjabréfa sem haft hafi að geyma lýsingu í átt að óbyggðum eða einfaldlega afsal ríkisins á tilteknum lendum. Því sé til að svara að af Landmannaafréttardómi síðari megi ráða þá reglu að löggjafinn einn sé bær til að ráðstafa réttindum yfir landsvæði utan eignarlanda. Af því leiði að athafnir eða athafnaleysi starfsmanna stjórnsýslunnar geti ekki leitt af sér slík yfirráð nema heimild í almennum lögum hafi verið fyrir hendi.

Því álitaefni hafi verið hreyft að hafi beinn eignarréttur ekki verið að öllu landi innan merkja skv. landamerkjabréfi, er það var ritað eftir landamerkjalögin 1882, þá hafi þessi beini eignarréttur orðið til síðar fyrir hefð vegna óslitins eignarhalds.

Talið hafi verið að hefðarréttur hafi ekki verið í fornlögum okkar, alla vega ekki í þeirri mynd sem við þekkjum hann. Lagaákvæði í bæði Grágás og Jónsbók um að almenningar skyldu vera sem að fornu hafa verið hafi verið nefnd sem óræk sönnun þess að nám landa utan byggðar hafi verið óheimilt og sömuleiðis hafi verið andstætt þessu lagaákvæði að til hefðarréttar stofnaðist til slíkra landsvæða. Í þessu sambandi megi benda á Jónsbók Llb. 52, „Ef menn vitu eigi, hvárt eru almenningar eða afréttir“. Þar segi: „Svá skulu almenningar vera, sem at fornu hafa verit, bæði hit efra ok hit ytra“.

Fyrstu lögin um hefð séu í Norsku lögum frá 1687, V. bók 5. kap. Í 7. gr. laganna segi svo:

> Enginn á að fá eignardóm að nokkurri fasteign nema hann leiði lögfulla sönnun að heimild sinni, með erfðum, kaupum, eignaskiptum, gjöf eða 20 ára hefð, án þess að átalið hafi verið og að hann hafi þannig öðlast hana ákærulaust af öllum er kynnu að hafa haft einhverjar athugasemdir við það.

Þegar þessi lög hafi verið sett hafi lagaákvæði Jónsbókar um að almenningar skyldu vera sem að fornu hafa verið enn verið í gildi og þessi hefðarlög hafi ekki afnumið Jónsbókarákvæðið, þess sé að minnsta kosti ekki getið. Einnig sé talið að orðið fasteign beri að túlka á þann veg að merki eignarjörð með byggingum eða bara byggingu eða hús. Lögin taki því ekki til afrétta eða almenninga og því enn óheimilt að hefða slík landsvæði.

Næstu lög um hefð séu nr. 46 frá 1905. Í 1. gr. þeirra segi að hefð megi vinna á hverjum hlut, jafnt fasteign sem lausafé, er geti verið eign einstakra manna án tillits til þess hvort hann hafi áður verið einstaks manns eign eða opinber eign. Þessi lög staðfesti enn gildandi rétt til að hefða fast-

eignir sem undirorpnar séu beinum eignarrétti en skv. gagnályktun sé ekki heimilt að hefða eign, sem ekki geti verið eign einstakra manna, eins og grunnréttinn að afréttum og almenningum sem nú heiti þjóðlendur. Segja megi að þessi skoðun komi fram í Landmannaafréttardóminum síðari. Þar sé því slegið föstu að afréttarlandsvæði sé einskis manns eign og af því leiði að slík landsvæði geti ekki verið eign í skilningi hefðarlaga. Í núgildandi lögum um þjóðlendur sé þessi regla lögfest í niðurlagsákvæði 3. greinar en þar segir: „Frá og með gildistöku laga þessara er ekki unnt að öðlast eignarréttindi innan þjóðlendna fyrir nám eða hefð."

Rétt sé að vekja athygli á að skilyrði fyrir hefðarhaldi sé óslitið eignarhald sem hafi verið skýrt þannig að hefðandi hafi haft svo víðtæk ráð eignar að þau bendi til eignarréttar og jafnframt þurfi hann að hafa útilokað aðra frá því að ráða yfir eigninni. Í þessu sambandi skipti auðvitað miklu máli hvernig afnot séu og ekki síst girðingar umhverfis landareign.

Á hefð hafi verið minnst í mörgum dómum Hæstaréttar og í engu tilviki hafi hefðarréttur verið talinn hafa stofnast yfir landi, sem nú gæti heitið þjóðlenda, sbr. H 1955 108 (Landmannaafréttardómur fyrri), H 1981 1581 (Landmannaafréttardómur síðari), H 1997 1162 og H 1997 1183 (Auðkúlu- og Eyvindarstaðaheiðar). Í þessum dómum sé ekki tekið á því hvort hægt sé að hefða grunneignarrétt afréttarlands. Sleppt sé að fjalla um það þar sem efnisskilyrði skorti.

Kröfulína íslenska ríkisins í Gnúpverjahreppi sé nálægt þeirri 400 metra hæðarlínu, sem talin sé eiga við á umræddu svæði miðað við aðstæður á hálendisbrún. Því til stuðnings sé vísað til fyrri umfjöllunar um dómafordæmi Hæstaréttar þar sem miðað sé við staðhætti, víðáttu og gróðurfar.

7.2. Fjalllendi jarðanna Ásólfsstaða og Skriðufells

Eins og kunnugt sé hafi Flóa- og Skeiðamenn eignast landspildur úr jörðunum Skriðufelli og Ásólfsstöðum í Gnúpverjahreppi og lagt til afréttarins.

Meginhluta Ásólfsstaða hafi verið afsalað til Skógræktar ríkisins 24. september 1962. Við söluna hafi verið undanskilið land það sem Flóamenn hafi haft á leigu til beitar eins og segi í afsalsbréfinu. Landamerkjum þessa lands sé lýst þannig: „Lína úr Þverá í Sniðhól. Þaðan sjónhending innst í Skóghlíðar og þaðan í Seljatunguhæð innst."

Í afsali til Afréttarmálafélags Flóa- og Skeiðahreppa frá 19. mars 1965 segi að afsalað sé „landspildu úr eignarjörð okkar, Ásólfsstöðum í Gnúpverjahreppi" en að svo búnu sé mörkum spildunnar lýst.

Ljóst sé af þessu að eigendur hafi talið sig vera að selja eignarland en ekki afrétt. Landamerkjabréf jarðarinnar sé frá 1890 og samþykkt vegna aðliggjandi jarða, þ.e. Haga og Skriðufells. Enginn samþykki hins vegar mörk jarðarinnar og afréttarins. Landamerkjum jarðarinnar hafi verið lýst einhliða tugi kílómetra inn á öræfi og sé umrætt landsvæði allt um og yfir 400 m y.s. og hæst 500 m y.s. Engar heimildir séu til um að allt þetta land hafi tilheyrt jörðinni fyrir gerð landamerkjabréfsins. Ekki verði því séð að landamerkjabréfið byggi á eldra rétti. Landið megi einungis nota til sumarbeitar eins og sé um svipuð landsvæði. Land þetta hafi ekki verið numið í öndverðu og til frekari rökstuðnings fyrir því að land þetta geti ekki verið undirorpið beinum eignarrétti megi vísa til umfjöllunar og raka í málsástæðum að framan.

Hið sama gildi um fjalllendi Skriðufells. Jarðirnar Ásólfsstaðir og Skriðufell skeri sig úr hvað þetta varði frá öðrum fjalljörðum í Gnúpverjahreppi. Landamerki annarra fjallajarða séu í samræmi við landnámsmörk og eðlilegar hæðarlínur á óbyggðamörkum. Þá hafi afréttareigendur samþykkt landamerki þessara jarða. Engar skýringar séu á því hvers vegna svo mikill munur sé á jörðunum Skriðufelli og Ásólfsstöðum annars vegar og öðrum fjalljörðum í Gnúpverjahreppi hins vegar að þessu leyti.

Íslenska ríkið krefjist þess að staðfestur verði beinn eignarréttur þess að heimalandi Skriðufells sunnan afréttargirðingar. Upphaflegt landamerkjabréf Skriðufells sé frá 1. mars 1890 og sé það einungis samþykkt vegna Ásólfsstaða.

Fjalllendi þessara jarða skeri sig úr öðru afréttarlandi Flóa og Skeiða að því leyti að vitað sé hvernig það komst í eigu Afréttarmálafélagsins. Eignarhaldið byggist þannig á afsalsgerningum en á það sé bent að enginn öðlist meiri rétt en afsalsgjafi átti og gat framselt. Umrætt landsvæði skeri sig á ekki á annan hátt frá afréttarlandinu. Sömu rök og eigi við um afréttinn að öðru leyti hnígi því að því að telja land þetta til þjóðlendu.

Við munnlegan málflutning var á það bent að í ritgerð Bjarna Jónssonar frá Vogi, Afréttir og almenningar, sé fjallað um fjalllendi Skriðufells. Þar sé vísað til rits Þorvaldar Thoroddsen, Lýsing Íslands III, þar sem segi að almenningar hafi verið í skógum fyrir norðan Skriðufell. Þá segi í Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns frá 1709 að nú sé almenningsafréttur á svæðinu milli Þjórsár og Fossár og vestur frá Fossá að Stóru-Laxá og sé engin önnur brúkun á þessum löndum. Sé þarna m.a. verið að fjalla um fjalllendi Skriðufells og neðri hluta Flóa- og Skeiðamannaafréttar í Þjórsárdal og við Stóru-Laxá. Framangreindar heimildir bendi til þess að einkaeignarréttur að landi hafi verið fallinn niður á þessu svæði sem hafi verið numið í öndverðu.

Einnig kom fram að af hálfu ríkisins væri ekki fallist á þá skoðun að í þeim tilvikum er lönd jarða hafi verið lögð til afréttar leiki enginn vafi á um að viðkomandi afréttarland sé undirorpið beinum eignarrétti. Kanna verði hvort slíkt afréttarland hafi verið undirorpið beinum eignarrétti við framsal þess og hvort grunneignarrétturinn, hafi hann verið til staðar, hafi verið framseldur eða einungis beitarrétturinn. Ekki sé unnt að byggja á H 1971 1137 (Reyðarvatn II) sem fordæmi hvað þetta atriði varði.

7.3. Hinn eiginlegi Flóa- og Skeiðamannaafréttur

Engar heimildir séu til um nám þess lands sem nú teljist innan landamerkjalýsingar afréttar Flóa- og Skeiðamanna. Þvert á móti séu landnámsheimildir mjög glöggar og ljóst að allur afrétturinn sé utan þess lands sem numið var. Krafa íslenska ríkisins um þjóðlendumörk í Gnúpverjahreppi byggðarmegin sé í samræmi við landnámsmörk.

Á það sé bent að landamerkjabréf sé fyrst og fremst afmörkun yfirráðasvæðis og geri íslenska ríkið ekki athugasemdir við mörk afréttarins. Þá sé þinglýsing ekki sönnun fyrir öðrum rétti en þeim sem þinglýst hafi verið og í umræddu tilfelli sé það yfirráðaréttur yfir afréttarlandsvæði.

Að því er varði það álitaefni hvort mótmælalaus móttaka og þinglýsing landamerkjabréfa geti falið í sér samþykki af hálfu ríkisins á landamerkjalýsingu jarða sé því til að svara að af Landmannaafréttardómi síðari megi ráða þá reglu að löggjafinn einn sé bær til að ráðstafa réttindum á landsvæðum utan eignarlanda. Af því leiði að athafnir eða athafnaleysi starfsmanna stjórnsýslunnar geti ekki leitt af sér slík yfirráð nema heimild í almennum lögum hafi verið fyrir hendi.

Gagnaðili íslenska ríkisins vitni máli sínu til stuðnings til fjölmarga samninga, sem gerðir hafi verið í upphafi aldarinnar, um kaup á landi og fossum á Gnúpverjaafrétti. Í fyrsta lagi sé um að ræða kaupsamning Einars Benediktssonar og nokkurra jarðeigenda í Gnúpverjahreppi um vatns- og vatnsaflsréttindi í Þjórsá árið 1917 svo og kaupsamninga Einars og Gnúpverjahrepps um fossa í Þjórsá árið 1914 og um fjöllin Búrfell og Skeljafell árið 1916.

Nauðsynlegt sé að skoða þessa samninga í réttarsögulegu samhengi og í ljósi þeirrar umræðu sem átt hafi sér stað hér á landi í byrjun 20. aldarinnar um rétt ríkisins til landa utan eignarlanda lögbýla. Hafi þessi umræða átt sér stað vegna framlagningar frumvarps til vatnalaga. Sé vísað til niðurstöðu Bjarna Jónssonar frá Vogi í áliti til fossanefndar Alþingis, „Almenningar og afrjettir“, og athugasemda með 2. gr. frumvarps til vatnalaga sem orðið hafi að lögum nr. 15/1923. Þar komi fram að ekki hafi þótt heppilegt að ákveða að ríkið ætti vatnsréttindi í afréttum og almenningum ef dómstólar kæmust að þeirri niðurstöðu að lendur þessar eða sumar þeirra væru ekki ríkiseign heldur eign einstakra manna eða héraða.

Fyrrnefndir kaupsamningar um vatnsréttindi og fleira á Gnúpverjaafrétti hafi verið gerðir áður en um þessi mál hafi verið fjallað á Alþingi og áður en vatnalögin hafi verið sett en með þeim hafi

verið ákveðið að vatnsréttindi fylgdu eignarrétti að landi. Af hálfu íslenska ríkisins er því haldið fram að gjörningar þessir hefðu ekki verið gerðir án þátttöku ríkisins eftir lögtöku vatnalaga. Einnig megi benda á að kaup íslenska ríkisins á réttindum Titans a/s hafi átt sér stað árið 1952 en dómur Hæstaréttar í fyrra málinu um Landmannaafrétt hafi ekki fallið fyrr en 1955 en þar hafi eignarréttarkröfu afréttareigenda að afréttinum verið hafnað. Þannig sé ljóst að fyrrgreindir löggerningar hafi allir verið gerðir þegar alger réttaróvissa ríkti um eignarhald að afréttum og almenningum.

Að því er varði samninga um vikurnám á afréttinum megi á það benda að einungis einn þeirra hafi verið gerður með þátttöku ríkisins. Í þeim samningi sé íslenska ríkinu tryggð 70% af efnistökugjaldi. Samningurinn sé um efnistöku í eignarlandi Gnúpverjahrepps og svo í ríkislandi. Hafi ríkið með þessum samningi viðurkennt beinan eignarrétt Gnúpverjahrepps að þjóðlendu þá sé sú viðurkenning ekki bindandi svo sem rökstutt hafi verið fyrr þar sem einungis hafi verið talið heimilt að ráðstafa slíku landi með löggjöf fyrir gildistöku þjóðlendulaga. Aðrir samningar, sem vísað sé til, séu einungis til vitnis um hverjum augum afréttareigendur hafi litið afréttarlandið en ekki sönnun um það hver eigi það.

Af hálfu afréttarhafa í síðara málinu um Landmannaafrétt hafi eignarréttarkröfur m.a. verið rökstuddar með því að vísa til svipaðra samninga og að ofan greinir. Málsástæðum, sem byggðu á samningum þessum, hafi verið hafnað í héraðsdómi. Ekki hafi verið talið að slíkir gerningar gætu verið grundvöllur eignarhefðar þótt þeim hefði verið þinglýst. Þá hafi ekki verið talið að ríkið hefði með kaupum á réttindum þeim, sem samningarnir fjölluðu um, viðurkennt beint eða óbeint eignarrétt hreppanna yfir afréttarlandinu.

Af hálfu íslenska ríkisins er á það bent að líklegt sé að fyrir lögtöku Jónsbókar hafi einstaklingum verið heimilt að setjast að í sameiginlegu landi og ryðja það til ræktunar. Við það hafi stofnast til eignarréttar að landi. Þegar búseta og afnot af landinu hafi lagst af sé talið að eignarréttur þessi hafi fallið niður. Ekki sé ólíklegt að eftir lögtöku Jónsbókar hafi í einhverjum mæli gætt slíkrar óheimillar töku lands sem hafi verið liðin.

Nokkrir fræðimenn hafi litið svo á að eignarréttindi að landi væru óbreytanleg. Hafi stofnast til beins eignarréttar að landi geti síðari eigandi ekki staðið uppi með einungis óbein eignarréttindi svo sem beitarrétt. Af hálfu íslenska ríkisins sé öndverðri skoðun haldið fram.

Talið sé að Þjórsárdalur hafi allur verið numinn og hafi þar verið mikil byggð en dalurinn hafi lagst í eyði í Heklugosi 1104. Eftir það séu ýmsar jarðir og kirkjustaðir taldir eiga skóga í dalnum. Þessi réttindi hafi líklega í upphafi einungis verið ítök í skógum jarða í dalnum því í Grágás og Jónsbók sé ekki gert ráð fyrir öðrum almenningsrétti til viðar en til reka. Þjórsárdalur sé gott dæmi um landsvæði þar sem beinn eignarréttur hafi fallið niður og eftir standi einungis ítök sem aðrir hafi átt í jörðunum.

Með dómi Lyfr. 21. júlí 1873 (Vilborgarkot) hafi ekki verið fallist á það sjónarmið að allt eigendalaust land væri konungseign heldur hafi niðurstaðan verið sú að það væri almenningur. Í þessu sambandi er einnig vísað til H 1994 2227 (Geitland).

Afréttareigendur hafi ekki fært fram gögn því til stuðnings að eyðijarðir, sem verið hafi í byggð á 12. og 13. öld þar sem nú sé afréttur, hafi verið undirorpnar beinum eignarrétti og því síður hafi verið lögð fram gögn um hvernig beinn eignarréttur að jörðum þessum hafi yfirfærst til afréttarhafa. Í þessu sambandi megi benda á Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns þar sem fjallað sé um átta eyðijarðir sem liggi austan frá Þjórsá með fjöllunum fyrir ofan Gnúpverjahrepp (Eystri-Hrepp). Þær séu sagðar eyðilagðar fyrir allra manna minni sem nú lifi og feðra þeirra. Enn fremur að öll þessi lönd séu nú almenningsafréttur milli Þjórsár og Fossár, Eystri-Hrepps og vestur frá Fossá að Stóru-Laxá Flóamanna og Skeiða, og sé engin önnur brúkun á þessum löndum.

Af hálfu íslenska ríkisins sé á það bent að af tilteknum nytjum megi greina hvernig eignarhald að landi sé. Land, sem nytjað sé til beitar og smalað að frumkvæði fjallskilastjórnar, sé að meginreglu þjóðlenda. Land, sem nytjað sé til búrekstrar með byggingum og öðrum mannvirkjum, sé hins

vegar eignarland. Afréttur Gnúpverja sé í flokki þess fyrrnefnda, þ.e. þjóðlenda. Af svæðinu hafi einungis verið beitarnot og skóga.

Af hálfu íslenska ríkisins sé talið að sá sem haldi því fram að tiltekið land sé eignarland beri sönnunarbyrðina fyrir því. Það land, sem ekki tekst að sanna að sé undirorpið beinum eignarrétti, sé þá þjóðlenda. Þessa reglu megi leiða af almennum reglum um sönnunarfærslu.

Við skoðun heimilda um umráð og nýtingu og önnur atriði sem máli skipti sé alveg ljóst að afréttur Flóa- og Skeiðamanna sé sams konar landsvæði og Landmannaafréttur. Um hann hafi Hæstiréttur sagt: „Ekki hafa verið leiddar sönnur að því, að hreppsfélögin sjálf hafi öðlast eignarrétt að afréttinum, hvorki fyrir nám, löggerninga, hefð né með öðrum hætti. Réttur til afréttarins virðist í öndverðu hafa orðið til á þann veg, að íbúar á landsvæði framangreindra hreppa og býla, hafi tekið afréttarlandið til sumarbeitar fyrir búpening og ef til vill annarrar takmarkaðrar notkunar.“

Með vísan til þess sem hér hefur verið rakið sé því haldið fram að almenn rök og samfelld réttarþróun allt til þjóðlendulaga hafi leitt í ljós að íslenska ríkið sé eigandi að þessu afréttarsvæði sem hér sé til úrlausnar. Réttur þessi leiði til óskerts réttar íslenska ríkisins til hvers konar jarðefna og námuvinnslu, jarðhita, vatnsafls og hagnýtingar þess. Einnig umferðarréttar, fuglaveiða, dvalar og náttúruskoðunar fyrir landsmenn en að virtum einkarétti afréttareigenda til upprekstrar. Það liggi ljóst fyrir að réttarþróun að núverandi stöðu mála sé á þá lund að enginn hafi getað eignast grunnrétt að hálendissvæðum utan numdra landa. Við athugun á því hvað felist í hugtökunum almenningur og afréttur séum við Íslendingar í þeirri einstæðu aðstöðu að hafa skjallegar frásagnir um það er Ísland var numið en þær séu taldar áreiðanlegar af sagnfræðingum. Samkvæmt þeim heimildum sé greint frá yfir 400 landnámum og sé hvergi getið um þau nema þar sem um sé að ræða eignarlönd sem síðar hafi verið byggð. Einnig sé talið áreiðanlegt að Jónsbók í núverandi afritum sýni hver lög voru látin gilda hér 1281. Þá sé einnig talið sannað að í Jónsbók verið tekin upp eldri ákvæði að miklu leyti óbreytt hvað landbúnað og landnot varði. Frá Jónsbók hafi öll réttarþróun verið á þá lund að eigna ríkisheildinni á hverjum tíma grunnrétt að löndum utan eignarlanda og þá þau réttindi sem grunnrétti fylgi. Þessi þróun felist m.a. í nýbýlatilskipun 1776, áliti landbúnaðarnefndar 1877, nýbýlalögum 1897, vatnalögum 1923, námulögum og síðar lögum um rannsóknir og nýtingu á auðlindum í jörðu, t.d. áliti beggja hluta Fossanefndar 1917, náttúruverndarlögum og lögum um vernd, friðun og veiðar á villtum fuglum og villtum spendýrum.

Nú á dögum verði einnig að taka tillit til nútímaviðhorfa réttarþjóðfélags. Í því tilliti beri að líta til þess grundvallaratriðis að ríki er óhugsandi nema það eigi landið undir sér og frumeignarréttur að landi sé ávallt á hendi ríkisheildarinnar en einkaeignarréttur sé innan þeirra marka sem beinar sannanlegar heimildir verði leiddar að. Verði íslenska ríkinu ekki úrskurðaður grunnréttur að þessu umdeilda afréttarsvæði séu ekki líkur til að annað land, sem líkt er á farið með, fái aðra meðferð og þá sé spurning hvort pláss sé fyrir ríkishugtak hér á landi.

8. SJÓNARMIÐ JARÐEIGENDA O.FL.

8.1. Meginsjónarmið

Í greinargerð jarðeigenda o. fl. segir að með þjóðlendulögum sé í fyrsta skipti hér á landi ætlað að taka til heildarúrlausnar álitamál varðandi eignarrétt að afréttum og almenningum og lýsa þau svæði eign ríkisins sem falli utan eignarlanda. Um þessi hugtök hafi ríkt talsverð óvissa í fræðum og framkvæmd en meginsjónarmið um tilbrigði eignarréttar að landi fjarri byggð séu að mestu óumdeild. Úrlausn þessa ráðist af þeim eignarheimildum sem liggi til grundvallar eignarrétti í einstökum tilvikum. Hafa verði í huga framangreinda sérstöðu laganna þegar rætt sé um lagaleg sjónarmið að eignarrétti að þeim landsvæðum sem hér eigi í hlut og þá ekki síst fordæmisgildi einstakra dóma sem vísað hafi verið í og taldir séu rýra málstað þeirra sem telji til eignarréttinda á landi fjarri

byggð. Í dómsmálum þessum hafi verið tekið á ágreiningi í einstökum málum með þeim sérsjónarmiðum þar sem þar kunni að hafa átt við en eigi ekki á sama hátt við heildarendurskoðun á eignarrétti yfir landi eins og tilgangur þjóðlendulaga beri með sér. Beri því að vara við því að draga of víðtækar ályktanir af dómum Hæstaréttar í einstökum málum, sérstaklega refsimálum þar sem gæti sérsjónarmiða, m.a. um sönnun. Auk þess verði gildi dóma Hæstaréttar að ráðast af því hvort niðurstaðan í einstökum dómum byggist á traustri athugun og röksemdafærslu og hvort allar kröfur, sem máli skipti, hafi verið hafðar uppi í málinu. Þá veiki það mjög fordæmisgildi flestra dóma, sem gengið hafi, að ekki hafi verið tekið tillit til þess með hvaða hætti Mannréttindasáttmáli Evrópu verndi eignarréttinn með sjálfstæðum hætti.

Bent er á að eignarrétturinn sé varinn af íslensku stjórnarskránni. Við túlkun á eignarréttarákvæði hennar beri ekki eingöngu að taka mið af hefðbundnum lögskýringarsjónarmiðum að landsrétti heldur verði í einstaka tilvikum að skýra ákvæðið í samræmi við Mannréttindasáttmála Evrópu. Handhöfum ríkisvalds beri að taka tillit til ákvæða sáttmálans við beitingu valds síns. Aðildarríkin séu skuldbundin til að hlíta dómum Mannréttindadómstóls Evrópu og hafi því dómar hans þýðingu fyrir úrlausn mála á innlendum vettvangi sem varði þau réttindi sem sáttmálinn taki til.

Ákvæði 1. gr. samningsviðauka nr. 1 við Mannréttindasáttmála Evrópu tryggi friðhelgi eignarréttarins. Um eignarrétt geti verið að ræða í skilningi þessa ákvæðis þótt ekki hafi verið litið svo á af dómstólum viðkomandi ríkis. Í dómum Mannréttindadómstólsins hafi úrlausn um það hvort um eign sé að ræða í skilningi eignarréttarákvæðisins ráðist af því hvort rétt sé að líta svo á, miðað við öll atvik málsins, að viðkomandi hafi haft hagsmuna að gæta sem njóti verndar ákvæðisins. Verði þar að líta bæði til staðreynda og lagalegra atriða. Enginn vafi sé á að hér mundi skipta miklu máli hvernig farið hafi verið með verðmæti í framkvæmd, sérstaklega í lögskiptum og hvaða traust menn hafi borið til þeirrar framkvæmdar. Einnig skipti máli afskipti og afskiptaleysi þeirra sem með ríkisvald hafa farið.

Jafnframt er bent á þýðingu jafnræðisreglunnar í máli þessu. Í fyrsta lagi sé gerð krafa um samkvæmni í kröfugerð íslenska ríkisins. Viðurkenni ríkið eignarland í einu máli verði það sama að gilda um sams konar land í öðru máli. Krafan um samkvæmni í kröfugerð íslenska ríkisins byggist á því að ekkert land verði úrskurðað þjóðlenda nema krafa sé um það gerð, sbr. athugasemdir í greinargerð með 11. gr. þjóðlendulaga. Í öðru lagi hafi jafnræðisreglan þýðingu í þjóðlendumálum á þann veg að sambærileg mál verði að hljóta sömu úrlausn.

Í beinum eignarrétti felist heimild til að ráðstafa líkamlegum munum eins og fasteignum með þeim takmörkunum sem leiði af lögum og takmörkuðum eignarréttindum annarra. Eigandi verði að hafa ákveðin yfirráð yfir fasteigninni og þau geti verið raunveruleg og réttarleg. Eigendur þeirra fjallajarða, sem um ræði í máli þessu, eigendur jarða í hreppnum og Gnúpverjahreppur, hafi bæði haft raunveruleg og réttarleg yfirráð yfir þeim fasteignum sem um sé deilt í máli þessu.

Jarðeigendur o. fl. telji til eignarréttar yfir Flóa- og Skeiðamannaafrétti, en hann ráðist af landamerkjum, sem grein sé gerð fyrir í kaflanum um kröfugerð aðila. Grundvallarreglan sé sú, að sá sem telji til eignarréttinda yfir landi verði að byggja rétt sinn á eignarheimild. Þær eignarheimildir, sem hér skipti meginmáli, séu samningar, þ. á m. afsalsgerningar, hefð, venjuréttur og nám. Sá sem haldi fram eignarheimild sinni að landsvæði geti stuðst við fleira en eina eignarheimild. Áhersla sé lögð á að við skýringu og mat á gildi tiltekinnar eignarheimildar komi fleiri atriði til greina en eignarheimildin ein út af fyrir sig. Þá sé bent á að ein eignarheimild geti stutt aðra.

Nám sé frumstofnun eignarréttar að landi en sé úr sögunni sem eignarheimild. Ljóst sé að landnámið hafi verið víðfeðmt og að um nám til eignar hafi verið að ræða. Landnámið sem eignarheimild styðji þá skoðun að eignarland jarða geti verið víðlent. Engar heimildir séu til fyrir svokölluðu afnotanámi eins og gefið sé í skyn í greinargerð ríkisins. Nám geti þó enn haft þýðingu sem stuðningur við aðrar eignarheimildir eða þeim til skýringar. Sérstaklega komi það til greina um landfræðileg mörk eignarlands. Margt sé þó á huldu um nám sem eignarheimild og hvaða reglur hafi gilt um það.

Hefð sé eignarheimild að íslenskum rétti og felist í umráðum sem varað hafi vissan tíma og sem verði að uppfylla tiltekin skilyrði. Hér komi til athugunar hverja þýðingu hefð hafi sem eignarheimild fyrir eignarréttindum að landi fjarri byggð. Af hefðarlögunum sjálfum og dómum Hæstaréttar, sbr. H 1955 108 (Landmanna-afréttardómurinn fyrri) sé ljóst að eignarhefð verði unnin á landi, sem er í afréttareign, sé skilyrðum hefðar á annað borð fullnægt. Þá verði einnig stofnað til takmarkaðra eignarréttinda yfir landi í afréttareign með afnotahefð.

Venjuréttur sé skyldur hefð en þurfi ekki að uppfylla hin sérstöku skilyrði hefðar. Lítill gaumur hafi verið gefinn að venjurétti sem grundvelli eignarheimilda. Gildi eignarheimilda geti byggst á venjurétti. Fyrst megi nefna að þegar ákvæði samninga, þar á meðal afsalsgerninga, hafa verið lögð til grundvallar í lögskiptum um langan tíma mótist venjuréttur. Með landamerkjalögum nr. 6/1882 og 41/1919 hafi verið lögskipað að landeigendur skyldu gera merki um lönd sín, halda merkjum við og gera landamerkjaskrá fyrir hverja jörð. Tilgangur laganna hafi verið að koma fastri og áreiðanlegri skipan á þessi mál í eitt skipti fyrir öll. Til landamerkjabréfa hafi verið stofnað í upphafi sem ótvíræðra gagna um eignarréttindi og síðan hafi verið byggt á þeim í lögskiptum sem fullgildum og áreiðanlegum gögnum um eignarlönd og mörk þeirra. Þetta leiði ótvírætt til venjuréttar um það að landamerkjabréf séu almennt fullgildar heimildir um eignarlönd og merki þeirra. Staðhæfingum í greinargerð fjármálaráðuneytis í aðra átt sé afdráttarlaust mótmælt. Land margra jarða sé víðáttumikið, sérstaklega þeirra jarða, sem liggi að heiðum og fjalllendi. Venjuréttur geti einnig stutt kröfur um viðurkenningu víðlendra heimalanda jarða.

Með hliðsjón af framangreindum eignarheimildum í íslenskum rétti verði nú færð rök fyrir eignarréttindum jarðeigenda og fleiri að afrétti Flóa- og Skeiðamanna.

8.2. Rök er varða aðild málsins

Allar jarðir hreppanna í Flóa og á Skeiðum séu aðilar að málinu þar sem gengið sé út frá því að Flóa- og Skeiðamannaafréttur sé fullkomið eignarland sem sé í sameign jarðanna, a.m.k. flestra. Um það hvort einstakar jarðir eigi réttindi, hvers eðlis eða hvar á afréttinum réttindin séu, sé mál sem ekki sé til úrlausnar fyrir óbyggðanefnd nema hún telji að ekki sé um fullkomið eignarland að ræða. Telji nefndin að ekki sé um fullkomið eignarland að ræða falli allar kröfur um bein og óbein eignarréttindi einstakra jarða undir gerðar ýtrustu kröfur. Upprekstrarfélag Flóa- og Skeiðahreppa sé einnig aðili þar sem ekki sé útilokað að stofnast hafi bein eða óbein eignarréttindi sem félagið eigi sérstaklega. Þá hafi félagið verið í fyrirsvari landeigenda vegna afréttarins, t.d. vegna ýmissa lögskipta sem snerti afréttinn og þinglýsingu landamerkja.

8.3. Rök fyrir fullkomnu eignarlandi

8.3.1. Landamerkjalýsing

Á manntalsþingum rétt fyrir aldamótin síðustu hafi landamerkjum afréttarins verið þinglýst. Hafi þetta verið gert í tilefni af landamerkjalögum nr. 5/1882 sem kveðið hafi á um skyldu landeigenda til þess að lýsa merkjum landareigna sinna. Hafi merkjum þá verið lýst í samræmi við það sem verið hafði og séu þau glögg og nákvæm og hafi sátt ríkt um þau alla tíð bæði hvað varði aðliggjandi afrétti og lönd einstakra aðliggjandi jarða. Engar athugasemdir hafi verið gerðar af sýslumanni við þinglýsinguna eða eftir gildistöku laga nr. 41/1919, um landamerki o.fl., eða öðrum hvað snerti landamerkin eða eignarráðin. Þurfi því eigendur afréttarins ekki að þola það síðar að eignarréttur þeirra á afréttinum verði skertur með einhverjum hætti enda hafi tilgangur laganna verið sá að koma fastri og áreiðanlegri skipan á þessi mál í eitt skipti fyrir öll.

Ríkið hafi hingað til ekki séð tilefni til athugasemda við þinglýst landamerki þrátt fyrir skýr ákvæði landamerkjalaga um frumkvæði og eftirlit af þess hálfu í þessum efnum, sbr. landamerkjalög nr. 19/1919, sbr. áréttingu í lögum nr. 92/1991 um breytingu á landamerkjalögum. Þessi afstaða renni frekari stoðum undir eignarrétt jarðeigenda og fleiri bæði fyrir hefð og venjurétt.

Landamerkjaskrárnar séu skilríki sem landeigendur hafi fengið fyrir eignum sínum. Lögin hafi verið sett til að ákvarða mörk eignarlanda hvort sem þau voru afréttur eða ekki. Landamerkjaskráin sé eignarheimild og byggi jarðeigendur og fleiri eignarréttarkröfur sínar beint á henni en einnig sé hún öflugur stuðningur við aðrar eignarheimildir, sérstaklega eignarhefðina. Hvaða skoðanir sem menn kunni að hafa á því hvernig eignarhaldi á afréttinum hafi verið háttað fyrir landamerkjalögin frá 1882 sé víst að ef breyting hafi þá orðið á réttarskipaninni verði henni ekki vikið til hliðar eftir svo langan tíma. Réttarskipan þessi hafi fest sig í sessi og reyndar sé hún í samræmi við það eignarhald sem verið hafi á afréttinum þegar landamerkjalögin voru sett.

Það sé ríkjandi réttarskoðun jarðeigenda í Flóa og á Skeiðum og viðsemjenda afréttareigenda, bæði opinberra aðila og einstaklinga, að afrétturinn sé fullkomið eignarland jarðeigenda í Flóa og á Skeiðum. Þetta megi greina í öllum samningum sem gerðir hafa verið um afréttinn eða hluta hans. Ríkjandi réttarskoðun sé ein af þeim lögmætu rökum sem líta megi til þegar meta eigi hvernig eignarrétti sé háttað að landi.

8.3.2. Afsalsgerningar

Fjölmargir samningar hafi verið gerðir í upphafi aldarinnar um kaup á landi og fossum í eigu Gnúpverja á Gnúpverjaafrétti, sumt langt inni á afréttinum. Megi þar nefna Hávafoss og Hjálparfoss í Fossá en Fossá hafi þá ráðið landamerkjunum milli Gnúpverjaafréttar og Flóa- og Skeiðamannaafréttar. Ekki hafi enn fundist samningar við eigendur Flóa- og Skeiðamannaafréttar vegna sölu fossanna en til sé afturköllun umboðs frá hreppsnefnd Skeiðahrepps og sýni það að umboð hafði verið gefið til sölunnar. Titanfélagið hafi síðan afsalað íslenska ríkinu öllum réttindum sínum með kaupsamningi frá 8. júní 1951.

Af þessum gerningum megi sjá að litið hafi verið á afréttinn sem fullkomið eignarland enda um einkaréttarlega samninga að ræða. Ef litið hefði verið á afréttinn þannig að aðeins hefði verið um takmarkaðar nýtingarheimildir að ræða þá hefði ekki verið grundvöllur fyrir slíkum samningum og eigendur afréttarins ekki með heimild til að standa að löggerningum sem þessum. Með sama hætti hafi ríkisvaldið litið á þetta land sem fullkomið eignarland enda hafi það engar athugasemdir gert við aðildina þegar það keypti öll eignarréttindin af Titanfélaginu.

Árið 1938 hafi Skógrækt ríkisins selt hreppsnefndum Flóa- og Skeiðahreppanna allar heiðar og öll lönd Skriðufells sem legið hafi að afréttinum. Hafi þessi lönd legið mjög innarlega og mun innar en mörg þekkt eyðibýli sem hafi verið innan marka afréttarins og séu því líkur fyrir að þau hafi einnig verið fullkomin eignarlönd svo og önnur lönd sem liggi á svipuðu svæði. Ríkisvaldið hafi talið sig í skjóli eignarheimilda sinna geta ráðstafað þessu landi. Geta verði þess að ríkið hafi þurft að hafa sömu heimildir og hver annar til sölu lands og það að Flóa- og Skeiðamenn létu land neðst í byggð í staðinn bendir til að þeir hafi litið svo á að um fullkomið eignarland hafi verið að ræða.

Árið 1965 hafi þeir Ásólfur Pálsson og Stefán Pálsson selt Afréttarmálafélaginu 1.000 hektara landspildu Ásólfsstaða ofan afréttargirðingarinnar fyrir 100.000 kr. Hafi sú samningsgjörð farið fram 19. mars 1965 og sé hún þinglýst í veðmálabókum Árnessýslu.

Bent sé á að það séu takmörk fyrir því að ríkið geti vefengt þessa samninga löngu síðar. Ríkið verði að sæta sjónarmiðum um hefð, venjurétt og almennum reglum um áhrif og þýðingu aðgerðarleysis. Lögð sé áhersla á að afsalsgerningar marki tvímælalaust grundvöll eignarréttar fyrir hefð og uppfylli grundvallarskilyrði hefðar, þ.e. umráða.

8.4.3. Eyðijarðir

Til séu heimildir um margar jarðir innan marka Flóa- og Skeiðamannaafréttar sem verið hafi í byggð milli 1100-1300 en lagst í eyði, m.a. vegna vikurfalls frá Heklu. Umræddar jarðir, þ.e. Áslákstungur, Fagriskógur, Berghálsstaðir, Reykholt og Grímsstaðir séu allar innan afréttarmarkanna og sumar langt inni á afréttinum. Ekki séu rök til annars en að telja að þessar jarðir hafi verið full-

komin eignarlönd og sýni það að framanverður afrétturinn hafi verið byggður og í einkaeign. Enga þýðingu hafi fyrir eignarhaldið nú hvert eignarrétturinn fluttist þegar umrædd býli fóru í eyði. Það sem ráði úrslitum sé að landeigendur í Flóa og á Skeiðum hafi haft eignarhald á þessu svæði frá ómunatíð. Nýting afréttarins sé eðlilegt framhald á nýtingu eigenda eyðijarðanna enda yfirgnæfandi líkur á því að þeir hafi nýtt landsvæðið sjálfir eftir að þeir fluttust neðar í byggðina eða veitt öðrum heimild til þess.

8.3.4. Nýting

Á afréttinn hafi verið litið og farið með sem fullkomið eignarland. Af gögnum og almennri vitneskju um búskaparhætti megi ljóst vera að frá upphafi hafi afrétturinn m.a. verið nýttur sem beitiland fyrir búfénað og hafi eigendur sjálfir, án aðstoðar, innt af hendi öll lögformleg fjallskil. Þá hafi afrétturinn verið nýttur til skógarhöggs, grasatekju og veiða. Í 5. gr. lax- og silungsveiðilaga, nr. 53/1957, hafi verið ákvæði þess efnis að ekki mætti leigja eða ráðstafa veiði í vötnum á afréttum nema veiðifélag væri stofnað við slík vötn. Flóa- og Skeiðamenn hafi ekki gengið inn í veiðifélag fyrr en 1961 en þá hafi þeir orðið hluti af Stóru-Laxárdeild Veiðifélags Árnesinga. Áður hafi þeir leigt einstaklingum veiðiréttinn með samningum. Sýni þetta að Flóa- og Skeiðamenn hafi talið sig fullkomlega bæra til að ráðstafa veiðiréttinum með þessum hætti. Tilvitnað ákvæði í lax- og silungsveiðilögunum hafi því ekki þótt eiga við.

Síðar hafi nýtingin á afréttinum orðið fjölbreyttari og hafi hann alltaf verið nýttur eftir því sem tilefni hafi gefið til. Þessu til stuðnings megi nefna dæmi um ýmis lögskipti sem snerti afréttinn, t.d. áðurnefnda samninga um Hjálparfoss og Hávafoss. Af skjölum málsins megi sjá að alltaf hafi verið litið svo á að eigendur afréttarins hefðu fullar heimildir til þess að ráðstafa landinu og gera samninga um einstök réttindi. Fjölmargir samningar hafi t.d. verið gerðir um vikurnám. Fyrstu samningarnir séu a.m.k. frá 1965 og allar götur síðan, m.a. frá 1966, 1977, 1985, 1990 og 1995. Í þeim sé gert ráð fyrir að um eignarland sé að ræða og engar athugasemdir gerðar af ríkinu eða öðrum vegna hugsanlegrar vanheimildar til að ráðstafa þessum eignarréttindum. Námulög, nr. 24/1973, geri hins vegar ráð fyrir að ríkið eitt eigi rétt til jarðefna ef land er ekki fullkomið eignarland.

Allir þessir samningar hafi verið gerðir eftir að landamerkjaskrá afréttarins lá fyrir og megi því af því ráða að eigendur afréttarins hafi hlotið að líta á annað land afréttarins sömu augum. Ljóst sé, ekki síst eftir að ríkið sjálft varð aðili að þessum samningum, að landeigendur hafi mátt vænta þess og treysta því að geta gert lögmæta samninga um ráðstöfun á eignarréttindum sínum á afréttinum. Þeir þurfi því ekki að una því að eignarréttur þeirra verði skertur nú með einhverjum hætti. Bent sé á að lögmætar væntingar séu varðar með eignarréttarákvæði mannréttindasáttmála Evrópu og að skoða verði H 1981 1584 (Landmannaafréttur II) með hliðsjón af dómaframkvæmd Mannréttindadómstóls Evrópu.

Af þessum samningum megi sjá að litið hafi verið á afréttinn sem fullkomið eignarland og hann nýttur eftir því sem tilefni hafi gefist til. Lögð skuli áhersla á að ekki verði gerðar eins strangar kröfur til stofnunar eignarréttar fyrir hefð þegar um sé að ræða land sem tvímælalaust hefur verið eignarrétti háð. Tekin hafi verið dæmi um lögskipti vegna fossa sem liggi mjög langt inni á afréttinum og sýni það og ekkert sem bendi til annars en að landeigendur hafi talið sig rétta aðila til að standa að samningum um eignarréttindi hvar sem var á afréttinum. Engar nytjar eða önnur afskipti hafi verið af hálfu ríkisins eða annarra aðila. Nýting afréttarins renni þannig traustum stoðum undir eignarrétt fyrir venjurétt og hefð.

Bent sé á að lög og reglur um fjallskil taki aðeins á einu tilteknu atriði, þ.e. notkun afrétta sem beiti- og upprekstrarlands og stjórnunar þeirrar nýtingar. Af lögunum sjálfum verði hins vegar lítið ráðið um eignarhald á afréttum eða um réttindi til þeirra, önnur en beitarréttindi. Fara verði mjög varlega í að álykta um eignarráðin út frá afréttarmálefnum. Í H 1969 510 (Nýjabæjarafréttur) hafi

verið stuðst við upplýsingar um fjallskil, einfaldlega vegna þess að þeir sem tilkall hafi gert til afréttarins hafi ekki í neinu sinnt afréttarmálum þar. Annað gildi um afrétt Flóa- og Skeiðamanna en þeir hafi smalað allan afrétt sinn sjálfir.

Litið hafi verið á aðliggjandi afrétti, Gnúpverja- og Hrunamannaafrétt, sem fullkomið eignarland. Rök, sem hnígi að því að telja afrétti þessa fullkomið eignarland, séu því einnig til stuðnings að telja Flóa- og Skeiðamannaafrétt undirorpinn beinum eignarrétti.

8.5. Hefð og venjuréttur

1. gr. hefðarlaga sé í fyrsta lagi ætlað að taka af öll tvímæli um það að hefð verði ekki unnin á verðmætum sem eðli sínu samkvæmt eru ekki eignarhæf. Í öðru lagi sé henni ætlað að taka af tvímæli um að hefð verði unnin á hlut þótt hann hafi áður verið opinber eign. Tvímælalaust sé að land sé eignarhæft í skilningi hefðarlaga og úr því að hefðarlögin heimili eignarhefð lands, sem sé í opinberri eigu, þeim mun frekar hljóti að vera unnt að hefða land sem ekki sé eignarrétti háð. Þá sé ljóst af H 1955 108 (Landmannaafréttur I) að eignarhefð verði unnin á afréttarlandi ef skilyrðum hefðar er á annað borð fullnægt.

Helstu þættir eignarhalds og skilyrði hefðar séu virk yfirráð eignar, bein hagnýting án löggerninga, ráðstafanir að lögum, viðhorf hefðanda og annarra aðila og krafan um einkaeignarhald, þ.e.a.s. útilokun annarra. Vægi einstakra þátta sé oft mismunandi eftir því um hvers konar eign sé að ræða. Eindregin vísbending eins þáttar um að hefðandi fari fram sem eigandi geti leitt til þess að ekki sé ástæða til að gera eins strangar kröfur til annarra þátta.

Að því er varði skilyrðið um beina hagnýtingu eignar án löggernings skipti máli til hvaða nota verðmæti gefi tilefni til. Þröng not geti nánast verið tæmandi miðað við þá kosti sem til staðar séu og geti þá takmörkuð not talist eignarhald.

Sem dæmi um ráðstafanir að lögum sé makaskiptasamningur Flóa- og Skeiðamanna á fjalllendi neðst á afréttinum, svonefndum „Vikrum“, og fjalllendi Skriðufells, afsalsgerningar um fossa á afréttinum, samningar um veiði í Stóru-Laxá og samningur ábúanda Skáldabúða og Flóa- og Skeiðamanna um slægjur í svonefndum Eysteinsvötnum.

Auk ofangreindra ráðstafana að lögum megi nefna ummæli í greinargerð með hefðarlögum þar sem segi „... að með því að nú mun víðast vera búið að þinglýsa landamerkjum fyrir jörðum samkvæmt landamerkjalögum 17. mars 1882, þá er þar viss grundvöllur á að byggja um eignarhaldið og virðast því að miklu leyti burtfallnar ástæður sem menn höfðu á móti hefðinni.“

Hvað varði skilyrði um viðhorf hefðanda og annarra hafi Flóa- og Skeiðamenn ávallt litið á og farið með afréttinn sem eignarland. Þá hafi viðsemjendur Flóa- og Skeiðamanna, m.a. íslenska ríkið, aldrei efast um heimild þeirra til ofangreindra ráðstafana.

Í 6. gr. hefðarlaga nr. 46/1905 komi fram að eignarhefð geti unnist þrátt fyrir not eða takmörkuð eignarréttindi annarra en hefðanda. H 1955 108 (Landmannaafréttur I) endurspegli það skilyrði hefðar að eignarhald verði að vera afdráttarlaust ef það eigi að leiða til eignarhefðar. Um eignarhald sé því ekki að ræða ef not og aðrar ráðstafanir ganga ekki lengra en hefðanda sé heimilt samkvæmt réttindum sem séu þrengri en eignarréttur. Í máli þessu hafi aðstaðan verið sú að hefðendur hafi haft not afréttar sem Hæstiréttur taldi ekki hafa gengið lengra en réttarreglur og venjur um afrétti sögðu til um. Notin hafi því ekki gefið til kynna að hefðendur hefðu farið fram sem eigendur afréttarlandsins. Not Flóa- og Skeiðamanna af afrétti sínum hafi hins vegar náð langt út fyrir það sem venja sé að telja til afréttarnota einna saman.

Með hliðsjón af ofangreindu sé ljóst að eignarhald Flóa- og Skeiðamanna á afrétti sínum fullnægi skilyrðum um afdráttarlaust eignarhald.

Það að byggt hafi verið á landamerkjabréfum í lögskiptum sem fullgildum og áreiðanlegum gögnum um eignarlönd og mörk þeirra, leiði til venjuréttar um að landamerkjabréf séu almennt fullgildar heimildir um eignarlönd og merki þeirra. Ekki fari á milli mála að skjalfærðar merkjalýs-

ingar jarða hafi öldum saman verið lagðar til grundvallar um merki jarða bæði í lögskiptum einstaklinga sín á milli og í skiptum jarðeigenda við ríkið og aðra opinbera aðila. Eigi það ekki síst við um landamerkjabréf samkvæmt landamerkjalögunum frá 1882 og 1919, þann tíma sem liðinn sé frá gildistöku þeirra laga. Hafi einkaaðilar og opinberir aðilar, t.d. hvað varðar afréttarmálefni og fasteignamat, óvírætt gengið út frá gildi þessara gagna um sönnun fyrir merkjum.

Grundvallarreglan um réttaröryggi í skiptum manna geri kröfu um traust og festu í lögskiptum. Það samrýmist ekki þessari grundvallarreglu réttarríkisins að haft sé að engu réttmætt traust manna á lagalegri þýðingu gagna af því tagi sem hér um ræði. Gildi þessara gagna eigi sér örugga stoð í venjurétti sem byggist á fastmótuðum viðhorfum og viðskiptavenjum. Bent sé á að gengið sé út frá venjurétti sem eignarheimild í athugasemdum með 5. gr. þjóðlendulaga.

8.6. Ásólfsstaðir og Skriðufell

Af hálfu jarðeigenda o.fl. er bent á að þjóðlendulínu ætti a.m.k. að draga fyrir utan landamerkjalýsingar fjallajarðanna, þ. á m. Ásólfsstaða og Skriðufells. Sá hluti Skriðufells, sem íslenska ríkið geri kröfu um að teljist þjóðlenda, sé það gagngjald sem ríkið (Skógrækt ríkisins) hafi innt af hendi í makaskiptum við Afréttarmálafélag Flóa og Skeiða en ríkið hafi fengið land í Þjórsárdal í staðinn. Sá hluti Ásólfsstaða sem krafist sé af hálfu íslenska ríkisins að verði þjóðlenda sé það land sem Afréttarmálafélag Flóa og Skeiða hafi keypt af eigendum Ásólfsstaða.

Áður en þessi kaup hafi átt sér stað hafi það verið landamerki jarðanna sem ráðið hafi mörkum milli þeirra og afréttar Flóa- og Skeiðamanna. Eftir kaupin hafi Afréttarmálafélag Flóa og Skeiða lagt hið keypta land til afréttarins og eftir það hafi því afréttargirðingin ráðið mörkum afréttarins, suðurmörkum. Afréttarmálafélag Flóa og Skeiða hafi gert þetta í umboði landeigenda í hreppunum og eigi þeir landið með öllum gögnum og gæðum.

Landamerkjaskrárnar fyrir Ásólfsstaði og Skriðufell séu ekki vottaðar af eigendum aðliggjandi jarða, aðeins af eigendum hvorrar annarrar. Hafi því vantað upp á að gætt hafi verið formreglna við gerð landamerkjaskránna og sýslumaður ekki sinnt eftirlitsskyldu sinni að þessu leyti þar sem þeim hafi verið þinglýst án þess að gengið væri eftir þessu. Það að eitthvað hafi vantað upp á formið við gerð skránna geti ekki haft nein áhrif í dag. Langt sé um liðið og farið hafi verið eftir þessum merkjum og gengið út frá þeim í öllum viðskiptum. Auðvitað sé það sérstök regla sem gæta þurfi að til að traust og festa í lögskiptum haldist. Hafi eitthvað verið athugavert við lýsinguna þá hafi borið að leiðrétta það á sínum tíma eins og lögin hafi gert ráð fyrir. Auðvitað sé ekkert við því að gera í dag hafi þessu ekki verið sinnt þá. Verði að ályktá sem svo að sýslumaður hafi ekki séð neitt athugavert við þessar lýsingar. Engin gögn né vitneskja séu um að menn hafi vefengt eða efast um hvernig mörk þessara jarða voru.

Þá verði ekki séð að landamerkjalýsingar jarðanna séu ótrúverðugar og ekkert sem bendi til þess að menn hafi verið að lýsa meiru en þeir áttu. Ef svo væri þá hefðu menn gert athugasemdir, munnlegar eða skriflegar. Jarðirnar hafi verið landstórar og þeim mun landstærri eftir því sem undirlendi þeirra var minna og þannig hátti einmitt til á jörðunum Ásólfsstöðum og Skriðufelli. Þegar litið sé á legu þeirra komi í ljós að þær liggja samsíða Þjórsárdal. Ekkert ósamræmi sé í landamerkjalýsingu þeirra miðað við aðrar fjallajarðir. T.d. teygi jörðin Laxárdalur sig í svipaða átt og Skriðufell. Af hálfu íslenska ríkisins hafi landamerki allra fjallajarðanna í Gnúpverjahreppi verið viðurkennd að undanskildum jörðunum Skriðufelli og Ásólfsstöðum. Sérstakur rökstuðningur þurfi að koma fram fyrir því af hverju sömu sjónarmið eigi ekki við um landamerki þessara jarða og annarra jarða í hreppnum.

Víða séu til víðáttumikil heimalönd sem lögð hafi verið til afréttar og þó verið talin undirorpin beinum eignarrétti, sbr. H 1971 1137 (Reyðarvatn). Að því er Skriðufell varði skipti það máli að um var að ræða ríkisstofnun sem var viðsemjandi. Hljóti menn að eiga að geta treyst því að ríkið hafi heimild til þess að ráðstafa því sem þeir afsala. Jafnvel þótt ríkið hafi ekki haft heimild til að

selja hluta Skriðufells þá hafi sú réttarstaða mótast á þeim langa tíma sem liðið hafi að þetta sé eignarland og verði því ekki breytt nú. Hið sama eigi við um land Ásólfsstaða. Um þetta álitaefni megi vísa til réttarframkvæmdar norsku háfjallanefndarinnar og 1. gr. viðauka við mannréttindasáttmála Evrópu eins og ákvæðið hefur verið túlkað af Mannréttindadómstólnum.

Að því er varði Skriðufell og Ásólfsstaði sé vísað til umfjöllunar að framan um landamerkjalögin og tilgang þeirra, svo og um aðrar eignarheimildir, s.s. hefð og venjurétt.

Til stuðnings öðrum eignarheimildum sé á það bent að lýsing Landnámu á landnámi í Þjórsárdal og Gnúpverjahreppi bendi til þess að land það, sem hér um ræði, hafi verið numið í öndverðu. Þá sé á það bent að landnám hafi oft verið mjög stór og náð langt inn til landsins, t.d. í Borgarfirði. Lýsing Landnámu útiloki það ekki að allt það svæði, sem til umfjöllunar sé í máli þessu, hafi verið numið og heimildir bendi til þess að byggð hafi náð langt inn til heiða.

8.7. Lagarök

Sá sem dragi í efa gildi eignarheimilda, svo sem afsala og landamerkjaskráa, beri alfarið sönnunarbyrðina fyrir staðhæfingum sínum. Ekki hafi verið gerðar strangari kröfur til upplýsinga, gerðar eða frágangs eignarheimilda eftir því hvar landsvæðið er. Sé því hafnað öllum sjónarmiðum um að eignarheimildir, sem t.d. séu í gildi um Gnúpverjaafrétt, hafi einhverja minni þýðingu en viðurkennt yrði á öðrum löndum eða landsvæðum og að sama skapi hafnað öllum kröfum um að gera beri meiri kröfur til sönnunar um eignarrétt landa sem byggi á lögformlegum eignarheimildum, svo sem afsölum og landamerkjaskrám eftir því hvar þær liggja.

Landamerkjalög nr. 5/1882, einkum 1.-4. gr. og lög nr. 41/1919, um landamerki o.fl., einkum 1.-4. gr. Námulög nr. 24/1973. Lög nr. 58/1998, um þjóðlendur og ákvörðun marka eignarlanda, þjóðlendna og afrétta, einkum 7., 12. og 17. gr. Meginreglur eignarréttar og eignarréttarákvæði stjórnarskrárinnar.

9. SJÓNARMIÐ LANDSVIRKJUNAR

Af hálfu Landsvirkjunar er á það bent að á hinu tilgreinda landsvæði reki fyrirtækið sín stærstu orkuver og mannvirki sem þeim tengist svo sem stíflur, uppistöðulón, vatnsvegi, háspennulínur, spennuvirki svo og ýmis önnur mannvirki sem tengist starfsemi þess. Tilgangur Landsvirkjunar sé meðal annars að vinna, flytja og selja í heildsölu raforku til almenningsrafveitna svo og til iðjufyrirtækja samkvæmt sérstökum samningum að svo miklu leyti sem almenningsrafveitur hafi ekki milligöngu um slíka raforkusölu, að byggja og reka raforkuver og meginstofnlínukerfi landsins og að annast áætlanagerð um ný raforkuver og stofnlínur á orkusvæði Landsvirkjunar, sbr. 2. grein laga nr. 42/1983, um Landsvirkjun, með síðari breytingum.

Landsréttindi, vatnsréttindi (fallréttindi), heimildir til byggingar og reksturs orkuvera og mannvirkja sem þeim eru tengd, þar með talið uppistöðulóna, stíflna, vatnsvega, miðlunarmannvirkja, orkuflutningslína, spenna- og rofavirkja og hvers kyns annarra mannvirkja á hinu auglýsta landsvæði byggist annars vegar á sameignarsamningi, dags. 1. júlí 1965, milli ríkisstjórnar Íslands og Reykjavíkurborgar um Landsvirkjun og hins vegar einkum á lagaheimildum og virkjunar- og framkvæmdaleyfum ráðherra fyrir hverja einstaka virkjun svo og samningum við sveitarfélög og einstaklinga svo sem rakið er í kröfugerð.

Landsvirkjun leggi áherslu á að fyrirtækið sé eigandi allra vatnsréttinda og nauðsynlegra landsréttinda á vatnasvæði Þjórsár ofan ármóta hennar og Fossár og krefst þess að það verði viðurkennt af óbyggðanefnd, sbr. 2. mgr. 5. gr. þjóðlendulaga, nr. 58/1998. Það feli í sér að þrátt fyrir að leyfi forsætisráðherra skv. 2. mgr. 3. gr. þjóðlendulaganna þurfi vegna nýrrar nýtingar vatnsréttindanna og meðfylgjandi landsréttinda á svæðinu, sbr. skjal nr. 45 (Vatnsfellsvirkjun á Holtamannaafrétti),

þá sé ekki heimilt að ákvarða endurgjald skv. 4. mgr. sömu greinar fyrir nýtingu þeirra réttinda sem Landsvirkjun hafi nú þegar, þ.e. öll vatnsréttindi og nauðsynleg landsréttindi á Þjórsársvæðinu, ofan ármóta við Fossá, sbr. 2. mgr. 5. gr. þjóðlendulaganna.

Með lögum um Landsvirkjun, nr. 59/1965, hafi verið ákveðið, sbr. 1. gr. laganna, að ríkisstjórnin og borgarstjórn Reykjavíkur settu á stofn virkjanafyrirtæki er nefnist Landsvirkjun. Í 4. gr. laga nr. 59/1965 komi fram að Landsvirkjun taki við öllum vatnsréttindum og réttindum ríkisins og Reykjavíkurborgar til virkjana í Sogi og í Þjórsá við Búrfell, sbr. 6. gr., svo og öllum áætlunum og undirbúningsframkvæmdum ríkisins vegna virkjunar við Búrfell. Í 5. gr. laganna hafi verið kveðið á um að ríkið og Reykjavíkurborg leggðu Landsvirkjun til sem endurgjaldslaust stofnframlag eignir þær og réttindi sem tiltekin voru í 4. gr.

Í 6. gr. laga nr. 59/1965 sagði: „Landsvirkjun er heimilt að reisa allt að 210 þús. kW raforkuver í Þjórsá við Búrfell ásamt aðalorkuveitum og gera nauðsynlegar ráðstafanir á vatnasvæði Þjórsár ofan virkjunarinnar til þess að tryggja rekstur hennar.“

Með lögum nr. 37/1971 hafi verið gerð breyting á Landsvirkjunarlögum sem hafi m.a. falið í sér að við 4. grein laganna hafi verið bætt nýrri málsgrein, svohljóðandi: „Landsvirkjun tekur enn fremur við öllum vatnsréttindum og réttindum ríkisins til virkjana í Tungnaá við Sigöldu og Hrauneyjafoss, sbr. 6. gr.“ Þá hafi verið bætt inn í lögin nýrri grein í stað 6. greinar, sbr. 4. gr. laga nr. 37/1971, svohljóðandi:

„Landsvirkjun er heimilt:

1. Að reisa allt að 210 MW raforkuver í Þjórsá við Búrfell, ásamt aðalorkuveitum.
2. Að reisa allt að 170 MW raforkuver í Tungnaá við Hrauneyjafoss, ásamt aðalorkuveitum.
3. Að reisa allt að 170 MW raforkuver í Tungnaá við Sigöldu, ásamt aðalorkuveitum.“

Landsvirkjun hafi jafnframt verið heimilað í 2. mgr. 6. gr. l. nr. 59/1965, sbr. 4. gr. l. nr. 37/1971, að gera þær ráðstafanir á vatnasvæðum ofan virkjana sinna í Tungnaá og milli þeirra og Búrfellsvirkjunar sem nauðsynlegar þættu til að tryggja rekstur þessara virkjana á hverjum tíma. Nái heimildin m.a. til stíflugerðar í Þórisós og Köldukvísl og að veita Köldukvísl um skurð í Þórisvatn og þaðan um skurð í Tungnaá. Enn fremur sé Landsvirkjun heimilt að reisa eldsneytisaflstöðvar þær, sem fyrirtækið telur rétt að koma upp.

Með lögum um Landsvirkjun, nr. 42 frá 23. mars 1983, hafi eldri lög um Landsvirkjun verið felld úr gildi. Í 1. grein hinna nýju laga voru tekin upp ákvæði um breytta eignaraðild að fyrirtækinu sem frá þeim tíma sé sameignarfyrirtæki ríkissjóðs (50%), Reykjavíkurborgar (44,525%) og Akureyrarbæjar (5,475%).

Í 4. gr. laga nr. 42/1983 segir að Landsvirkjun sé eigandi raforkuvera, annarra mannvirkja, vatnsréttinda og búnaðar sem fyrirtækið hafði eignast fyrir setningu laganna. Þá segir í 5. gr. að ríkissjóður, Reykjavíkurborg og Akureyrarbær hafi lagt Landsvirkjun til stofnframlög, sbr. 4. gr., og sameignarsamning aðila frá 27. febrúar 1981.

Lögum um Landsvirkjun, nr. 42/1983, hafi verið breytt með lögum nr. 74/1990, um breytingu á lögum nr. 60/1981, um raforkuver o.fl. Með breytingu þessari hafi Landsvirkjun verið heimilað að stækka Búrfellsvirkjun í allt að 310 MW afl og að stækka Kröfluvirkjun í allt að 60 MW afl. Þá hafi með lögum þessum verið gerð sú breyting á lögum nr. 42/1983, um Landsvirkjun, að á eftir 1. mgr. 6. gr. laganna hafi verið bætt við tveimur nýjum mgr., svohljóðandi:

„Landsvirkjun reisir og rekur, samkvæmt lögum nr. 60/1981, eftirtalin raforkuver, að fengnu leyfi iðnaðarráðherra skv. 7. gr. þessara laga; Búrfellsvirkjun, með allt að 310 MW afli, Sultartangavirkjun, með allt að 130 MW afli, Hrauneyjafossvirkjun, með allt að 280 MW afli, Sigölduvirkjun, með allt að 200 MW afli, Kröfluvirkjun, með allt að 60 MW afli.

Landsvirkjun er heimilt, að fengnu samþykki iðnaðarráðherra, að gera ráðstafanir til að tryggja rekstur orkuvera á Þjórsársvæðinu, m.a. með Kvíslaveitu, stækkun Þórisvatnsmiðlunar og stíflu við Sultartanga.“

Landsvirkjun hafi látið gera áætlanir um veitu efstu kvísla Dalsár, Miklalækjar og Kisu yfir í fyrirhugað Norðlingaöldulón og einnig liggi fyrir áætlanir um aðra virkj-unarkosti í Efri-Þjórsá. Áætlunum þessum sé lýst í skýrslu, Efri-Þjórsá, samanburður virkjunarkosta, dags. í desember 1992.

Hrauneyjafosslína (220 kV) liggi frá mörkum Gnúpverjahrepps í Fossá vestur að mörkum við Hrunamannahrepp í Stóru-Laxá. Lagaheimild fyrir byggingu línunnar sé í lögum nr. 37/1971. Iðnaðarráðherra hafi veitt leyfi fyrir línunni 30. desember 1976.

Fyrirhuguð Sultartangalína (400 kV) sé háspennulína frá Sultartangavirkjun að aðveitustöð Landsvirkjunar við Brennimel í Hvalfirði. Á því landsvæði sem um ræði muni línan liggja samhliða Hrauneyjafosslínu. Almenna lagaheimild fyrir byggingu línunnar sé að finna í lögum um Landsvirkjun, nr. 42/1983.

Af hálfu Landsvirkjunar sé tekið fram að fyrirtækið mótmæli öllum kröfum um að ríki, sveitarfélög, aðrir lögaðilar eða einstaklingar eigi beinan eignarrétt að afréttarlandi nema þeim sem kröfuna hafi uppi takist að sanna fullkominn eignarrétt. Að öðrum kosti teljist afréttarland vera þjóðlenda, sbr. 1. og 2. gr. laga nr. 58/1998.

Landsvirkjun eigi og reki allmargar mælistöðvar á hálendinu ofan byggðar í Árnessýslu til mælinga á vatnshæð, veðri og ísingu. Landsvirkjun krefjist þess að landsréttindi og umferðarréttindi, sem þurfi til reksturs þeirra, verði viðurkenndur.

10. ALMENNAR NIÐURSTÖÐUR ÓBYGGÐANEFNDAR

Sjá bls. 55.

11. NIÐURSTÖÐUR ÓBYGGÐANEFNDAR Í MÁLI ÞESSU

Hér verður gerð grein fyrir þeim sérstöku forsendum sem úrskurður óbyggðanefndar í máli þessu byggist á. Í upphafi verður tekin afstaða til krafna málsaðila um frávísun og fleira vegna málsmeðferðar óbyggðanefndar. Því næst verður fjallað um landnám á því svæði sem hér er til meðferðar og loks gerð grein fyrir niðurstöðum óbyggðanefndar um eignarréttarlega stöðu einstakra landsvæða. Í kafla 12 er umfjöllun og niðurstaða um kröfur Landsvirkjunar á svæðinu.

11.1. Krafa varðandi málsmeðferð óbyggðanefndar

Komið hefur fram sú krafa af hálfu Afréttarmálafélags Flóa- og Skeiðahreppa og eigenda jarða í hreppum Flóa og Skeiða að óbyggðanefnd úrskurði ekki í máli þessu fyrr en kröfulýsingar fyrir allt landið liggi fyrir.

Óbyggðanefnd byggir forsendur sínar á reglum eignarréttar, sem raktar eru í úrskurði þessum, og úrskurðar á grundvelli þeirra meðal annars um mörk eignarlanda og þjóðlendna. Þessum almennu reglum er beitt í hverju máli og eru málin flutt fyrir nefndinni með það fyrir augum. Óbyggðanefnd telur ekki að kröfur fyrir aðra landshluta geti breytt forsendum eða niðurstöðu fyrir það mál sem nú er til umfjöllunar og telur að með beitingu sömu reglna eignarréttarins á öll landsvæði sé tryggt að jafnræðis verði gætt í málum fyrir nefndinni. Kröfu um að úrskurðir í máli þessu verði ekki kveðnir upp fyrr en kröfum hafi verið lýst fyrir allt landið er því hafnað.

11.2. Landnám

Í Landnámabók er Flóa- og Skeiðamannaafréttar ekki getið en þó má ætla að nokkur hluti afréttarins, eins og honum er lýst í heimildum frá lokum 19. aldar, hafi verið numinn. Að vestan var landnám Bröndólfs og Más Naddoddssona í Hrunamannahreppi, að sunnan nam Þrándur mjögsiglandi

land milli Þjórsár og Laxár „ok upp til Kálfár“ en að austan var landnám Þorbjörns laxakarls sem nam „Þjórsárdal allan ok Gnúpverjahrepp allan ofan til Kálfár“. Um efri mörk þessa landnáms er hins vegar ekki vitað. Þorbjörn gaf síðar tveimur frændum konu sinnar, Ófeigi gretti og Þormóði skafta, land úr landnámi sínu. Af lýsingu Landnámu verða hins vegar engar ályktanir dregnar um það hversu langt inn til lands landnámið náði milli Laxár og Þjórsár.

11.3. Afréttur Flóa- og Skeiðamanna

Afrétti Flóa- og Skeiðamanna má skipta í fjóra hluta sem eiga sér mismunandi uppruna. Þar er í fyrsta lagi um að ræða landsvæði að norðanverðu sem á sér langa sögu sem afréttur Flóa- og Skeiðamanna en í öðru og þriðja lagi er land að sunnanverðu úr jörðunum Ásólfsstöðum og Skriðufelli í Gnúpverjahreppi. Í fjórða lagi liggja innan afréttarsvæðisins spildur úr jörðunum Fossnesi, Hamarsheiði, Stóru-Mástungum, Minni-Mástungum, Skáldabúðum og Laxárdal, einnig í Gnúpverjahreppi. Skýrist þetta af því að 1912 var reist afréttargirðing frá Fossá yfir að Stóru-Laxá. Girðing þessi liggur yfir land þeirra jarða sem hér hafa verið nefndar. Þeir hlutar Skriðufells og Ásólfsstaða, sem liggja norðan afréttargirðingar, voru keyptir af annars vegar sjö hreppum í Flóa og á Skeiðum 1938 og hins vegar af Afréttarmálafélagi Flóa- og Skeiðahreppa 1965. Landsvæði þessi hafa ekki verið lögð til afréttar með þeim formlega hætti sem mælt var fyrir um í lögum um afréttamálefni, fjallskil o.fl., nr. 42/1969, enda keypt fyrir gildistöku þeirra. Með þau hefur hins vegar verið farið á sama hátt og aðra hluta afréttar Flóa- og Skeiðamanna. Þá hefur verið greidd leiga fyrir spildur úr flestum öðrum aðliggjandi jörðum.

Í kröfugerð og málatilbúnaði jarðeigenda í Flóa og á Skeiðum og Afréttarmálafélags Flóa- og Skeiðahreppa er þó ekki gerður greinarmunur á aðild vegna einstakra hluta þess lands sem nú er nýtt sem afréttur Flóa- og Skeiðamanna.

Þá eru settar fram kröfur í nafni „Upprekstrarfélags Flóa- og Skeiðamanna“ og í gögnum málsins koma enn fremur fyrir nafngiftirnar „Afréttarmálafélag Flóa- og Skeiðamanna“, „Afréttarmálafélag Flóa- og Skeiðahreppa“, ásamt fleirum áþekkum. Samkvæmt skráningu í þjóðskrá heitir umrætt félag hins vegar „Afréttarfélag Flóa- og Skeiðahreppa“. Við endurupptöku málsins upplýsti lögmaður félagsins að frá samþykkt fjallskilareglugerðar 1953 hafi nafn þess verið Afréttarmálafélag Flóa- og Skeiðahreppa. Skráning í þjóðskrá stafi af misgáningi og þegar tilvísanir séu með öðrum hætti sé hreinlega um ónákvæmni að ræða.

Um elsta hluta afréttarins er fjallað í kafla 11.3.1. en um þá hluta Ásólfsstaða og Skriðufells, sem keyptir voru samkvæmt framangreindu, er fjallað í köflum nr. 11.3.2. og 11.3.3., sbr. einnig mál nr. 7/2000. Um aðrar þær jarðir í Gnúpverjahreppi, sem landamerki eiga að afrétti Flóa- og Skeiðamanna og afréttargirðingin sker hið efra, er fjallað í máli nr. 7/2000.

11.3.1. Elsti hluti afréttarins

Hér verður fjallað um það landsvæði sem á sér lengsta sögu sem afréttur Flóa- og Skeiðamanna. Þar er nánar tiltekið um að ræða það svæði sem lýst er í kafla 2.3., þó að undanskildu landi Skriðufells og Ásólfsstaða norðan afréttargirðingar og að viðbættu því landi í vestanverðum Þjórsárdal sem áður tilheyrði afréttinum en var afsalað 1938 til Skógræktar ríkisins, í skiptum fyrir land Skriðufells ofan afréttargirðingar. Í makaskiptaafsalinu, ódags. en móttekið til þinglýsingar 31. ágúst 1938 og þinglýst 30. júní 1939, er ofanverðum vesturmörkum framangreinds lands í Þjórsárdals lýst þannig að um sé að ræða „allt land austan girðingar þeirrar, sem liggur úr kletti við Sandá norðan Háholtsskógar norður fyrir Reykholt austan Rauðukamba inn með Fossá að Háafossi ...“ Neðanverð mörk til vesturs ráðast af landi Skriðufells. Að austan afmarkast svæðið af Fossá og að sunnan af Þjórsá. Landsvæði þetta er formlega séð til meðferðar í máli nr. 7/2000, Gnúpverjaafréttur (…) og eignarréttarleg staða þess er því ekki til efnislegrar úrlausnar hér. Samhengis vegna verður þó fjallað hér um þennan hluta Þjórsárdals að því marki sem saga svæðisins er samofin sögu afréttarins að öðru leyti.

Kröfugerð íslenska ríkisins gerir ráð fyrir að allt það land, sem til meðferðar er í máli þessu og lýst hefur verið í kafla 2.3, verði viðurkennd þjóðlenda í eigu íslenska ríkisins, að viðurkenndum rétti afréttareigenda til allra lagalegra afréttarnota. Kröfum íslenska ríkisins er nánar lýst í kafla 3.1.

Af hálfu jarðeigenda í Flóa og á Skeiðum og Upprekstrarfélags Flóa- og Skeiðamanna er gerð sú aðalkrafa að allt það land, sem til meðferðar er í málinu, verði úrskurðað fullkomið eignarland ásamt öllum gögnum og gæðum. Kröfum þessara aðila er nánar lýst í kafla 3.2.

Um kröfugerð og sjónarmið Landsvirkjunar á svæðinu og úrlausn óbyggðanefndar þar að lútandi vísast til kafla 3.3., 9. og 12.

Af hálfu íslenska ríkisins er því haldið fram að hvorki hafi verið sannað að land það, sem fellur undir Flóa- og Skeiðamannaafrétt, hafi verið numið í öndverðu né að fyrir hendi sé sönnun um óslitið eignarhald. Landið hafi aldrei verið undirorpið beinum eignarrétti og að því leyti sem til slíks réttar kunni að hafa stofnast, sbr. land í Þjórsárdal, þá sé eignarrétturinn nú fallinn niður.

Af hálfu jarðeigenda í Flóa og á Skeiðum og Upprekstrarfélags Flóa- og Skeiðamanna er því haldið fram að ekkert útiloki að landsvæði það, sem afrétturinn liggur á, hafi allt verið numið í öndverðu og að Flóa- og Skeiðamenn hafi síðan öðlast þann eignarrétt með kaupum eða tekið landið til afnota. Eignarhald Flóa- og Skeiðamanna á afréttinum fullnægi allt að einu skilyrðunum um afdráttarlaust og beint eignarhald og nýting afréttarins og samningar um hlunnindi á honum renni traustum stoðum undir eignarrétt, sem m.a. styðjist við venjurétt og hefð. Einnig er því haldið fram að sá sem dragi í efa gildi eignarheimilda, svo sem afsala og landamerkjaskráa, hafi alfarið sönnunarbyrðina fyrir staðhæfingum sínum. Öllum kröfum um að gera beri meiri kröfur til sönnunar um eignarrétt landsvæða, sem byggi á lögformlegum eignarheimildum, svo sem afsölum og landamerkjaskrám, eftir því hvar þau liggja, sé hafnað.

Skriflegar heimildir og rannsóknir á sviði fornleifafræði benda til að byggð hafi verið að fornu í vestanverðum Þjórsárdal og þar norður af. Hér er um að ræða það svæði sem afsalað var Skógrækt ríkisins 1938 og jaðra þess. Í Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns eru þannig talin upp nöfn átta bæja sem virðast hafa verið í Þjórsárdal, vestan Fossár, fyrr á öldum. Fornleifarannsóknir hafa rennt undir þetta nokkrum stoðum og benda jafnvel til að þeir hafi verið fleiri. Ber hér sérstaklega að geta Sandártungu sem mest hefur verið rannsökuð. Talið er að byggð í Þjórsárdal hafi að mestu lagst niður í kjölfar Heklugoss 1104. Þó mun jörðin Sandártunga ekki hafa farið endanlega í eyði fyrr en eftir Heklugosið 1693. Jarðabókin getur einnig bæja sem virðast hafa staðið á afréttinum vestanverðum, þ.e. norður af Laxárdal, þ. á m. tveggja Grímsstaða. Þær takmörkuðu fornleifarannsóknir, sem farið hafa fram á því svæði, hafa þó ekki staðreynt tilvist slíkrar byggðar.

Í Þjórsárdal voru mörg skógarítök, flest í eigu Skálholtsstóls en nokkur í eigu einstakra jarða. Eru elstu heimildir hér að lútandi í máldaga Hrunakirkju sem talinn er frá 1331. Þá eru til skrár sama efnis frá síðari hluta 16. aldar og byrjun þeirrar 17.

Elsta skriflega heimild um afrétt Flóa- og Skeiðamanna er dómur sem Gísli Sveinsson sýslumaður kvað upp á Loftsstöðum í Flóa 26. maí 1567 og mælti fyrir um skyldu bænda í tilteknum hreppum í Flóa til upreksturs á afrétt sinn.

Í Jarðabók Árna og Páls frá 1709 er greint frá því að jarðir í Flóanum hafi átt upprekstur og afrétt „norður á fjöllum fyrir ofan Eystri Hrepp, þar sem heitir Flóamanna afrjettur, og þetta tollfrí“. Þar er einnig að finna fyrstu lýsinguna á landamerkjum afréttar Flóa og Skeiða, svohljóðandi:

> Öll þessi lönd er‹u› nú almennings afrjettur, milli Þjórsár og Fossár Eystra Hrepps, og vestur frá Fossá að Stóru Laxá Flóamanna og Skeiða, og er engin önnur brúkun á þessum löndum.

Á 19. öld kom upp ágreiningur milli annars vegar Flóa- og Skeiðamanna og hins vegar Gnúpverja sem varðaði kröfur og sjónarmið um sameignarhald á afréttum þessara aðila. Sættir tókust með Sandlækjarsamningi 1843, sem síðar var fylgt frekar eftir með reglum sem settar voru

á fundi að Stóra-Núpi 17. júní 1850, og staðfestar með lítils háttar breytingum að Hjálmholti 10. júní 1851. Þess ber að geta að samkvæmt 5. gr. Sandlækjarsamningsins var slægjum í svonefndum Eysteinsvötnum ráðstafað til ábúandans í Skáldabúðum. Nýr samningur virðist hafa verið gerður að Stóra-Núpi 17. júní 1890 en um svipað leyti var farið að setja fjallskilareglugerðir.

Þá deildu Flóa- og Skeiðamenn og presturinn í Hruna um afnot Hrunakróksbónda af slægjum austan Stóru-Laxár, nánar tiltekið í svonefndum Kambi. Tilkall Hruna til umrædds lands sýnist hafa verið reist á þeirri skráningu í máldaga að Hrunakirkja ætti öll Laxárgljúfur. Deilum þessum lauk með samkomulagi frá 22. júlí 1833 sem aðilar endurnýjuðu 17. júní 1850. Efnisleg niðurstaða um landsréttindi að þrætulandinu náðist þó ekki.

Fjallað er um mörk afréttarins í lýsingu séra Guðmundar Vigfússonar á Stóranúpssókn árið 1841. Þar kemur fram að „eyðipláts það, sem kallað er Flóa- og Skeiðamannaafréttur“ liggi fyrir ofan þvera byggðina, á milli Laxár og Fossár. Einnig segir að Skeiðamannaafréttur byrji fyrir innan Sandá.

Þá liggur fyrir „Skrá yfir landamerki milli Flóa og Skeiðamanna afrjetta, og hins vegar heimalanda allra þeirra jarða í Gnúpverjahreppi, sem að Flóa og Skeiðamanna afrjetti liggja, að undanskildum jörðunum Skriðufelli og Ásólfsstöðum“, dags. 27. september 1887. Eigandi Skáldabúða virðist þó ekki hafa gefið umboð sitt til undirritunar fyrr en 28. febrúar 1890. Í skránni lýsa þeir Jón Jónsson og Þ. Guðmundsson mörkum svo „í umboði sýslunefndar Árnessýslu“:

1. Milli Fossnesslands og afrjettarins úr Grjótármynni í Rauðafoss vestan meigin við Seljárdal.
2. Milli Hamarsheiðarlands og afrjettarins úr Rauðafoss í norðurenda Þverbrekknagljúfurs, þaðan í vörðu á vesturbakka Tunguár.
3. Milli Stórumástungnalands og afrjettarins úr vörðu við Tunguá innan til við Þverbrekknagljúfur, þaðan bein stefna til vesturs í vörðu á vesturhorni Kálfafitjarfjalls, fremst móts við Fitjagil.
4. Milli Minni Mástungulands og afrjettarins úr síðast nefndri vörðu bein stefna vestur í Kálfá.
5. Milli Skáldabúðalands og afrjettarins úr Kálfá móts Fitjargil í gilið, þar sem það kemur fram úr Þrengslunum og þaðan bein stefna í norðurenda Hrútafells.
6. Milli Laxárdalslands og afrjettarins í vesturenda Hrútafells eður brún fyrir sunnan Þverá, bein stefna í Vestra Lambafell.
7. Milli Grímsstaðalands og afrjettarins úr vestra Lambafelli bein stefna til vesturs í suðurenda Kallbaksfjall[s] niður í Laxá.

Landamerkjabréfi þessu er þinglýst 2. júní 1890 og fært inn í landamerkjabók sýslumanns. Það er áritað um samþykki vegna Laxárdals, Skáldabúða, Minni-Mástungu, Stóru-Mástungu, Fossness og Hamarsheiðar.

Lagt hefur verið fram í máli þessu ódagsett skjal sem talið er ritað með hendi séra Valdimars Briem á Stóra-Núpi. Í því er að finna lýsingu á mörkum milli Flóa og Skeiðamannaafréttar annars vegar og byggðalanda í Gnúpverjahreppi hins vegar. Lýsing þessi er ekki að öllu leyti samhljóða framangreindu landamerkjabréfi afréttarins frá 27. september 1887. Hins vegar hafa hvorki höfundur skjalsins né aðrir hlutaðeigandi staðfest það með undirritun sinni. Það verður því ekki talið hafa þýðingu um þau atriði sem réttir aðilar kveða á um með formlegum hætti í landamerkjabréfi afréttarins frá 1887. Á skjalið má þó líta sem hugmyndir eða tillögur sem síðar hafi verið nánar útfærðar í hinu endanlega og staðfesta landamerkjabréfi. Þar er þó einnig að finna umfjöllun um atriði sem ekki koma fram í landamerkjabréfi afréttarins. Ber í því sambandi að nefna Grímsstaði, Ása-selland, Stóranúps-selland, Ásólfsstaði og Skriðufell. Um þessi atriði verður fjallað nánar hér á eftir, í tengslum við umfjöllun um einstakar jarðir.

Í lýsingu hreppsnefndar Hrunamannahrepps á landamerkjum milli afréttarlanda Flóa og Skeiða og Hrunamannaafréttar, dags. 18. apríl 1890, er mörkum lýst þannig:

> Laxá ræður frá byggð inní Laxárdrög, þaðan bein stefna í nyrðra Rjúpnafell, þaðan bein lína, í sömu stefnu allt inn að Jökli.

Landamerkjabréfinu er þinglýst 2. júní 1890 og fært inn í landamerkjabók sýslumanns. Það er áritað um samþykki Jóns Jónssonar vegna „Flóa og Skeiða afrjetta“ og Þ. Guðmundssonar „í umboði Sýslunefndar Árnessýslu“.

Landamerkjabréf Gnúpverjahreppsafréttar er frá 24. apríl 1890 og undirritað af fulltrúa hreppsnefndar, Valdimar Briem.

> Frá Þjórsá ræður Fossá að upptökum sínum norðaustanvert við Lambafell, þaðan er bein stefna í Öræfahnúk, þaðan hæst í Flóamanna-öldu, þaðan í toppinn á Arnarfelli, síðan ræður Þjórsá þar til Fossá kemur í hana fyrir neðan Búrfell.

Landamerkjabréfinu er þinglýst 2. júní 1890 og fært inn í landamerkjabók sýslumanns. Það er áritað um samþykki Jóns Jónssonar og Þ. Guðmundssonar „fyrir hönd Flóa og Skeiðamanna“.

Þá segir svo í 1. gr. fjárskilareglugjörðar fyrir hreppana milli Þjórsár og Hvítár (Ölfusár) í Árnessýslu, nr. 75/1895:

> Þeir eiga afrjett, sem að fornu hafa átt. Afrjettur Hrunamannahrepps er milli Hvítár og Stórulaxár, afrjettur Flóa og Skeiðamanna milli Stórulaxár og Fossár, afrjettur Gnúpverja milli Fossár og Þjórsár. Að öðru leyti fara mörk afrjettanna eptir landamerkjaskrám og fornri venju. Austasti hluti af afrjetti Flóa- og Skeiðahreppa er sjerstaklega nefndur Skeiðamannaafrjettur.

Samhljóða ákvæði er að finna í reglugerðum um sama efni nr. 79/1902, 99/1916, 107/1934, 163/1953 og 380/1975 sem í gildi var til 1996.

Í fjallskilasamþykkt fyrir Árnessýslu austan vatna, nr. 408/1996, sem tók við af framangreindri fjallskilareglugerð nr. 380/1975, og enn gildir segir m.a. svo í 2. gr.:

> Afréttur Hrunamannahrepps er að vestan milli Jökulfalls og Hvítár í Hofsjökul og úr jöklinum bein lína um Eystra-Rjúpnafell í Laxárdrög og ræður svo Stóra-Laxá austurmörkum. Afréttur Flóa- og Skeiðamanna afmarkast að vestan af áðurnefndri línu milli hans og Hrunamannaafréttar, en að austan ræður Fossá og síðan drög hennar og lína um Öræfahnjúk og Flóamannaöldu í hæstu gnípu Arnarfells. ... Að öðru leyti fara mörk afréttanna eftir landamerkjaskrám og fornri venju.

Lýsingar á landamerkjum Flóa- og Skeiðamannaafréttar er þannig að finna í heimildum frá 1709, 1841, 1887, 1890, 1895 og síðar.

Að Flóa- og Skeiðamannaafrétti liggja að vestan Hrunamannaafréttur, Hrunaheiðar, Hrunakrókur og Kaldbakur. Að sunnan eru það fjallajarðir Gnúpverjahrepps, Laxárdalur, Skáldabúðir, Minni-Mástungur, Stóru-Mástungur, Hamarsheiði, Fossnes, Ásólfsstaðir og Skriðufell. Er þá ekki tekið tillit til breytinga sem orðið hafa á aðliggjandi jörðum á 20. öld. Austurmörk eru við Gnúpverjaafrétt og norðurs er Hofsjökull.

Lýsingar á landamerkjum afréttar Flóa- og Skeiðamanna eru staðfestar af fyrirsvarsmönnum allra aðliggjandi landsvæða nema Ásólfsstaða og Skriðufells í Gnúpverjahreppi og Hrunaheiða, Hrunakróks og Kaldbaks í Hrunamannahreppi. Við mat á þýðingu þeirrar lýsingar á landamerkjum Flóa- og Skeiðamannaafréttar sem fram kemur í þessum landamerkjabréfum er samt sem áður nauðsynlegt að kanna hvort efni þeirra fær samrýmst öðrum gögnum um merki afréttarins og allra aðliggjandi landsvæða, sbr. umfjöllun í kafla 10.6. um afrétti og sönnunarkröfur óbyggðanefndar í því sambandi.

Mörk við Hofsjökul eru glögg frá náttúrunnar hendi og við hann miðað frá fyrstu eiginlegum lýsingum á merkjum afréttarins.

Austan við Flóa- og Skeiðamannaafrétt liggur Gnúpverjaafréttur. Mörkum afréttanna er lýst í landamerkjabréfi frá 24. apríl 1890 sem fyrirsvarsmenn beggja eiga aðild að. Sú lýsing er í samræmi við framangreindar lýsingar á austurmörkum afréttar Flóa- og Skeiðamanna í eldri gögnum og fjallskilareglugerðum á tímabilinu 1895-1996 svo langt sem þær lýsingar ná. Auk þess er í reglugerðunum frá upphafi vísað að öðru leyti í landamerkjaskrár og forna venju. Núgildandi fjallskilareglugerð, nr. 408/1996, lýsir einnig austurmörkum á sama hátt og landamerkjabréfið. Þá er í máli nr. 7/2000 komist að þeirri niðurstöðu að gögn um merki Gnúpverjaafréttar bendi ekki til annars en að mörkum afréttanna sé rétt lýst í umræddu landamerkjabréfi, dags. 24. apríl 1890.

Suður af Flóa- og Skeiðamannaafrétti liggja efstu jarðir í Gnúpverjahreppi, þ.e. Laxárdalur, Skáldabúðir, Minni-Mástungur, Stóru-Mástungur, Hamarsheiði, Fossnes, Ásólfsstaðir og Skriðufell. Mörkum afréttarins við allar þessar jarðir, að undanskildum þeim tveimur síðastnefndu, er lýst í landamerkjabréfi frá 27. september 1887 og þingl. 2. júní 1890 sem fyrirsvarsmenn afréttar og jarða eiga aðild að. Fjárskilareglugjörð 1895 fjallar ekki um suðurmörk afréttarins að öðru leyti en því að vísa í landamerkjaskrár og forna venju. Sama máli gegnir um síðari fjallskilareglugerðir, allt fram á þennan dag. Lýsing suðurmarka í landamerkjabréfi afréttarins verður einungis borin saman við landamerkjabréf hinna einstöku jarða, sem dagsett eru á tímabilinu 16. júní 1884 til 1. mars 1890 en öllum þinglýst í júní 1890 ásamt landamerkjabréfi afréttarins. Eldri gögn um landamerki þessara jarða gagnvart afréttinum eru ekki fyrir hendi, að undanskildu Skriðufelli, sbr. mál nr. 7/2000.

Landamerkjabréf Fossness er dags. 1. mars 1890 og þingl. 2. júní 1890. Fyrirsvarsmenn Fossness og Flóa- og Skeiðamannaafréttar árita hvorir um sig landamerkjabréf hins. Bréf jarðarinnar er lítið eitt yngra og þar er mörkum lýst úr Rauðafossi vestast í Seljadal og þaðan sjónhendingu í Grjótármynni. Slík lýsing fær vel samrýmst efni eldra bréfsins, þar sem segir „úr Grjótármynni í Rauðafoss vestan meigin við Seljárdal“.

Í landamerkjabréfi Stóranúps og Minnanúps kemur fram að þessum jörðum fylgi selstöðuland á tilteknu svæði. Er í því sambandi vitnað til lögfestu frá 22. maí 1829.[1] Selstöðulandinu er svo lýst í þessum heimildum: „Að Lómstaðagili að norðan, öll Vörðukinn austantil og Laughamrar austantil og allur Seljadalur og Geitafell að vestan verðu.“ Jafnframt segir svo í landamerkjabréfi Núpanna: „Um notkun Sellands þessa hafa hlutaðeigendur komið sjer saman um að ábúendum Núpanna sje þar heimil fjárbeit haust og vor, eða hvenær sem beitt verður að vetrinum, ef þeir ekki hafa þar í seli á sumrum.“ Verður að telja að hér sé um að ræða samsvörun við svokallað „Stóranúps-selland“ í fyrrnefndum drögum eignuðum Valdimar Briem enda þótt lýsingar séu ekki fullkomlega samhljóða. Selland þetta virðist í landi Fossness enda er landamerkjabréf Núpanna undirritað „Vegna Fossness og Sellandsins“. Ákvæði landamerkjabréfsins bendir ekki til annars en að um hafi verið að ræða ítak jarðanna Stóra- og Minnanúps.

Landamerkjabréf Hamarsheiðar er dags. 1. mars 1890 og þingl. 2. júní 1890. Fyrirsvarsmenn Hamarsheiðar og Flóa- og Skeiðamannaafréttar árita hvorir um sig landamerkjabréf hins. Bréf jarðarinnar er lítið eitt yngra og þar er mörkum lýst úr Rauðafossi sjónhendingu í vörðu á vestri bakka Tunguár. Slík lýsing fær vel samrýmst efni eldra bréfsins þar sem miðað er við Rauðafoss og þaðan „í norðurenda þverbrekknagljúfurs, þaðan í vörðu á vesturbakka Tunguár“. Í landamerkjabréfi Hamarsheiðar kemur fram að jörðin Ásar eigi „Selland í Hamarsheiðarlandi, fyrir innan Lómsstaðagil“. Mörkum sellandsins er nánar lýst svo:

> Tunguá að vestan frá Lómsstaðagili inní Þverbrekknagljúfur; þaðan sjónhending í Bognakarl; þaðan sjónhending í slakkann milli Fagurhóls og Vörðukinnar, þaðan sjónhending í Lómsstaðagil; svo ræður Lómsstaðagil vestur í Tunguá.

1 Skjal nr. 190 (19).

Jafnframt segir svo í landamerkjabréfinu:

> Eigendur Hamarsheiðar og Ása hafa komið sjer saman um að ef Ásabóndi ekki notar Sellandið til Selstöðu, þá sje honum þar heimil fjárbeit vor, haust og vetur eptir þörfum; en að því leyti sem má nota Sellandið til slægna, þá skipti ábúendur beggja jarðanna því á milli sín til helminga.

Verður að telja að hér sé um að ræða svokallað „Ása-selland“ í framangreindum drögum eignuðum Valdimar Briem enda þótt lýsingar séu ekki fullkomlega samhljóða. Þá bendir ákvæði landamerkjabréfsins ekki til annars en að um bendir ekki til annars en að um hafi verið að ræða ítak jarðarinnar Ása.

Landamerkjabréf Stóru-Mástungu er dags. 13. september 1888 og þingl. 2. júní 1890. Fyrirsvarsmenn Stóru-Mástungu og Flóa- og Skeiðamannaafréttar árita hvorir um sig landamerkjabréf hins. Bréf jarðarinnar er lítið eitt yngra og þar er mörkum lýst frá svonefndum fremri Krók við Tungá, norðan við Þverbrekknagljúfur, beina stefnu í vörðu fremst á Kálfafitjarfjalli, á móts við Fitjagil. Slík lýsing fær vel samrýmst efni eldra bréfsins, þar sem segir „úr vörðu við Tunguá innan til við Þverbrekknagljúfur, þaðan bein stefna til vesturs í vörðu á vesturhorni Kálfafitjarfjalls, fremst móts við Fitjagil“.

Landamerkjabréf Minni-Mástungu er dagsett 13. september 1888 og þinglýst 2. júní 1890. Fyrirsvarsmenn Minni-Mástungu og Flóa- og Skeiðamannaafréttar árita hvorir um sig landamerkjabréf hins. Bréf jarðarinnar er lítið eitt yngra og þar er mörkum lýst frá vörðu fremst á Kálfafitjafjalli beina línu í Kálfá á móts við Fitjagil. Slík lýsing fær vel samrýmst efni eldra bréfsins þar sem miðað er við vörðu á vesturhorni Kálfafitjarfjalls, fremst móts við Fitjagil, beina stefnu vestur í Kálfá.

Landamerkjabréf Skáldabúða er dagsett 27. febrúar 1890 og þinglýst 2. júní 1890. Fyrirsvarsmenn Skáldabúða og Flóa- og Skeiðamannaafréttar árita hvorir um sig landamerkjabréf hins. Bréf jarðarinnar er lítið eitt yngra og þar er mörkum lýst frá Fitargili upp í Þrengslin, og svo úr þeim beina línu vestur í Vatnsás, og úr honum aftur beina línu í Hrútafells hornið að norðan. Slík lýsing fær vel samrýmst efni eldra bréfsins þar sem miðað er við „Kálfá móts Fitjargil í gilið þar sem það kemur fram úr Þrengslunum og þaðan bein stefna í norðurenda Hrútafells“.

Landamerkjabréf Laxárdals er dagsett 16. júní 1884 og þinglýst 2. júní 1890. Fyrirsvarsmenn Laxárdals og Flóa- og Skeiðamannaafréttar árita hvorir um sig landamerkjabréf hins. Áður hefur komið fram að samkvæmt Jarðabók Árna og Páls 1709 hafi staðið tvennir Grímsstaðir norður af Laxárdal. Landamerkjabréf Laxárdals nefnir ekki Grímsstaði en um þá er fjallað í bæði bréfi afréttarins og framangreindum drögum þeim sem eignuð eru Valdimar Briem. Bréf afréttarins er lítið eitt yngra en bréf Laxárdals og lýsir mörkum Laxárdals og afréttar frá vesturenda Hrútafells eður brún fyrir sunnan Þverá, beina stefnu í Vestra-Lambafell. Mörkum afréttarins við Grímsstaði er lýst þannig að þau liggi úr vestra Lambafelli beina stefnu til vesturs í suðurenda Kaldbaksfjalls niður í Laxá. Bréf afréttarins er ekki áritað sérstaklega um samþykki vegna Grímsstaða. Hinar tvær framangreindu lýsingar samanlagðar fá vel samrýmst landamerkjabréfi Laxárdals þar sem tekin er stefna „úr háfjallinu hjá Kaldbak, sem kallað er Nál og austur í Lambafell“ og þaðan „bein lína suður um vestur brún Hrútafells“. Drög Valdimars Briem gera á sama hátt ráð fyrir því að Laxárdalur nái norður að Vestra-Lambafelli en lýsir Grímsstöðum þaðan og í Skillandsá sem er töluvert norðar. Svo virðist því sem í landamerkjabréfi afréttarins sé fjallað um Grímsstaði hina neðri en í drögum Valdimars Briem um Grímsstaði hina efri. Þessu til stuðnings er frásögn jarðabókarinnar um að Grímsstaðir hinir efri hafi einmitt legið á því svæði. Telja verður því líklegt að a.m.k. hluti þess lands, sem áður tilheyrði Grímsstöðum, hafi lagst undir Laxárdal, væntanlega Grímsstaðir hinir neðri, en áfram gengið undir nafninu Grímsstaðir.

Greinarmunur sá sem gerður er í landamerkjabréfi afréttarins á annars vegar Laxárdal og hins

vegar Grímsstöðum verður því ekki talinn hafa eignarréttarlega þýðingu. Áritun prestsins í Hruna á landamerkjabréf Laxárdals þar sem hann samþykkir lýsingu marka „milli Hrunakróks og Laxárdals“ bendir í sömu átt. Hrunakrókur í Hrunamannahreppi og Laxárdalur í Gnúpverjahreppi liggja hvor sínum megin við Stóru-Laxá og eiga ekki mörk saman þar sem Laxárdalur er nokkru sunnar. Áritun Hrunaprestsins á því sennilega rætur að rekja til þess að Hrunamenn höfðu gert tilkall til réttinda yfir landinu norðan Laxárdals, á móts við Hrunakrók, sbr. tilgreiningu í drögum Valdimars Briem á „Grímsstaðalandi Hrunakirkju“.

Í framangreindri „Skrá yfir landamerki milli Flóa og Skeiðamanna afrjetta, og hins vegar heimalanda allra þeirra jarða í Gnúpverjahreppi, sem að Flóa- og Skeiðamanna afrjetti liggja“, dags. 27. september 1887, eru jarðirnar Ásólfsstaðir og Skriðufell sérstaklega undanskildar og verður nú gerð grein fyrir þeim.

Landamerkjabréf Ásólfsstaða er dagsett 1. mars 1890 og þingl. 2. júní 1890. Bréfið er ekki áritað af fyrirsvarsmönnum Flóa- og Skeiðamannaafréttar. Samkvæmt því liggja mörkin á milli Ásólfsstaða og afréttar Flóa- og Skeiðamanna frá hornmarki milli Fossness og Ásólfsstaða við Þverá og eftir Þveránni inn í Hannesargljúfur, eftir gljúfrinu meðan það nær til, sjónhendingu þaðan í Grjótá um Kistu, síðan eftir Grjótárgljúfri meðan það endist, að hornmarki við Skriðufell. Þessi lýsing kemur heim og saman við lýsingu sömu marka í hinu ódagsetta uppkasti sem eignað hefur verið sr. Valdimar Briem.

Landamerkjabréf Skriðufells er dagsett 1. mars 1890 og þinglýst 2. júní 1890. Bréfið er ekki áritað af fyrirsvarsmönnum Flóa- og Skeiðamannaafréttar. Samkvæmt því liggja mörkin á milli Skriðufells og afréttar Flóa- og Skeiðamanna frá því neðst í Grjótárgljúfrum, eftir Grjótá austur í Sandá, svo Sandá í hellustein austan undir Dímon, svo úr þeirri hellu sjónhending í Sandvikið fyrir vestan Kolviðarhól. Sömu mörkum er lýst að litlu leyti í sóknarlýsingu 1841 þar sem Skeiðamannaafréttur er sagður byrja fyrir innan Sandá. Sú lýsing er í ágætu samræmi við landamerkjalýsingu Skriðufells. Þá kemur lýsing bréfsins heim og saman við hið ódagsetta uppkast sem eignað hefur verið sr. Valdimar Briem.

Árið 1895 er síðan gefin út fjárskilareglugjörð fyrir hreppana milli Þjórsár og Hvítár þar sem mörkum afrétta á svæðinu, þ. á m. afréttar Flóa- og Skeiðamanna, er lýst í meginatriðum en að öðru leyti vísað í landamerkjaskrár og forna venju. Telja verður að í reglugerðinni felist yfirlýsing hreppsnefnda í Flóa og á Skeiðum um mörk afréttar þeirra. Sú yfirlýsing er í fullu samræmi við þau landamerkjabréf sem hér hafa verið rakin og fyrirsvarsmenn afréttarins höfðu átt aðild að, einungis nokkrum árum fyrr. Einu landamerkin, sem ekki hafði beinlínis verið kveðið á um með slíkum hætti, voru mörk afréttarins við Ásólfsstaði og Skriðufell, auk landsvæða vestan Stóru-Laxár, þ.e. Hrunaheiðar, Hrunakrók og Kaldbak í Hrunamannahreppi.

Þessu til frekari stuðnings er sú staðreynd að í afsali eigenda Ásólfsstaða til Afréttarmálafélags Flóa- og Skeiðahreppa, dags. 19. mars 1965, er landi Ásólfsstaða innan afréttarins lýst í samræmi við þá lýsingu á norðurmörkum sem fram kemur í landamerkjabréfi Ásólfsstaða frá 1890. Tekið er fram að Flóa- og Skeiðahreppar hafi haft land þetta á leigu síðan 1912. Kvittanir fyrir greiðslum fjallskilasjóðs Flóa- og Skeiðahreppa á landleigu til eigenda Ásólfsstaða frá árunum 1924-1925 og 1927 staðfesta einnig að Flóa- og Skeiðamenn hafi litið svo á að land þetta hafi legið utan afréttar þeirra. Sama máli gegnir um greiðslur fjallskilasjóðsins á landleigu til eigenda Skriðufells fyrir árin 1924-1926 og kaup hreppanna sjö í Flóa og á Skeiðum á landi jarðarinnar norðan afréttargirðingar 1938.

Vestan við Flóa- og Skeiðamannaafrétt liggja Hrunamannaafréttur, Hrunaheiðar, Hrunakrókur og Kaldbakur í Hrunamannahreppi. Mörkum afréttanna er lýst í landamerkjabréfi frá 18. apríl 1890 sem fyrirsvarsmenn beggja eiga aðild að. Sú lýsing er í samræmi við framangreindar lýsingar á vesturmörkum afréttar Flóa- og Skeiðamanna í eldri gögnum og fjallskilareglugerðir á tímabilinu 1895-1996, svo langt sem þær lýsingar ná.

Núgildandi fjallskilareglugerð, nr. 408/1996, lýsir einnig vesturmörkum á sama hátt og landamerkjabréfið, að því undanskildu að fyrrnefnda heimildin miðar við „Nyrðra-Rjúpnafell“ en hin síðarnefnda „Eystra-Rjúpnafell“. Kort Landmælinga Íslands og gögn Örnefnastofnunar Íslands benda þó til þess að Rjúpnafellin séu á síðari tímum nefnd „Eystra“ og „Vestra“. Hið „Vestra“ liggur nokkru norðar en það „Eystra“ og nánast beint upp af Laxárdrögum, 835 m á hæð. Hið „Eystra“ er hins vegar nokkru sunnar og austar, þ.e.a.s. lengra inni á afrétti Flóa- og Skeiðamanna, 872 m á hæð. Eystra-Rjúpnafell er fyrst nefnt í þessu sambandi í fjallskilareglugerð nr. 408/1996, 2. gr. Við endurupptökur þessa máls og máls nr. 5/2000 var því lýst yfir af hálfu Afréttarmálafélags Flóa- og Skeiðahreppa og Hrunamannahrepps að þar sé um mistök að ræða. Aðilar eru því sammála um að miða við nyrðra fjallið, þ.e. Vestra-Rjúpnafell, í þessu sambandi. Þessu til sönnunar er sú staðreynd að bein lína úr Hofsjökli um Eystra-Rjúpnafell í Laxárdrög, svo sem reglugerðin kveður á um, er ekki möguleg þar sem jökullinn nær ekki nógu langt til austurs. Samkvæmt þessu telur óbyggðanefnd eðlilegt að álykta sem svo að „Nyrðra-Rjúpnafell“ samsvari „Vestra-Rjúpnafelli“. Ákvæði reglugerðar nr. 408/1996 verður ekki talið bindandi um þetta atriði.

Þá er í máli nr. 5/2000 komist að þeirri niðurstöðu að gögn um merki Hrunamannaafréttar bendi ekki til annars en að mörkum til austurs sé rétt lýst í sama landamerkjabréfi, dags. 18. apríl 1890, að teknu tilliti til þess sem að framan greinir um Nyrðra og Vestra-Rjúpnafell. Í landamerkjalýsingunni segir um vesturmörkin að þau liggi í Laxá, „frá byggð inní Laxárdrög“. Ekkert er tekið fram um mörk afréttar Flóa- og Skeiðamanna við önnur landsvæði í Hrunamannahreppi, þ.e. Hrunaheiðar, Hrunakrók og Kaldbak, sem liggja beint suður af Hrunamannaafrétti. Þar er hins vegar að öllu leyti um að ræða mjög skýr landfræðileg mörk, þ.e. Stóru-Laxá. Landamerkjabréf Hrunakirkjujarða þar sem fjallað er m.a. um þessi þrjú landsvæði, dags. 12. maí 1885, staðfestir þetta enda þótt það sé ekki áritað af hálfu fyrirsvarsmanna afréttar Flóa og Skeiða. Auk þess verður að telja að í framangreindri fjárskilareglugjörð frá 1895 felist einnig yfirlýsing hreppsnefnda í Flóa og á Skeiðum um mörk afréttar þeirra gagnvart Hrunaheiðum, Hrunakróki og Kaldbak.

Í kafla 6.11. er gerð ítarleg grein fyrir ráðstöfunum og nýtingu á vatnsréttindum, landi, jarðefnum og veiði á afrétti Flóa- og Skeiðamanna, þ.m.t. í Þjórsárdal sem fram fór á 20. öld og vísast þangað um það efni.

Hér hefur að framan verið rakið hvernig Flóa- og Skeiðamannafréttar er getið í skriflegum heimildum allt frá síðari hluta 16. aldar. Af þeim verður ráðið að um afrétt hafi þá verið að ræða án þess að inntak eignarréttinda í því sambandi sé skýrt, sbr. umfjöllun í kafla 10.4.4.

Í kjölfar þess að landamerkjalög taka gildi 1882 eru skrásettar lýsingar á merkjum afréttar Flóa- og Skeiðamanna gagnvart Hrunamannaafrétti, Gnúpverjaafrétti og efstu jörðum í Gnúpverjahreppi, að undanskildum Ásólfsstöðum og Skriðufelli. Fyrirliggjandi gögn benda til að landamerkjum afréttar Flóa- og Skeiðamanna sé þar rétt lýst. Öllum þremur landamerkjabréfum er þinglýst, þau færð í landamerkjabók og á þeim byggt síðan um merki svæðisins án athugasemda yfirvalda eða ágreinings við nágranna. Landamerkjabréfum Ásólfsstaða og Skriðufells er einnig þinglýst. Þetta bendir allt til þess að lýsing merkja hafi verið í samræmi við það sem almennt var talið gilda.

Frá því fyrstu áreiðanlegu heimildir greina og fram á þennan dag hefur afréttur Flóa- og Skeiðamanna, að undanskildum Þjórsárdal, verið nýttur til sameiginlegrar sumarbeitar fyrir búpening. Óbyggðanefnd telur lýsingu Landnámu ekki styðja þann skilning að þessi hluti afréttarins hafi í neinu verulegu legið innan upphaflegs landnáms. Samkvæmt Jarðabók Árna og Páls 1709 stóðu til forna bæir í afréttinum vestanverðum, upp með Stóru-Laxá og ofan Laxárdals. Tilvist byggðar á þessu svæði hefur þó hvorki verið staðfest með fornleifarannsóknum né á annan hátt. Telja verður því að hún hafi snemma lagst af, ef hún var einhvern tíma til staðar. Ekkert liggur þess utan fyrir um afmörkun eða yfirfærslu þeirra beinu eignarréttinda sem þar kann að hafa verið stofnað til. Samhengi eignarréttar og sögu liggur þannig ekki fyrir. Réttindi tengd þeim jörðum sem þar kunna að hafa verið eru því niður fallin.

Saga Þjórsárdals, svæðisins milli Fossár og Skriðufells, er nokkuð frábrugðin sögu afréttarins að öðru leyti. Telja verður að það hafi legið innan upprunalegs landnáms, a.m.k. syðri hlutinn. Fornleifarannsóknir hafa staðreynt forna byggð í Þjórsárdal en stærstur hluti hennar sýnist hafa farið í eyði árið 1104 og ekki byggst á ný. Frá því eru þó undantekningar, sbr. jörðina Sandártungu sem ekki fer endanlega í eyði fyrr en 1693. Þá er getið um skógarítök einstakra jarða á umræddu svæði í heimildum allt frá 1331. Undir lok 17. aldar virðist ekki lengur hafa verið unnt að nýta umrædd ítök og helst það nokkuð, tímalega séð, í hendur við endalok búsetu á þessu landsvæði. Í Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns 1709 er svæðið frá Fossá að Stóru-Laxá sagt „almennings afrjettur“ Flóamanna og Skeiða og „engin önnur brúkun á þessum löndum“. Í Jarðabókinni greinir einnig frá því að skógar fram af Eystra hrepp séu kallaðir Almenningur og að þangað sæki Hreppa- Skeiða- og Flóamenn. Eftir þennan tíma og fram á 20. öld virðist Þjórsárdalur einvörðungu hafa verið nýttur til sameiginlegrar sumarbeitar fyrir búpening sem hluti af afrétti Flóa- og Skeiðamanna. Beitarnotum lýkur árið 1912 þegar reist er afréttargirðing frá Fossá yfir að Stóru-Laxá.

Engin gögn liggja fyrir um það hvernig jarðir og/eða sveitarfélög í Flóa og á Skeiðum eru komin að því landsvæði í Þjórsárdal sem hér er til umfjöllunar. Ekkert liggur því fyrir um afmörkun eða yfirfærslu þeirra beinu eignarréttinda sem ótvírætt sýnist að stofnað hafi verið til á umræddu landsvæði í öndverðu. Í því sambandi ber sérstaklega að nefna jörðina Sandártungu sem ekki fer í eyði fyrr en 1693 og hafði þá verið í eigu Skálholtskirkju frá því á tólftu öld. Engar heimildir eru um að Sandártunga eða ítök ýmissa aðila á umræddu landsvæði hafi komist í eigu jarða og/eða sveitarfélaga í Flóa og á Skeiðum. Samhengi eignarréttar og sögu liggur þannig ekki fyrir. Þá verður að telja að hugsanleg réttindi íslenska ríkisins vegna Skálholtskirkju til jarðarinnar Sandártungu séu niður fallin enda er alls óljóst um afmörkun hennar. Auk þess hefur engum kröfum verið lýst vegna Sandártungu af hálfu íslenska ríkisins enda þótt jörðin hafi komið til umfjöllunar í málinu og saga hennar því verið kunn málsaðilum.

Í máli þessu er ekki sýnt fram á annað en að réttur til afréttar Flóa- og Skeiðamanna hafi orðið til á þann veg, að íbúar á landsvæði framangreindra hreppa í Flóa og á Skeiðum hafi tekið afréttarlandið til sumarbeitar fyrir búpening og, ef til vill, annarrar takmarkaðrar notkunar. Verður ekki gerður greinarmunur á landi í Þjórsárdal og öðru landi hvað þá niðurstöðu varðar. Um afréttarnotkun og fjallskil voru snemma settar opinberar reglur sem sveitarstjórnum var falið að annast framkvæmd á.

Innan þeirra marka sem hér hefur verið lýst hafa búfjáreigendur í Flóa og á Skeiðum haft hefðbundin afréttarnot, undir umsjón hreppanna og síðar Afréttarmálafélagsins, á sama hátt og gildir um samnotaafrétti almennt. Ekki verður annað séð en að það fyrirkomulag hafi verið ágreinings- og athugasemdalaust. Þetta gildir einnig um landgræðslusvæði Skógræktar ríkisins í Þjórsárdal, fram til ársins 1938, en um eignarréttarlega stöðu þess landsvæðis eftir þann tíma er fjallað í máli nr. 7/2000.

Kemur þá til skoðunar hvaða þýðingu ráðstafanir og nýting á vatnsréttindum, landi, jarðefnum, slægjum og veiði, fyrst og fremst á 20. öld, hafi í málinu.

Samkvæmt því sem að framan greinir telur óbyggðanefnd að beinn eignarréttur jarðeigenda eða hreppsfélaga í Flóa og á Skeiðum hafi ekki verið fyrir hendi frá öndverðu og að þau takmörkuðu not sem sýnt hefur verið fram á að höfð hafi verið af landinu, þ.e. fyrst og fremst beitarafnot, geti ekki grundvallað eignarrétt byggðan á hefð eða öðrum þeim stofnunarháttum eignarréttinda sem grein hefur verið gerð fyrir hér að framan, sbr. kafla 10.3. Samningar og afsöl hreppsfélaganna á vatnsréttindum og landi til Titan 1914 og afréttarlöndum í Þjórsárdal til Skógræktar ríkisins 1938, sbr. einnig umboð það sem veitt var Guðmundi Lýðssyni 1911 og heimild ábúandans á Skáldabúðum í Sandlækjarsamningi 1843, fá ekki breytt þeirri eignarréttarlegu stöðu eða stöðu þeirra sem leiða rétt sinn frá afsalsgjöfum.

Í því sambandi ræður ekki úrslitum þótt gerningum þessum hafi verið þinglýst og réttindi Titan

seinna orðið hluti af kaupum íslenska ríkisins á vatnsréttindum á stærra svæði, enda gat ekki falist í þeim víðtækari eignarréttur afsalshafa til handa en sannanlega var á hendi afsalsgjafa. Verður ekki talið, að íslenska ríkið hafi með þeim kaupum viðurkennt beint eða óbeint eignarrétt hreppanna yfir afréttarlandinu. Hefur og komið fram að af hálfu ríkisvaldsins var þinglýsingu skjala um viðskipti þessi mótmælt við þinglýsingardómara á þeim grundvelli að vatnsréttindi á landsvæðum í óbyggðum, þar sem bændur eiga sumarbeit, væru almenningseign.

Jafnframt telur óbyggðanefnd að eignarréttur jarðeigenda í Flóa og á Skeiðum eða Afréttarmálafélags Flóa- og Skeiðahreppa verði ekki byggður á aðild að framsali og nýtingu jarðefna, fyrst og fremst vikurs. Sama máli gegnir um þá sem leiða rétt sinn frá þeim. Orðalag einstakra samninga getur engum úrslitum ráðið um tilvist og/eða viðurkenningu grunneignarréttinda sem skv. framangreindu eru ekki talin hafa verið fyrir hendi og ræður aðild ríkisins engum úrslitum í því efni. Er og ekki að finna í neinum tilvitnaðra samninga beina og skýra viðurkenningu íslenska ríkisins á tilvist slíkra réttinda heldur er aðild ríkisins nánast undantekningarlaust bundin fyrirvörum um meinta eignaraðild annarra samningsaðila að landi og jarðefnum. Þess utan fæst ekki séð að einstakir aðilar geti byggt rétt á mögulegri og óljósri viðurkenningu einstakra handhafa framkvæmdavalds. Þá er til þess að líta að upplýsingar og heimildir um raunverulega nýtingu efnisnáma á umræddu landsvæði eru óljósar og ekki með þeim hætti, með tilliti til tíma, umráða og umfangs að mögulegt sé að til takmarkaðra réttinda geti hafa stofnast á grundvelli hefðar. Þinglýsing samningsins 1911 ræður engum úrslitum í þessu efni enda gat ekki falist í honum víðtækari réttur en sannanlega var á hendi hreppsfélaganna.

Gögn um nýtingu, ráðstöfun og arðtöku vegna veiði fyrir landi Flóa- og Skeiðamannaafréttar í Stóru-Laxá eru einnig án þýðingar við mat á þeim beinu eignarréttarlegu heimildum sem jarðeigendur í hreppum Flóa og Skeiða og Afréttarmálafélag Flóa- og Skeiðahreppa krefjast sér til handa. Telur óbyggðanefnd að af gögnum þessum verða engar ályktanir dregnar sem stutt geti tilkall til beins eignarréttar. Er þvert á móti til þess að líta að af gögnum þessum má ráða að í eldri samþykktum Veiðifélags Árnesinga og eftir atvikum arðskrám þess félags er afréttarins í engu getið sem réttthafa vegna veiði í Stóru Laxá. Gerist það fyrst í samþykkt fyrir Veiðifélag Árnesinga, nr. 38/1961 frá 11. mars það ár. Er þá m.a. til þess að líta að með gildistöku 5. gr. lax- og silungsveiðilaga nr. 53/1957, í kjölfar dóms Hæstaréttar Landmannaafrétt, H 1955 108, voru tekin af um það tvímæli að veiði í vötnum á afrétti tilheyrði búendum sem upprekstrarrétt ættu á afréttinn þó svo ekki lægi fyrri sönnun um eignarrétt að viðkomandi landsvæði. Allt frá gildistöku vatnalaga 1923 og til þessa tíma var að lögum nokkur réttaróvissa fyrir hendi varðandi veiðirétt afréttarhafa enda kveðið á um það í lögum að öllum væri veiði heimil á afréttum, almenningum og öðrum lendum utan eignarlanda sem enginn gæti sannað „einstaklingsréttarheimild“ að, sbr. t.d. 2. mgr. 5. gr. lax- og silungsveiðilaga nr. 112/1941, sem lögin frá 1957 leystu af hólmi, sbr. nú 5. gr. gildandi laga um sama efni, nr. 76/1970.

Ljóst er að einstakir hlutar þess landsvæðis, sem hér hefur verið fjallað um, eru misjafnlega fallnir til beitar. Beitarsvæði taka þó breytingum, auk þess sem þau eru ekki endilega samfelld. Landsvæði það sem hér er til umfjöllunar og úrlausnar verður því talið falla undir skilgreininguna „landsvæði ... sem að staðaldri hefur verið notað til sumarbeitar fyrir búfé“, sbr. 1. gr. laga nr. 58/1998. Engin gögn liggja fyrir um að það hafi mismunandi eignarréttarlega stöðu.

Af hálfu Afréttarmálafélags Flóa- og Skeiðahreppa og jarðeigenda í hreppum Flóa og Skeiða hefur ekki verið sannað að sá hluti Flóa- og Skeiðamannafréttar sem hér er til úrlausnar sé eignarland, hvorki fyrir nám, löggerninga né með öðrum hætti. Eins og notkun afréttarlandsins hefur verið háttað hefur ekki heldur verið sýnt fram á að eignarhefð hafi verið unnin á því. Rannsókn óbyggðanefndar leiðir einnig til þeirrar niðurstöðu að þar sé um þjóðlendu að ræða.

Það er því niðurstaða óbyggðanefndar, sbr. einnig umfjöllun í kafla 10.6., að sá hluti afréttar Flóa- og Skeiðamanna, sem afmarkaður er hér á eftir, teljist þjóðlenda í skilningi 1. gr., sbr. einnig a-lið 7. gr. laga nr. 58/1998.

Frá þeim stað við Stóru-Laxá, sem afmarkast af beinni línu með stefnu milli Vestra-Lambafells og suðurenda Kaldbaksfjalls á norðvesturmörkum Laxárdals. Síðan eftir ánni allt inn í Laxárdrög, þaðan beint í nyrðra Rjúpnafell, þaðan beint í sömu stefnu allt inn að Hofsjökli. Suðurjaðri Hofsjökuls er fylgt í austur þar til komið er að skurðarpunkti við línu sem liggur frá toppnum á Arnarfelli hinu mikla og hæst í Flóamannaöldu og þeirri línu fylgt suður í Öræfahnjúk. Þaðan að upptökum Fossár norðaustanvert við Lambafell og Fossá allt að afréttargirðingu við Háafoss, vestan megin árinnar. Síðan ræður girðingin áfram, þar sem hún liggur með Fossá, austan Rauðukamba, norðan Reykholts og að kletti við Sandá norðan Háholtsskógar. Þá er landamerkjum efstu jarða í Gnúpverjahreppi fylgt svo sem hér segir: Frá kletti við Sandá norðan Háholtsskógar, upp eftir Sandá í Grjótá um Grjótá og Grjótárgljúfur. Frá Grjótárfossi sjónhending um Kistu í Hannesargljúfur og eftir gljúfrinu og Þverá að Grjótármynni þar sem Þverá og Grjótá fremri sameinast austan Geitafells. Þaðan sjónhendingu í Rauðafoss í Seljadal. Þaðan sjónhendingu í vörðu á vestri bakka Tungár í svonefndan fremri Krók við Tungá, norðan við Þverbrekknagljúfur, þaðan beina stefnu í vörðu fremst á Kálfafitjafjalli, á móts við Fitargil (fremra). Frá Fitargili upp í Þrengslin, og svo úr þeim beina línu vestur í Vatnsás, og úr honum aftur beina línu í Hrútafells hornið að norðan. Frá Hrútafelli beina stefnu í Vestra Lambafell. Úr Vestra Lambafelli til vesturs niður í Laxá, beina stefnu í fyrrnefndan punkt með stefnu á suðurenda Kaldbaksfjalls.

Um mörk afréttarins að því leyti sem hann liggur að Hofsjökli er það að segja að óbyggðanefnd telur að ákvarða þurfi þau til frambúðar, sbr. b-lið 7. gr. laga nr. 58/1998. Ljóst er að jaðrar jökla taka breytingum, ýmist ganga fram eða hopa. Með hliðsjón af því að hér er um einhliða ákvörðun afréttarmarka að ræða en ekki mörk tveggja afrétta eða afréttar og eignarlands telur óbyggðanefnd þó fullnægjandi að miða við jaðar jökulsins eins og hann var við gildistöku laga nr. 58/1998, sbr. 3. mgr. 1. gr. laganna. Ekki verður séð að frekari rannsókn á þessu atriði hafi hagnýta þýðingu í þessu sambandi enda er eingöngu um beitarréttindi að ræða sem ráðast af gróðurfari og hefur ekki þýðingu í öðru sambandi. Álitaefnið horfir þó að sjálfsögðu öðruvísi við þegar um eignarland er að ræða.

Framangreint landsvæði er afréttur hreppa í Flóa og á Skeiðum í skilningi 1. gr. og b-liðar 7. gr. laga nr. 58/1998. Um rétt til upprekstrar á afréttinn og annarra hefðbundinna nota sem afréttareign fylgja fer eftir ákvæðum laga þar um, sbr. 5. gr. laga nr. 58/1998. Þar ber sérstaklega að nefna 7. gr. laga um afréttamálefni, fjallskil o.fl., nr. 21/1986, og 5. gr. laga um lax- og silungsveiði, nr. 76/1970.

Eftirtaldir hlutar þess svæðis sem hér hefur verið lýst þjóðlenda og afréttur Flóa- og Skeiðahreppa eru háðir sérstökum eignarréttarlegum takmörkunum samkvæmt lögum um náttúruvernd, nr. 44/1999, sbr. einnig auglýsingu nr. 507/1987, og nánari skilgreiningu í náttúruminjaskrá: „Friðland í Þjórsárverum“, „Kerlingarfjöll“, „Þjórsárdalur, Gjáin og fossar í Fossá“.

11.3.2. Land úr Ásólfsstöðum

Ásólfsstaðir skiptast nú í fjóra hluta, þ.e. Ásólfsstaði, Ásólfsstaði I, Ásólfsstaði II og „afréttarland úr Ásólfsstöðum“. Landamerkjabréf fyrir jörðina Ásólfsstaði er gert 1. mars 1890. Þar lýsir umboðsmaður eiganda jarðarinnar landamerkjum hennar þannig:

> Fyrst ræður lækur, sem rennur í Þjórsá fyrir framan Bringu; frá lækjarupptökunum er sjónhending sunnan vert fremri Blakkdal við Þverá; svo ræður Þverá inní Hannesargljúfur; þá ræður gljúfrið meðan það nær til; þaðan er sjónhending í Grjótá um Kistu; svo ræður Grjótárgljúfur meðan það endist; svo sjónhending þaðan í mynnið á Víðigili; þaðan sjónhending í Brunaskógshæð; þaðan sjónhending í Seljatungusporð; svo ræður Hvammsá þangað til hún kemur í Sandá; svo Sandá fram í Þjórsá, svo Þjórsá fram á móts við áðurnefndan læk.

Árið 1954 er jörðinni skipt í Ásólfsstaði I og II. Árið 1962 kaupir Skógrækt ríkisins land Ásólfs-

staða, að fráteknu núverandi landi Ásólfsstaða I og II, byggingum, tilgreindum spildum og landsvæðum. Þar á meðal var land sem selt var Afréttarmálafélagi Flóa- og Skeiðahreppa tveimur og hálfu ári síðar og nefnist nú „afréttarland úr Ásólfsstöðum“ í fasteignabók sýslumannsins á Selfossi.

Í máli nr. 7/2000 er fjallað um Ásólfsstaði eins og þeim er lýst í áðurnefndu landamerkjabréfi frá 1890. Þar er þó ekki til úrlausnar eignarréttarleg staða þess hluta lands jarðarinnar sem afsalað var til Afréttarmálafélags Flóa- og Skeiðahreppa 19. mars 1965. Í afsalinu er mörkum landsins lýst svo:

> Að sunnan ræður afréttargirðing (Flóagirðing). Þá ræður Þverá úr Blakksdal í Hannesargljúfur og þaðan í Kistu við Grjótá. Úr því Grjótárgljúfur á meðan það endist, en síðan landamörk á milli Ásólfsstaða og Skriðufells neðan Víðigils um Brúnaskógshæð í girðingu á Seljatungnahæðum. - Hér er um að ræða allt það land, sem Ásólfsstaðir eiga ofan afréttargirðingarinnar.

Þetta landsvæði er til meðferðar í þessu máli, nr. 6/2000. Framangreind girðing var reist árið 1912 og liggur milli Fossár og Stóru-Laxár, m.a. yfir land Ásólfsstaða, frá Þverá í Sniðhól, þaðan sjónhending innst í Skóghlíðar og loks í Seljatunguhæð innst, skv. lýsingu á norðurmörkum lands Skógræktar ríkisins í afsali frá 24. september 1962. Landsvæðið norðan við girðinguna er nýtt sem afréttur Flóa- og Skeiðamanna en þeir hlutar Ásólfsstaða sem liggja norðan afréttargirðingar hafa ekki verið formlega lagðir til afréttar samkvæmt lögum um afréttamálefni og fjallskil.

Kröfugerð íslenska ríkisins gerir ráð fyrir að þjóðlendulínan fylgi afréttargirðingunni yfir land sem samkvæmt landmerkjalýsingu frá 1. mars 1890 telst innan landamerkja Ásólfsstaða. Kröfum íslenska ríkisins um þjóðlendu á afrétti Flóa- og Skeiðamanna er nánar lýst í kafla 3.1. Kröfur „Afréttarmálafélags Flóa- og Skeiðamanna f.h. landeigenda í Flóa og á Skeiðum“ vegna þess hluta Ásólfsstaða sem er norðan afréttargirðingar og þannig inni á kröfusvæði ríkisins eru bæði settar fram í máli nr. 6/2000 og 7/2000 en afstaða til þeirra er tekin í þessu máli, nr. 6/2000. Kröfum afréttarmálafélagsins vegna afréttarlands Ásólfsstaða er nánar lýst í kafla 3.2.

Í máli nr. 7/2000 eru rakin sjónarmið aðila um jörðina Ásólfsstaði eins og henni er lýst í áðurnefndu landamerkjabréfi frá 1890, heimildir um merki hennar og sögu að öðru leyti. Samhengis vegna snýst sú umfjöllun einnig um afréttarland Ásólfsstaða fram til 1965, þegar það er selt frá jörðinni, enda er saga svæðisins fram til þess samofin sögu jarðarinnar að öðru leyti.

Komist er að þeirri niðurstöðu í máli nr. 7/2000 að það land jarðarinnar sem þar er til meðferðar, þ.e. landið sunnan afréttargirðingar, sé eignarland. Að teknu tilliti til sögu jarðarinnar eftir 1965 og þeirra sjónarmiða sem aðilar hafa haft fram að færa í þessu máli telur óbyggðanefnd að þær ályktanir nefndarinnar, sem fram koma í kafla 11.3. í máli 7/2000, eigi einnig við um þann hluta Ásólfsstaða sem hér er til meðferðar, þ.e. landið norðan afréttargirðingar.

Af hálfu íslenska ríkisins hefur ekki verið sýnt fram á að land innan tilgreindra landamerkja Ásólfsstaða sé þjóðlenda. Rannsókn óbyggðanefndar leiðir einnig til þeirrar niðurstöðu að þar sé um eignarland að ræða, án þess þó að tekin sé afstaða til þess hver fari með þau eignarréttindi eða hver séu mörk milli eignarlanda, sbr. 7. gr. laga nr. 58/1998.

Það er því niðurstaða óbyggðanefndar, sbr. einnig umfjöllun í kafla 10.6., að sá hluti lands Ásólfsstaða, sem er til meðferðar í þessu máli, teljist ekki til þjóðlendu í skilningi 1. gr., sbr. einnig a-lið 7. gr., laga nr. 58/1998.

11.3.3. Land úr Skriðufelli

Skriðufell skiptist nú í tvo hluta, þ.e. land sunnan og norðan afréttargirðingar þeirrar sem reist var 1912. Landamerkjabréf fyrir jörðina er gert 1. mars 1890. Þar lýsir eigandi hennar landamerkjum þannig:

> Að vestan ræður Hvammsá innað Seljatunguhæð; þaðan er sjónhending í Brunaskógshæð, þaðan sjónhending í Víðigilsmynni, þaðan sjónhending neðst í Grjótárgljúfur; svo ræður Grjótá austur í Sandá,

svo Sandá í hellustein austan undir Dímon, svo úr þeirri hellu sjónhending í Sandvikið fyrir vestan Kolviðarhól; svo ræður Þjórsá vestur í Sandármynni.

Árið 1938 kaupir Skógrækt ríkisins jörðina. Sama ár gera Skógrækt ríkisins annars vegar og sjö hreppar í Flóa og á Skeiðum með sér makaskiptasamning þar sem Skógræktin lætur af hendi land Skriðufells innan afréttargirðingar í skiptum fyrir afréttarland Flóa- og Skeiðamanna í Þjórsárdal. Þetta landsvæði nefnist nú „hluti afréttar“ í fasteignabók sýslumannsins á Selfossi.

Í máli nr. 7/2000 er fjallað um Skriðufell eins og því er lýst í áðurnefndu landamerkjabréfi frá 1890. Þar er þó ekki til úrlausnar eignarréttarleg staða þess hluta lands jarðarinnar sem afsalað var samkvæmt framangreindum makaskiptasamningi. Samningurinn er svohljóðandi:

Hreppsnefndir Skeiðahrepps, Villingaholtshrepps, Hraungerðishrepps, Gaulverjahrepps, Sandvíkurhrepps, Stokkseyrarhrepps og Eyrarbakkahrepps annarsvegar og Skógrækt ríkisins hinsvegar gjöra hér með svofeldan makaskiptasamning:

1. Hreppsnefndir ofannefndra hreppa selja og afsala Skógrækt ríkisins afréttarlönd sín í Þjórsárdal innan eftirfarandi takmarka: Allt land austan girðingar þeirrar, sem liggur úr kletti við Sandá norðan Háholtsskógar norður fyrir Reykholt austan Rauðukamba inn með Fossá að Háafossi fyrir land það, sem um getur í 2. grein.
2. Skógrækt ríkisins selur og afsalar ofangreindum hreppsnefndum allar heiðar og öll lönd Skriðufells í Gnúpverjahreppi ofan og vestan fyrrnefndrar girðingar og girðingarinnar fyrir Flóa- og Skeiðamannaafrétti fyrir land það, sem um getur í 1. grein.

Þessi hluti úr landi Skriðufells er til meðferðar hér, í máli nr. 6/2000. Sú girðing, sem um getur í ákvæðum samningsins, var reist árið 1912 og liggur milli Fossár og Stóru-Laxár, m.a. yfir land Skriðufells. Nánar tiltekið liggur girðingin frá því skammt norður af Gæsafit, yfir Litla-Dímon, þaðan á Þrengslasand og loks beina stefnu á Seljatungur. Landsvæðið norðan við girðinguna er nú nýtt sem afréttur Flóa- og Skeiðamanna en sá hluti Skriðufells sem þar liggur hefur ekki verið formlega lagður til afréttar samkvæmt lögum um afréttamálefni og fjallskil.

Kröfulína íslenska ríkisins gerir ráð fyrir að þjóðlendulínan fylgi afréttargirðingunni yfir land sem samkvæmt landamerkjalýsingu frá 1. mars 1890 telst innan landamerkja Skriðufells. Kröfum íslenska ríkisins vegna þjóðlendu á afrétti Flóa- og Skeiðamanna er nánar lýst í kafla 3.1. Kröfur „Afréttarmálafélags Flóa- og Skeiðamanna f.h. landeigenda í Flóa og á Skeiðum“ vegna þess hluta Skriðufells sem er norðan afréttargirðingar og þannig inni á kröfusvæði ríkisins eru bæði settar fram í máli nr. 6/2000 og 7/2000 en afstaða til þeirra er tekin í þessu máli, nr. 6/2000. Kröfum Afréttarmálafélagsins vegna lands Skriðufells innan afréttargirðingar er nánar lýst í kafla 3.2. Við endurupptöku málsins var því lýst yfir af hálfu Afréttarmálafélagsins að varðandi Skriðufell komi félagið fram fyrir hönd hreppanna.

Í máli nr. 7/2000 eru rakin sjónarmið aðila um jörðina Skriðufell eins og henni er lýst í áðurnefndu landamerkjabréfi frá 1890, heimildir um merki hennar og sögu að öðru leyti. Samhengis vegna snýst sú umfjöllun einnig um land Skriðufells innan afréttargirðingar fram til 1938, þegar það er selt frá jörðinni, enda er saga svæðisins fram til þess samofin sögu jarðarinnar að öðru leyti.

Komist er að þeirri niðurstöðu í máli nr. 7/2000 að það land jarðarinnar sem þar er til meðferðar, þ.e. landið sunnan afréttargirðingar, sé eignarland. Að teknu tilliti til sögu jarðarinnar eftir 1938 og þeirra sjónarmiða, sem aðilar hafa haft fram að færa í þessu máli, telur óbyggðanefnd að þær ályktanir nefndarinnar sem fram koma í kafla 11.10. í máli 7/2000 eigi einnig við um þann hluta Skriðufells sem hér er til meðferðar, þ.e. landið norðan afréttargirðingar.

Af hálfu íslenska ríkisins hefur ekki verið sýnt fram á að land innan tilgreindra landamerkja

Skriðufells sé þjóðlenda. Rannsókn óbyggðanefndar leiðir einnig til þeirrar niðurstöðu að þar sé um eignarland að ræða, án þess þó að tekin sé afstaða til þess hver fari með þau eignarréttindi eða hver séu mörk milli eignarlanda, sbr. 7. gr. laga nr. 58/1998.

Það er því niðurstaða óbyggðanefndar, sbr. einnig umfjöllun í kafla 10.6., að sá hluti Skriðufells, sem er til meðferðar í þessu máli, teljist ekki til þjóðlendu í skilningi 1. gr., sbr. einnig a-lið 7. gr., laga nr. 58/1998.

12. LANDSVIRKJUN

Í máli þessu gerir Landsvirkjun kröfur vegna allra vatnsréttinda (fallréttinda) í Þjórsá ofan ármóta Þjórsár og Fossár, þ.e. frá upptökum hennar í Hofsjökli, og landsréttindi sem til þarf vegna mannvirkja sem þegar eru fyrir hendi eða síðar kunna að verða reist til þess að hagnýta allt vatnsafl Þjórsár, þar með talið uppistöðulóna, stífla, vatnsvega, miðlunarmannvirkja, orkuflutningslína, spenna- og rofavirkja, vega og vegslóða og hvers kyns annarra mannvirkja vegna starfsemi Landsvirkjunar á svæðinu. Auk þess er krafist réttinda vegna Hrauneyjafosslínu, fyrirhugaðrar Sultartangalínu 3 og mælistöðva sem fyrirtækið kveðst eiga á afrétti Flóa- og Skeiðamanna. Loks gerir fyrirtækið einnig kröfur vegna vatnsmiðlunar úr Dalsá, Miklalæk og Kisu yfir í Norðlingaöldumiðlun auk annarra virkjunarkosta í Efri-Þjórsá. Hér á eftir verður í fyrstu vikið að því hvað felst í þeim heimildum sem Landsvirkjun byggir kröfur sínar á og því næst tekin til úrlausnar einstök mannvirki sem kröfur eru gerðar um.

12.1. Almennt

Fyrir óbyggðanefnd liggur að kveða á um og skera úr um réttindi Landsvirkjunar á grundvelli III. kafla laga nr. 58/1998, sbr. 7. gr., sbr. 1. gr. laganna. Við það mat er öðru fremur tekið mið af fyrirmælum a) og c) liða 7. gr. laganna. Úrlausn óbyggðanefndar er fyrst og síðast eignarréttarlegs eðlis, í hefðbundinni stjórnskipulegri merkingu, sbr. 72. gr. stjórnarskrár, nr. 33/1944, sbr. 10. gr. laga nr. 97/1995. Sætir Landsvirkjun hvað það varðar sömu stöðu og aðrir einstaklingar og lögpersónur við það mat sem fram fer á grundvelli 7. gr. tilvitnaðra laga og fellur utan valdsviðs óbyggðanefndar að kveða á um og skera úr um önnur réttindi sbr. orðalag c) liðar 7. gr. þjóðlendulaga, sbr. og 1. mgr. 2. gr. og 2. mgr. 5. gr. laganna.

Kröfur Landsvirkjunar í máli þessu byggja á tvíþættum grundvelli. Annars vegar er byggt á framsali á grundvelli einkaréttarlegra heimilda. Hins vegar byggir Landsvirkjun réttindi sín á lagaheimildum og leyfum stjórnvalda veittum á grundvelli þeirra.

12.2. Kröfur byggðar á einkaréttarlegum heimildum

Að því leyti sem réttindi Landsvirkjunar eru byggð á löggerningum, þ.e. einkaréttarlegu framsali fasteignaréttinda, þá felst greining á inntaki þeirra réttinda fyrst og fremst í túlkun og mati á viðkomandi gerningum sem eignarheimildum, hvaða réttindi verið sé að yfirfæra að eignarrétti og svo því hvaða eignarréttarlegu heimildum sá sem afsalar réð í raun yfir.

Hér kemur einkum til skoðunar einhliða yfirlýsing dagsett 8. janúar 1979 sem Afréttarmálafélag Flóa- og Skeiða, sendi stjórn Landsvirkjunar vegna lagningu orkuveitu (háspennulínu) um afrétt félagsins[1]. Í 1. gr. kom fram að Landsvirkjun væri heimilt að reisa eða láta reisa stauravirki til að bera háspennta rafmagnslínu í afréttarlandi Flóa- og Skeiðamanna. Skyldu Landsvirkjun eða þeir sem fyrirtækið fæli slík störf hafa óhindraðan aðgang að stauravirkjum og rafmagnslínum í landinu, bæði að því er varðaði byggingarframkvæmdir og venjulegt eftirlit og viðhald síðar, sbr. 2. gr.

1 Skjal nr. 145.

yfirlýsingarinnar. Þá var því lýst yfir í 3. gr. að Landsvirkjun hefði greitt að fullu gjald vegna réttinda sem um ræddi í yfirlýsingunni og mættu mannvirkin standa í afréttinum óátalin af hálfu eigenda og ábúenda allra jarða í Flóa- og Skeiðahreppum. Í 4. gr. kemur fram að Landsvirkjun skuldbindur sig til að jafna allt jarðrask af völdum línuframkvæmda, bæði við möstur og vegaslóðir. Enn fremur að sáð og borið yrði á öll gróðursár og áburði dreift á öll gróðursár ári eftir sáningu. Jafnframt lofaði Landsvirkjun samkvæmt sömu grein að gera hlið á vegaslóðir til að fyrirbyggja óþarfaumferð um vegaslóðir meðfram háspennulínunni. Í 5. gr. var því lýst yfir að yrðu spjöll á eignum hreppsins við framkvæmdir háspennulínunnar ætti hreppurinn rétt til bóta vegna þess.

Ljóst þykir af orðalagi tilvitnaðrar yfirlýsingar Afréttarmálafélags Flóa- og Skeiða, að ekki er um að ræða framsal eignarréttinda á afréttinum til handa Landsvirkjunar heldur er verið að semja um greiðslu bóta vegna hugsanlegs tjóns sem rétthafar að afréttinum verða fyrir vegna þeirrar röskunar sem hljótast kann af því að háspennulínan er lögð á landsvæði afréttarins. Verður því þegar af þeirri ástæðu ekki byggt á yfirlýsingunni sem stuðningi fyrir eignaryfirfærslu til handa Landsvirkjun.

12.3. Kröfur byggðar á lagaheimildum

Þá koma í annan stað til almennrar skoðunar og eignarréttarlegs mats þau réttindi sem Landsvirkjun byggir á lagaheimildum, sem gilda og gilt hafa um starfsemi Landsvirkjunar, og koma þá jafnframt til skoðunar framkvæmdaleyfi ráðherra gefin út á grundvelli þeirra sömu lagaheimilda. Í köflum 12.2. og 12.3. í máli nr. 7/2000, þar sem fjallað er um þjóðlendumörk í Gnúpverjahreppi o.fl., gefur að finna tæmandi úttekt á þeirri löggjöf sem hefur tekið til starfsemi Landsvirkjunar og þess sem henni tengist. Ekki eru efni til þess í þessu máli að taka þá umfjöllun upp í heild sinni.

Sá háttur hefur frá upphafi verið hafður á að mælt er fyrir með löggjöf um heimildir Landsvirkjunar til þess að reisa og/eða reka ákveðin raforkuver, aðalorkuveitur og til þess að gera, m.a. með mannvirkjagerð, nauðsynlegar ráðstafanir á viðkomandi vatnasvæði til þess að tryggja rekstur viðkomandi raforkuvers. Sýnist hin formlega lagalega tilhögun hvað þetta varðar hafa verið sú sama frá upphafi, sbr. 6. gr. laga nr. 59/1965 um Landsvirkjun, sbr. núgildandi lög um Landsvirkjun, nr. 42/1983 með síðari breytingum, sem og samkvæmt lögum um raforkuver, nr. 60/1981 með síðari breytingum. Í annan stað hafa framkvæmdir þessarar gerðar útheimt sérstakt leyfi ráðherra og/eða ríkisstjórnar áður en í þær hefur verið ráðist. Þá hafa viðkomandi lög á hverjum tíma haft að geyma eignarnámsheimild til handa Landsvirkjun til þess að taka eignarnámi vatnsréttindi, lönd, mannvirki og önnur réttindi sem nauðsynleg séu til þeirra framkvæmda sem Landsvirkjun eru heimilaðar og ætlaðar lögum samkvæmt.

Óbyggðanefnd hefur gert ítarlega rannsókn á viðkomandi lagaheimildum og í því sambandi kannað tiltæk lögskýringargögn; lagafrumvörp, greinargerðir og athugasemdir með þeim, ásamt því að fara yfir allar umræður um viðkomandi lagafrumvörp. Í tilvitnuðum lögum og lögskýringargögnum er hvergi að finna áform í þá veru að með umræddum lögum hafi tilætlunin verið sú að stofna til hefðbundinna eignarréttarheimilda Landsvirkjun til handa að lands- og/eða vatnsréttindum. Með vísan til þeirrar rannsóknar er það mat óbyggðanefndar að með tilvitnuðum lagaheimildum hafi ekki verið stofnað til beinna eignarréttarheimilda í einkaeignarréttarlegum og stjórnskipulegum skilningi, sbr. og orðalag c) liðs 7. gr. laga nr. 58/1998, Landsvirkjun til handa, að fasteignaréttindum þeim sem liggja utan eignarlanda í skilningi 1. gr. laga nr. 58/1998. Um er að ræða nokkurs konar og að öðru leyti óskilgreindan nýtingarrétt, sem stofnað er til í skjóli valdheimilda íslenska ríkisins og á grundvelli fullveldisréttar þess. Þau réttindi, sem mælt er fyrir um í tilvitnuðum lögum, verða eðli málsins samkvæmt túlkuð með þröngum hætti. Aðild ríkisins og framsal í formi lagaheimilda er fólgið í fullveldisrétti, yfirráða eða umráðarétti en ekki stofnun eignarréttar í hefðbundinni og stjórnskipulegri merkingu.

Til frekari stuðnings þessari niðurstöðu vísast til þess að í upphaflegu lögunum um Landsvirkjun, nr. 59/1965, er beinlínis gert ráð fyrir því, sbr. t.d. 4. og 5. gr. laganna, sbr. 6. gr. þeirra, að

Landsvirkjun séu lögð til ákveðin eignarréttindi, þar með talin vatnsréttindi, en það er gert með einkaeignarréttarlegri tilvísun til sameignarsamnings frá 1. júlí 1965 milli landbúnaðarráðuneytisins og Landsvirkjunar, þar sem afhent eru þau réttindi sem af hálfu ríkisins höfðu verið keypt af skilanefnd a/s Titan, sbr. 3. tl. A-liðar 2. gr. samningsins. Samanburður á 4. gr., 6. gr. og 18. gr. laga nr. 59/1965 styður eindregið þá niðurstöðu að lögbundnar heimildir til handa Landsvirkjun til þess að reisa og reka raforkuver ásamt nauðsynlegum búnaði og tilfæringum, svo sem aðalorkuveitum, verði ekki skýrðar svo að með þeim heimildum hafi verið tilætlan löggjafans að stofna til hefðbundinna einkaeignaréttarlegra heimilda í skilningi 72. gr. stjórnarskrár. Hefði tilætlan löggjafans verið sú var engin þörf á því að kveða á um yfirfærslu þeirra eignarréttinda sem ríkið var komið að fyrir einkaréttarlega samninga, sbr. 4. gr. laganna né að mæla fyrir um sérstaka eignarnámsheimild skv. 18. gr. laganna. Þá má enn fremur benda á tilhögun hinna yngri lagaheimilda, sbr. 2. mgr., 1. gr. laga nr. 60/1981, um raforkuver, þar sem kveðið er á um heimildir ríkisins til þess að semja við Landsvirkjun um að reisa og reka virkjanir í Blöndu í Blöndudal, Jökulsá í Fljótsdal og Héraðsvötnum við Villinganes. Íslenska ríkið og Landsvirkjun sömdu um það, sbr. 3. gr. sameignarsamnings frá 11. ágúst 1982, að áður en rekstur hverrar virkjunar hæfist skyldi gera sérstakt samkomulag um greiðslur til handa ríkinu vegna þeirra vatnsréttinda sem væru í umráðum ríkisins, hvort sem væri vegna lögbýla í eigu ríkisins, annarra eignarlanda eða vegna vatnsréttinda á almenningum og afréttarlöndum. Var réttur ríkisins til gjaldtöku vegna þessa staðfestur með dómi Hæstaréttar í málinu nr. 413/2000: Landsvirkjun gegn íslenska ríkinu, sem dæmt var í Hæstarétti þann 29. mars 2001.

Af þessu má ráða að í lagaheimild til byggingar og reksturs virkjunar, aðalorkuveitu og/eða til framkvæmda og mannvirkjagerðar á viðkomandi svæði, felst ekki áform um stofnun eignarréttarlegra heimilda að vatni, landi eða öðrum fasteignaréttindum. Landsvirkjun er því hvorki eigandi vatns- eða landsréttinda í skilningi 1. 2. eða 7. gr. laga nr. 58/1998, sbr. og 2. gr. og 49. gr. vatnalaga í þeim tilvikum að heimildir fyrirtækisins styðjast eingöngu við lagaheimildir og leyfum veittum á grundvelli þeirra. Íslenska ríkið er því eigandi umræddra fasteignaréttinda, vatns- og landsréttinda, sbr. 1. mgr 2. gr. laga nr. 58/1998. Ótvírætt er að Landsvirkjun er eigandi þeirra mannvirkja sem fyrirtækið hefur byggt og komið fyrir á umræddum svæðum. Hvað þau mannvirki varðar, þar með talið vegi, varnargarða, háspennulínur, skurði, uppistöðulón, vatnsmiðlunarmannvirki o.fl., er það að segja að þó svo fyrirtækið sé eigandi mannvirkjanna og framkvæmdanna sem slíkra þá á það ekki beinan eignarrétt að því landi sem þær standa á né að því vatni sem nýtt er til orkuvinnslunnar.

Eins og að framan er rakið hefur löggjafinn í skjóli valdheimilda sinna veitt Landsvirkjun með lögum nr. 59/1965, sbr. síðar lög nr. 42/1983, ákveðinn en þó óskilgreindan nýtingarrétt á svæði því sem um ræðir í máli þessu. Samkvæmt c-lið 7. gr. laga nr. 58/1998 er það hlutverk óbyggðanefndar að úrskurða um eignarréttindi innan þjóðlendna. Þau sérstöku réttindi, sem löggjafinn hefur veitt Landsvirkjun, falla í öllum meginatriðum utan þeirrar hefðbundnu eignarréttarlegu skilgreiningar sem liggur nefndu lagaákvæði til grundvallar, sbr. og skilgreining eignarréttinda skv. 1. gr. laga nr. 58/1998. Með lögum nr. 58/1998 hefur nú verið stofnað til eignarréttar íslenska ríkisins að öllu því landi sem við gildistöku laganna var eigendalaust og ríkið fer með viðkomandi eignarheimildir í samræmi við 2. kafla laga nr. 58/1998. Lögtaka laganna hafði þannig grundvallarbreytingu í för með sér á hefðbundinni eignarréttarlegri stöðu Landsvirkjunar á þeim landsvæðum. Það er hins vegar á færi til þess bærra handhafa ríkisvalds að mæla nú nánar fyrir um og/eða skilgreina frekar réttarstöðu Landsvirkjunar að breyttri réttarskipan.

Undir framangreindum kringumstæðum fer íslenska ríkið því óskorað með eignarheimildir á því landi sem úrskurðað verður sem þjóðlenda, sbr. 2. kafli laga nr. 58/1998.

12.4. Einstök mannvirki

Í köflunum, sem hér koma á eftir, verður fjallað um mannvirki/framkvæmdir Landsvirkjunar sem staðsett eru á afrétti Flóa- og Skeiða eða koma til með að rísa á afréttarsvæðinu og fyrirtækið gerir

tilkall til á grundvelli laga nr. 58/1998. Gerð verður grein fyrir þeim mannvirkjum sem um er að ræða, hvar þau eru staðsett, í þeim tilvikum sem það liggur fyrir, og á hvaða grundvelli kröfur Landsvirkjunar byggja. Þá verða teknar til umfjöllunar kröfur Landsvirkjunar um viðurkenningu vatnsréttindi á afrétti Flóa- og Skeiða. Loks verður tekin afstaða til þeirra krafna sem Landsvirkjun hefur uppi vegna mannvirkjanna.

12.4.1. Öll vatnsréttindi í Þjórsá ofan ármóta Þjórsár og Fossár o.fl.

Svo sem rakið er hér að framan lýtur umrædd krafa Landsvirkjunar nánar tiltekið að eftirfarandi þáttum: allra vatnsréttinda (fallréttinda) í Þjórsá ofan ármóta Þjórsár og Fossár, þ.e. frá upptökum hennar í Hofsjökli, og landsréttindi sem til þarf vegna mannvirkja sem þegar eru fyrir hendi eða síðar kunna að verða reist til þess að hagnýta allt vatnsafl Þjórsár, þar með talið uppistöðulóna, stífla, vatnsvega, miðlunarmannvirkja, orkuflutningslína, spenna- og rofavirkja, vega og vegslóða og hvers kyns annarra mannvirkja vegna starfsemi Landsvirkjunar á svæðinu.

Hvað einkaréttarlegar heimildir Landsvirkjunar varðar verða þær ekki, svo sem fyrr er rakið, reistar á yfirlýsingu dagsettri 8. janúar 1979 sem Afréttarmálafélag Flóa- og Skeiða stóð að, sbr. niðurstöðu þar að lútandi í niðurlagi kafla nr. 12.2. Ekki fæst séð að Landsvirkjun eigi aðild að öðrum einkaréttarlegum löggerningum sem taka til lands eða vatnsréttinda á Flóa- og Skeiðamannaafrétti. Er þá sérstök ástæða til þess að geta þess að ekki fæst séð að tilætlunin hafi verið sú að framselja Landsvirkjun þau lands- og vatnsréttindi sem ráðstafað var til Fossafélagsins a/s Titan í Háafossi og Hjálparfossi í Fossá, þann 23. febrúar 1914. Um þá sölu er fjallað í kafla 6.2.1. hér að framan. Réttindi þessi framseldi a/s Titan síðan íslenska ríkinu, sbr. kaupsamning dags. 8. júní 1951 og afsal 16. janúar 1952. Hins vegar fæst ekki séð að þessi réttindi hafi verið hluti þeirra eignarréttinda sem ríkið lagði fram við stofnun Landsvirkjunar, sbr. 2. gr. sameignarsamnings um Landsvirkjun frá 1. júlí 1965, sbr. og 4., 5. og 6. gr. laga nr. 59/1965 um Landsvirkjun. Í 3. tölulið, A-liðar, 2. gr. tilvitnaðs samnings segir svo:

> Vatnaréttindi vegna 210 MW virkjunar í Þjórsá við Búrfell, ásamt landi, sem til þarf vegna virkjunarinnar og réttindi til nauðsynlegra aðgerða ofar í ánni, vegna þessarar virkjunar.

Undir þessa tilgreiningu geta hvorki fallið umrædd vatnsréttindi í Háafossi og Hjálparfossi, hvað þá önnur þau vatnsréttindi sem um er að ræða á Flóa- og Skeiðamannaafrétti. Um mögulegt eða meint framsal skv. öðrum einkaréttarlegum samningum sýnist ekki vera að ræða.

Engin mannvirki Landsvirkjunar hafa verið reist á því svæði sem hér er til umfjöllunar, Flóa- og Skeiðamannaafrétti, utan Hrauneyjafosslínu sem sérstaklega er fjallað um í kafla 12.4.2. Um fyrirhugaða Sultartangalínu 3 er fjallað í kafla 12.4.3. og fyrirhugaða vatnsmiðlun úr Dalsá, Miklalæk og Kisu er síðan fjallað sérstaklega í kafla 12.4.5. Að öðru leyti sýnist fyrirhuguð mannvirkjagerð Landsvirkjunar ekki taka til þess landsvæðis sem hér er til umfjöllunar. Er og nauðsynlegt að árétta að utan umfjöllunar óbyggðanefndar, sbr. 7. gr., sbr. og 1. mgr. 2. gr. og 2. mgr. 5. gr. laga nr. 58/1998, falla alfarið áform um virkjanir, vatnsmiðlanir og aðrar framkvæmdir sem ekki er beinlínis mælt fyrir um í lögum eða hafa þegar verið heimilaðar af stjórnvöldum á grundvelli gildra lagaheimilda.

Hvað lagalegt tilkall til vatnsréttinda á svæðinu varðar að öðru leyti sýnist Landsvirkjun byggja kröfur sínar á 4. og 5. gr., sbr. 6. gr. laga nr. 59/1965 og 4. og 6. gr. laga nr. 42/1983, sbr. lög nr. 74/1990.

Sú niðurstaða er fyrr rökstudd, sbr. kafla 12.3., að í lögbundnum heimildum Landsvirkjunar felst ekki tilætlun um stofnun eignarréttarlegra heimilda að vatni, landi eða öðrum fasteignaréttindum. Landsvirkjun sé því hvorki eigandi vatns- eða landsréttinda í skilningi 1., 2. eða 7. gr. laga nr. 58/1998, sbr. og 2. gr. og 49. gr. vatnalaga í þeim tilvikum að heimildir fyrirtækisins styðjast ein-

göngu við lagaheimildir og leyfi veittum á grundvelli þeirra þó svo ótvírætt sé að Landsvirkjun er eigandi þeirra mannvirkja/framkvæmda sem fyrirtækið hefur byggt og komið fyrir á umræddum svæðum og njóti lögvarins réttar til orkunýtingar.

Með fyrirvara um þau mannvirki/framkvæmdir sem fjallað er sérstaklega um í köflum 12.4.2.-12.4.5. er það niðurstaða óbyggðanefndar að Landsvirkjun sé hvorki eigandi vatnsréttinda né neinna þeirra réttinda annarra sem þessi krafa fyrirtækisins tekur til á Flóa- og Skeiðamannaafrétti.

12.4.2. Hrauneyjafosslína

Hér er um að ræða háspennulínu Landsvirkjunar sem hefur flutningsgetu upp á 220 kV spennu og liggur frá Hrauneyjafossvirkjun í Rangárvallasýslu yfir í Gnúpverjahrepp við Sultartangavirkjun og þaðan þvert yfir Gnúpverjaafrétt í stefnu norðan Háafoss í Fossá. Þaðan liggur svo línan allt vestur að Brennimel í Hvalfirði. Línan er því staðsett að hluta í afrétti Flóa- og Skeiðamanna, nánar tiltekið frá mörkum afréttarins við Gnúpverjaafrétt norðan Háafoss og að mörkum afréttar Flóa og Skeiða og Hrunamannaafréttar vestan og norðan Stóru-Laxár. Hrauneyjafosslína var reist á grundvelli heimildar í 7. gr., sbr. 6. gr. laga nr. 59/1965, sbr. 2. tl. 1. mgr. 4. gr. laga nr. 37/1971 og leyfi iðnaðarráðherra sem dagsett er þann 30. desember 1976. Var hún tekin í notkun á árinu 1982. Afréttarmálafélag Flóa- og Skeiðamanna gaf þann 8. janúar 1979 út yfirlýsingu um að Landsvirkjun hefði að fullu greitt bætur vegna lagningar línunnar yfir afrétt Flóa og Skeiða. Hrauneyjafosslína hefur í kröfugerð Landsvirkjunar gengið undir því nafni en undir rekstri málsins einnig verið köllað Sultartangalína 1.

Landsvirkjun byggir þannig kröfur sínar um landsréttindi vegna Hrauneyjafosslínu á 7. gr., sbr. 6. gr. laga nr. 59/1965, sbr. 2. tl. 1. mgr. 4. gr. laga nr. 37/1971 leyfi iðnaðarráðherra, sbr. bréf dags. 30. desember 1976, og bótasamningum við einstakar jarðir og hreppa í Árnessýslu. Sú niðurstaða er fyrr rökstudd, sbr. kafla 12.3. að í lögbundnum heimildum Landsvirkjunar til byggingar og rekstrs virkjana, aðalorkuveitna og/eða til framkvæmda og mannvirkjagerðar á nánar tilgreindu svæði, felst ekki tilætlun um stofnun eignarréttarlegra heimilda að vatni, landi eða öðrum fasteignaréttindum. Landsvirkjun sé því hvorki eigandi vatns- eða landsréttinda í skilningi 1. 2. eða 7. gr. laga nr. 58/1998, sbr. og 2. gr. og 49. gr. vatnalaga í þeim tilvikum að heimildir fyrirtækisins styðjast eingöngu við lagaheimildir og leyfi veittum á grundvelli þeirra þó svo ótvírætt sé að Landsvirkjun er eigandi þeirra mannvirkja sem fyrirtækið hefur byggt og komið fyrir á umræddum svæðum og njóti lögvarins réttar til orkunýtingar. Þá fela bótagreiðslur til handa Afréttarmálafélagi Flóa- og Skeiðamanna á grundvelli yfirlýsingarinnar frá 8. janúar 1979 ekki heldur í sér innlausn eða yfirfærslu á eignarréttindum til handa Landsvirkjun.

Með vísan til þessa er það niðurstaða óbyggðanefndar að Landsvirkjun sé eigandi orkuveitu þeirrar sem tilgreind hefur verið sem Hrauneyjafosslína og fyrirtækið hefur komið fyrir og njóti lögvarins réttar til nýtingar hennar. Hins vegar er Landsvirkjun hvorki eigandi lands né annarra réttinda á svæði því sem orkuveitan liggur um, sbr. 1. gr., 2. gr. og 7. gr. laga nr. 58/1998.

12.4.3. Sultartangalína 3

Hér er um að ræða fyrirhugaða háspennulínu Landsvirkjunar með áætlaða flutningsgetu upp á 400 kV spennu sem á að liggja samsíða Hrauneyjafosslínu frá Sultartangavirkjun að Brennimel í Hvalfirði. Línan er því staðsett að hluta í afrétti Flóa- og Skeiðamanna, nánar tiltekið frá mörkum afréttarins við Gnúpverjaafrétt norðan Háafoss og að mörkum afréttar Flóa og Skeiða og Hrunamannaafréttar vestan og norðan Stóru-Laxár. Sultartangalína 3 verður reist á grundvelli almennrar heimildar í 7. gr., sbr. 6. gr. laga nr. 42/1983 og 2. gr. laga nr. 60/1981, enn fremur á leyfi iðnaðarráðherra, dags. 12. mars 1997. Væntanleg háspennulína Landsvirkjunar, sem hér er fjallað um, er nefnd Sultartangalína 1 í kröfugerð fyrirtækisins en undir rekstri málsins var farið að nefna þessa háspennulínu Sultartangalínu 3.

Landsvirkjun byggir þannig kröfur sínar um landsréttindi vegna Sultartangalínu 3 á 7. gr., sbr. 6. gr. laga nr. 42/1983 og 2. gr. laga nr. 60/1981 og einnig leyfi iðnaðarráðherra dags. 12. mars 1997. Sú niðurstaða er fyrr rökstudd, sbr. kafla 12.3., að í lögbundnum heimildum Landsvirkjunar til byggingar og reksturs virkjana, aðalorkuveitna og/eða til framkvæmda og mannvirkjagerðar á nánar tilgreindu svæði, felst ekki tilætlun um stofnun eignarréttarlegra heimilda að vatni, landi eða öðrum fasteignaréttindum. Landsvirkjun sé því hvorki eigandi vatns- eða landsréttinda í skilningi 1. 2. eða 7. gr. laga nr. 58/1998, sbr. og 2. gr. og 49. gr. vatnalaga í þeim tilvikum að heimildir fyrirtækisins styðjast eingöngu við lagaheimildir og leyfi veitt á grundvelli þeirra. Enn fremur er það utan valdsviðs óbyggðanefndar að ákvarða aðilum réttindi að landi vegna mannvirkja sem ekki hafa enn verið reist. Heimild til byggingar Sultartangalínu 3 er að finna í lagaheimildum og leyfi ráðherra sem eru svo almenns eðlis að ekki þykir fært að ákvarða sérstök réttindi á grundvelli þeirra þegar mannvirkin hafa ekki enn verið byggð. Styðst sú niðurstaða enn fremur við þá staðreynd að ekki hefur verið tilgreind nákvæm staðsetning orkulínunnar.

Samkvæmt framansögðu er Landsvirkjun því ekki handhafi neinna réttinda á svæðinu vegna fyrirhugaðra framkvæmda við Sultartangalínu 3.

12.4.4. Mælistöðvar

Hér er um að ræða ótiltekinn fjölda mælistöðva sem Landsvirkjun hefur að sögn reist á afrétti Flóa- og Skeiðamanna og er ætlað til mælinga á vatnshæð, veðri og ísingu á virkjunarsvæði fyrirtækisins. Landsvirkjun krefst þess að landsréttindi og umferðarréttindi sem þurfi til vegna reksturs mælistöðva fyrirtækisins verði viðurkennd. Umræddar kröfur Landsvirkjunar sýnast byggjast á þeim sérstöku lögum sem heimila Landsvirkjun byggingu og rekstur virkjana, orkuveitna og vatnsveitna, þ.e. lögum nr. 59/1965 og lögum nr. 42/1983 með áorðnum breytingum.

Sú niðurstaða er fyrr rökstudd, sbr. kafla 12.3., að í lögbundnum heimildum Landsvirkjunar til byggingar hvers kyns mannvirkja í tengslum við starfsemi fyrirtækisins á nánar tilgreindu svæði, felst ekki tilætlun um stofnun eignarréttarlegra heimilda að vatni, landi eða öðrum fasteignaréttindum. Landsvirkjun sé því hvorki eigandi vatns- eða landsréttinda í skilningi 1. 2. eða 7. gr. laga nr. 58/1998, sbr. og 2. gr. og 49. gr. vatnalaga í þeim tilvikum að heimildir fyrirtækisins styðjast eingöngu við lagaheimildir og leyfi veitt á grundvelli þeirra. Með vísan til þessa er það niðurstaða óbyggðanefndar að Landsvirkjun sé eigandi þeirra mælistöðva sem fyrirtækið hefur komið fyrir í tengslum við einstök virkjunarmannvirki, sem fullnægjandi heimildir eru fyrir að lögum og njóti þá lögvarins réttar til nýtingar mælistöðvanna. Hins vegar er Landsvirkjun ekki eigandi lands á þeim svæðum sem mælistöðvarnar eru.

Við rekstur máls þessa ber þess hins vegar að gæta að ekki hefur verið upplýst hverjar né hversu margar þær mælistöðvar eru sem um er að ræða né heldur hvar þær eru. Eru því ekki efni til þess af hálfu óbyggðanefndar að nein afstaða sé tekin til meintra eða mögulegra réttinda þeim tengdum.

12.4.5. Vatnsmiðlun úr Dalsá, Miklalæk og Kisu yfir í Norðlingaöldumiðlun auk annarra virkjunarkosta í Efri-Þjórsá

Landsvirkjun hefur látið gera áætlanir um veitu efstu kvísla Dalsár, Miklalækjar og Kisu yfir í fyrirhugað Norðlingaöldulón og einnig liggja fyrir áætlanir um aðra virkjunarkosti í Efri-Þjórsá. Ekki er gert ráð fyrir mannvirkjum á afrétti Flóa- og Skeiðamanna þótt upptök þessara vatna séu þar að hluta til.

Af kröfugerð og sjónarmiðum Landsvirkjunar má ráða að gerð sé krafa um réttindi til lands þar sem vatnsmiðlanir þessar muni í framtíðinni liggja, gerð sé krafa til nauðsynlega vatnsréttinda sem til þurfi vegna miðlananna og að gerð sé krafa um veiðiréttindi í fyrirhuguðum vatnsmiðlunum. Ekki liggur fyrir lagaheimild fyrir vatnsmiðlun þessari né nein leyfi stjórnvalda.

Það skal því þegar áréttað að utan umfjöllunar óbyggðanefndar, sbr. 7. gr., sbr. og 1. mgr. 2. gr. og 2. mgr. 5. gr. laga nr. 58/1998 falla alfarið áform um virkjanir, vatnsmiðlanir og aðrar framkvæmdir sem ekki er beinlínis mælt fyrir um í lögum eða hafa þegar verið heimilaðar af stjórnvöldum á grundvelli gildra lagaheimilda. Landsvirkjun er því ekki handhafi neinna réttinda á svæðinu vegna fyrirhugaðrar framkvæmdar.

13. ÚRSKURÐARORÐ[1]

Land innan eftirfarandi merkja er þjóðlenda og afréttur Flóa- og Skeiðamanna:

Frá þeim stað við Stóru-Laxá, sem afmarkast af beinni línu með stefnu milli Vestra-Lambafells og suðurenda Kaldbaksfjalls á norðvesturmörkum Laxárdals. Síðan eftir ánni allt inn í Laxárdrög, þaðan beint í nyrðra Rjúpnafell, þaðan beint í sömu stefnu allt inn að Hofsjökli. Suðurjaðri Hofsjökuls er fylgt í austur þar til komið er að skurðarpunkti við línu sem liggur frá toppnum á Arnarfelli hinu mikla og hæst í Flóamannaöldu og þeirri línu fylgt suður í Öræfahnjúk. Þaðan að upptökum Fossár norðaustanvert við Lambafell og Fossá allt að afréttargirðingu við Háafoss, vestan megin árinnar. Síðan ræður girðingin áfram, þar sem hún liggur með Fossá, austan Rauðukamba, norðan Reykholts og að kletti við Sandá norðan Háholtsskógar. Þá er landamerkjum efstu jarða í Gnúpverjahreppi fylgt svo sem hér segir: Frá kletti við Sandá norðan Háholtsskógar, upp eftir Sandá í Grjótá um Grjótá og Grjótárgljúfur. Frá Grjótárfossi sjónhending um Kistu í Hannesargljúfur og eftir gljúfrinu og Þverá að Grjótármynni þar sem Þverá og Grjótá fremri sameinast austan Geitafells. Þaðan sjónhendingu í Rauðafoss í Seljadal. Þaðan sjónhendingu í vörðu á vestri bakka Tungár í svonefndan fremri Krók við Tungá, norðan við Þverbrekknagljúfur, þaðan beina stefnu í vörðu fremst á Kálfafitjafjalli, á móts við Fitargil (fremra). Frá Fitargili upp í Þrengslin, og svo úr þeim beina línu vestur í Vatnsás, og úr honum aftur beina línu í Hrútafells hornið að norðan. Frá Hrútafelli beina stefnu í Vestra Lambafell. Úr Vestra Lambafelli til vesturs niður í Laxá, beina stefnu í fyrrnefndan punkt með stefnu á suðurenda Kaldbaksfjalls.

Landsvirkjun er ekki eigandi landsréttinda, þ.m.t. vatnsréttinda, á svæðinu í skilningi 1., 2. og 7. gr. laga nr. 58/1998 en á svæði þessu fer Landsvirkjun með eignarrétt að Hrauneyjafosslínu sem nánar hefur verið fjallað um í úrskurðinum og nýtur lögvarins réttar til nýtingar hennar.

Kostnaður málsaðila, annarra en fjármálaráðherra vegna íslenska ríkisins og Landsvirkjunar, ákvarðast sameiginlega 666.355 krónur er greiðist úr ríkissjóði, þar af þóknun lögmanns sem ákvarðast 600.000 krónur og útlagður kostnaður 66.355 krónur, þegar endurgreiddur úr ríkissjóði, sbr. 17. gr. laga nr. 58/1998. Kostnaður Landsvirkjunar, þ.e. þóknun lögmanns, ákvarðast 300.000 krónur er greiðist úr ríkissjóði, sbr. 17. gr. laga nr. 58/1998.

Gerður er fyrirvari um hnitasetningu að liðnum málskotsfrestum eða að fenginni dómsniðurstöðu. Þá getur skipan þjóðlendu innan staðarmarka sveitarfélaga komið til endurskoðunar.

Kristján Torfason

Karl Axelsson Allan V. Magnússon

1 Sjá til skýringar fylgiskjal nr. I (kort).

14. FYLGISKJÖL

I. Kort

II. Skjalaskrá

III. Aðilaskrá (einstakar jarðir)

IV. Aðilaskrá (afréttur)

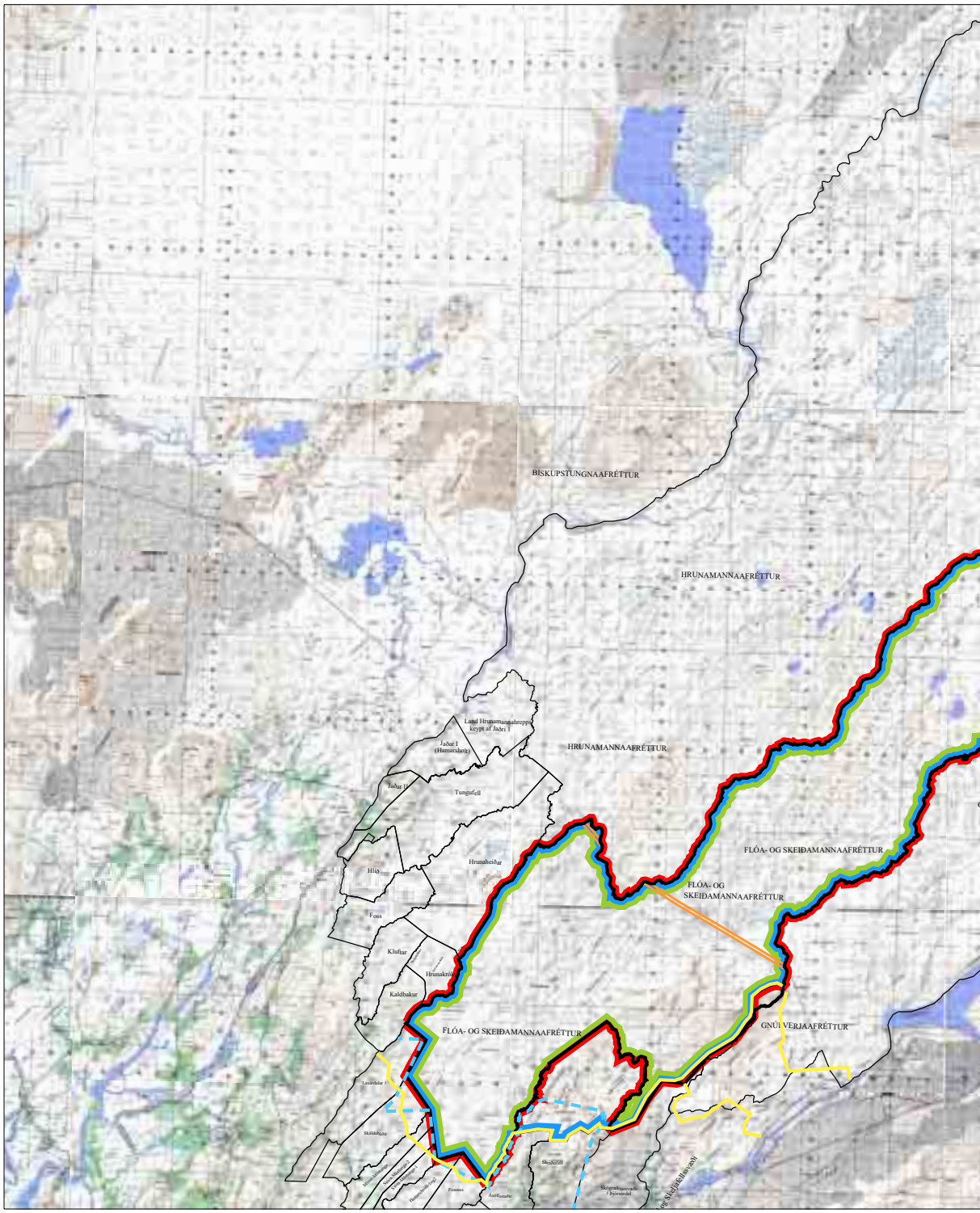

ÞJÓÐLENDULÍNA

Mál nr. 6/2000; Flóa- og Skeiðamannaafréttur.

- Þjóðlendulína óbyggðanefndar
- Afréttarlína óbyggðanefndar
- Kröfulína jarðeigenda

Grunnkort: Skannað af Landmælingum Íslands, kort í flokki C761 nr. 1613-1, 1613-2, 1713-1, 1713-2, 1713-3, 1713-4, 1714-2, 1714-3, 1813-1, 1813-2, 1813-3, 1813-4, 1814-1, 1814-2, 1814-3, 1814-4, 1913-4, 1914-1, 1914-2, 1914-3, 1914-4.

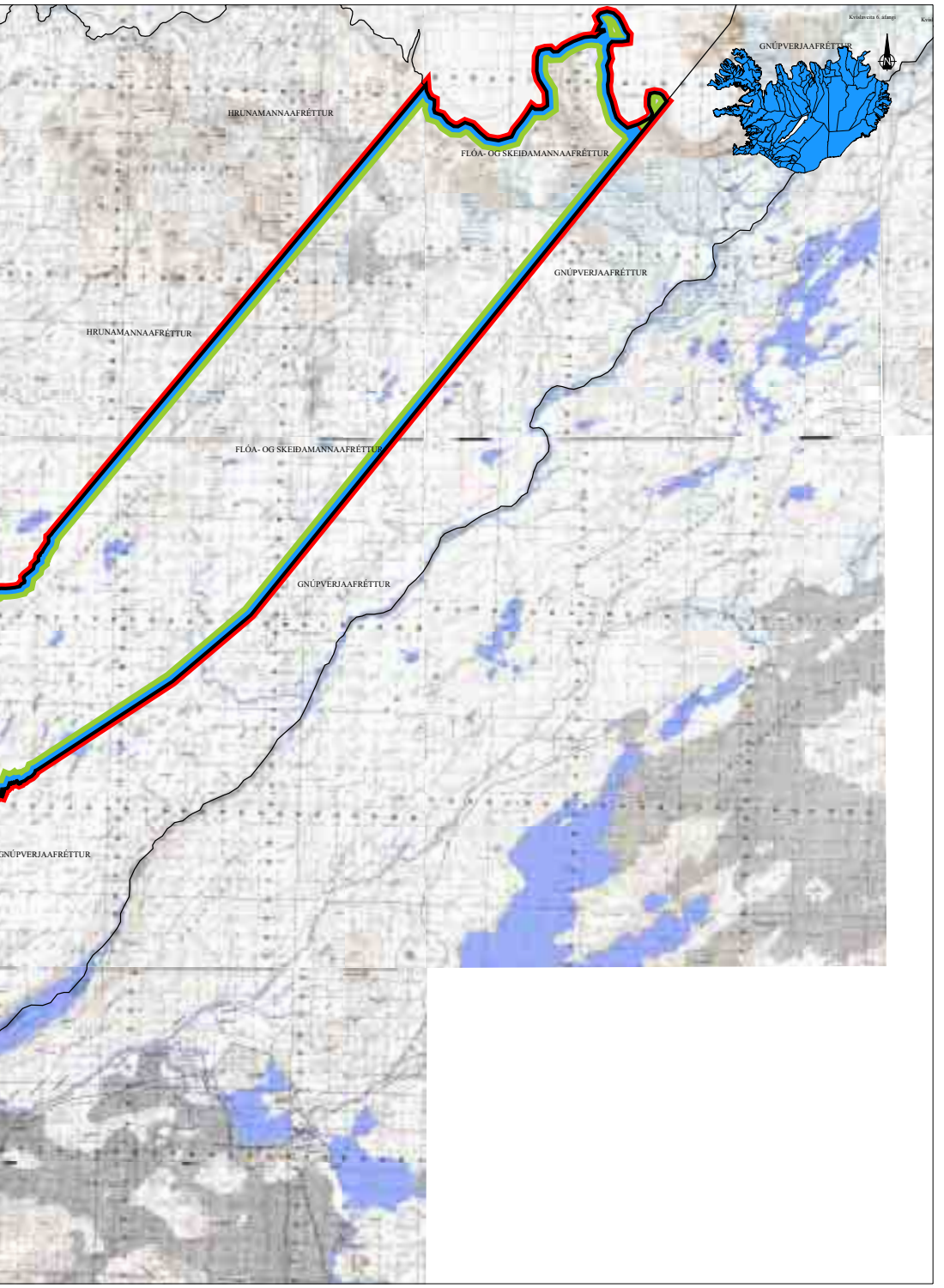

Aðalkröfulína ríkisins
Varakröfulína ríkisins
Kröfulína Landsvirkjunar
Afréttargirðingar

Mælikvarði : ekki í kvarða Dags. 21. mars 2002 Teikning nr. FS-10 Verknúmer 201-035

LANDFORM ehf

LANDSLAGSARKITEKTAR FÍLA, Austurvegur 6, 800 Selfoss, s:482 4090 / fax 482 3542, landform@landform.is

II. Skjalaskrá

Lagt fram af Ólafi Sigurgeirssyni hrl. f.h. fjármálaráðherra:

1 Lýsing íslenska ríkisins á afréttarlöndum milli Hvítár og Þjórsár, dags. 5.5.1999.

Lagt fram af Jörundi Gaukssyni hdl. f.h. Upprekstrarfélags Flóa- og Skeiðamanna og eigenda jarða í hreppum Flóa og Skeiða:

2 Kröfugerð vegna Flóa- og Skeiðamannaafréttar, dags. 28.6.1999.
3 Skrá yfir fylgiskjöl með kröfugerð vegna Flóa- og Skeiðamannaafréttar, dags. 28.6.1999.
4 Ljósrit (óstaðfest) af spjöldum 306 jarða í hreppum Flóa og Skeiða úr fasteignabók sýslumannsins á Selfossi.
5 Skrá yfir landamerki milli afréttar Flóa- og Skeiðamanna og aðliggjandi jarða í Gnúpverjahreppi (að undanskildum Skriðufelli og Ásólfsstöðum), dags. 28.2.1890.
6 Landamerkjaskrá Ásólfsstaða í Gnúpverjahreppi, dags. 1.3.1890.
7 Landamerkjaskrá Skriðufells í Gnúpverjahreppi, dags. 1.3.1890.
8 (a-b) Uppkast, eignað Valdimar Briem, að landamerkjaskrá fyrir afrétt Flóa- og Skeiðamanna, ódags. og óundirritað, ásamt uppskrift. Úr fórum Páls Lýðssonar.
9 Landamerkjaskrá fyrir Gnúpverjahreppsafrétt, dags. 24.4.1890.
10 Makaskiptasamningur hreppsnefnda Skeiðahrepps, Villingaholtshrepps, Hraungerðishrepps, Gaulverjabæjarhrepps, Sandvíkurhrepps, Stokkseyrarhrepps og Eyrarbakkahrepps annars vegar og Skógræktar ríkisins hins vegar um Skriðufell og Þjórsárdal, ódags. en mótt. til þingl. 31.8.1938.
11 Skrá yfir landamerki milli afréttar Flóa- og Skeiðamanna og Hrunamannaafréttar, dags. 18.4.1890.
12 Afturköllun hreppsnefndar Skeiðahrepps á umboði vegna fossamála, dags. 21.2.1914.
13 Afsal réttinda Titan a/s til íslenska ríkisins, dags. 16.1.1952.
14 Umboð hreppsnefndarmanna Skeiðahrepps, Hraungerðishrepps, Villingaholtshrepps, Sandvíkurhrepps Eyrarbakkahrepps, Stokkseyrarhrepps og Gaulverjabæjarhrepps veitt Guðmundi Lýðssyni til ráðstöfunar námuréttinda á Flóa- og Skeiðamannaafrétti með tilgreindum undantekningum.
15 Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns, 1. bindi, bls. 218.
16 Samningur um vikurtöku, dags. 4.4.1965. Afréttarmálafélag Flóa- og Skeiðahreppa, Haraldur Georgsson og Guðmar Guðjónsson.
17 Samningur um vikurtöku, dags. 2.4.1966. Afréttarmálafélag Flóa- og Skeiðahreppa og Guðlaugur Ólafsson.
18 Samningur um töku og vinnslu á vikri, dags. 15.6.1987, milli Gnúpverjahrepps, ríkissjóðs og Jarðefnaiðnaðar hf.
19 Samningur um töku og vinnslu á vikri, dags. 31.8.1995. Afréttarmálafélag Flóa og Skeiða og Jarðefnaiðnaður hf.
20 Landakort í m.kv. 1:50 000 með kröfulínum (teikningar nr. 52-57, 6 blöð ásamt land- og hornpunktaskrá).
21 Landakort í m.kv. 1:150 000 með kröfulínum (teikning nr. 60-yfirlit og 61-yfirlit, 3 blöð).
22 Landakort í m.kv. 1:250 000 með kröfulínum (teikning nr. 59, 1 blað).
23 Skrá yfir jarðeigendur í Árborg, Gaulverjabæjarhreppi, Hraungerðishreppi, Villingaholtshreppi og Skeiðahreppi, dags. 20.9.1999.

Lagt fram af óbyggðanefnd:

24 Bréf óbn. til Jörundar Gaukssonar hdl. um yfirlitskort og skrá yfir lýstar kröfur á svæði nr. 1, dags. 4.11.1999.

25 Bréf óbn. til Jörundar Gaukssonar hdl. um staðfestingu á móttöku kröfulýsinga og athugasemdir, dags. 13.9.1999.

26 Bréf óbn. til Jörundar Gaukssonar hdl. um drög að kröfulínukorti óbyggðanefndar af svæði nr. 1, dags. 12.10.1999.

Lagt fram af Þórði Bogasyni hdl. fyrir hönd Landsvirkjunar:

27 Kröfulýsing Landsvirkjunar, dags. 24.6.1999.

28 [1] Sameignarsamningur milli ríkisstjórnar Íslands og Reykjavíkurborgar um Landsvirkjun, dags. 1.7.1965.

29 [2] Sameignarsamningur milli Ríkisstjórnar Íslands, Reykjavíkurborgar og Akureyrarbæjar um Landsvirkjun, dags. 27.2.1981.

30 [3] Sameignarsamningur milli ríkisstjórnar Íslands, Reykjavíkurborgar og Akureyrarbæjar um Landsvirkjun, með breytingum gerðum 28.10.1996.

31 [4] Eignarnámsheimild landbúnaðarráðherra, dags. 29.8.1966, vegna virkjunar Þjórsár við Búrfell.

32 [5] Heimild atvinnumálaráðherra, dags. 23.2.1968, til virkjunar Þjórsár við Búrfell.

33 [6] Heimild iðnaðarráðherra, dags. 8.6.1970, til að framkvæma vatnsmiðlun úr Þórisvatni.

34 [7] Heimild iðnaðarráðherra, dags. 7.7.1971, til stíflugerðar í Þórisósi og Köldukvísl og veitu árinnar í Þórisvatn og þaðan í Tungnaá um Vatnsfellsvatn.

35 [8] Heimild iðnaðarráðherra, dags. 8.3.1973, til að framkvæma virkjun í Tungnaá við Sigöldu.

36 [9] Virkjunarleyfi iðnaðarráðherra, dags. 30.12.1976, fyrir fyrri áfanga Hrauneyjafossvirkjunar, 140 MW virkjun ásamt aðalorkuveitum.

37 [10] Heimild iðnaðarráðherra, dags. 1.7.1981, til að kaupa þriðju aflvél og stækka Hrauneyjafossvirkjun í 210 MW afl.

38 [11] Heimild iðnaðarráðherra, dags. 8.1.1982, til byggingar Sultartangastíflu.

39 [12] Ályktun Alþingis 6.5.1982 um virkjunarframkvæmdir og orkunýtingu.

40 [13] Auglýsing menntamálaráðherra, dags. 10.11.1987, um friðland í Þjórsárverum.

41 [14] Leyfi iðnaðarráðherra, dags. 4.12.1991, til 1) stækkunar Búrfellsvirkjunar í allt að 310 MW afl ásamt tilheyrandi flutningslínum og aðveitustöðvum, 2) hækkunar stíflna og gerð veitumannvirkja við Þórisvatn þannig að hækka megi vatnsborð Þórisvatnsmiðlunar í allt að 581 m yfir sjávarmál og 3) lúkningar 5. áfanga Kvíslaveitu.

42 [15] Leyfi iðnaðarráðherra, dags. 12.3.1997, til allt að 125 MW Sultartangavirkjunar á ármótum Þjórsár og Tungnaár ásamt aðalorkuveitum.

43 [16] Leyfi forsætisráðherra, dags. 12.4.1999, samkvæmt lögum nr. 58/1998 um þjóðlendur, til að reisa virkjun samkvæmt 1. tölulið 1. mgr. laga nr. 60/1981, um raforkuver, sbr. 1. gr. laga nr. 48/1999, og annarra framkvæmda af því tilefni á svonefndum Holtamannaafrétti.

44 [17] Leyfi iðnaðarráðherra, dags. 8.6.1999, fyrir Vatnsfellsvirkjun með allt að 110 MW afli ásamt aðalorkuveitum.

45 [18] Bréf atvinnumálaráðuneytis, dags. 20.6.1955, til stjórnar Sogsvirkjunar um miðlun í Þingvallavatni og virkjun Efra-Sogs.

46 [19] Samningur milli Landsvirkjunar annars vegar og hreppsnefndar Gnúpverjahrepps hins vegar varðandi bætur vegna Sultartangalóns og Sultartangavirkjunar, dags. 29.5.1997.

47 [20] Samningur milli Landsvirkjunar annars vegar og Gnúpverjahrepps hins vegar varðandi bætur vegna umhverfisbreytinga vegna Sultartangalóns og Sultartangavirkjunar, dags. 16.5.1986.
48 [21] Yfirlýsing v/lagningar háspennulínu, dags. 22.6.1979. Ársæll Jónasson eigandi jarðarinnar Tortu í Biskupstungnahreppi, Árnessýslu, og Landsvirkjun.
49 [22] Yfirlýsing v/lagningar háspennulínu, dags. 15.6.1979. Björn Sigurðsson eigandi jarðarinnar Úthlíðar í Biskupstungnahreppi, Árnessýslu, og Landsvirkjun.
50 [23] Yfirlýsing v/lagningar háspennulínu, dags. 22.6.1979. Gísli Einarsson, Kjarnholtum, oddviti Biskupstungnahrepps í Árnessýslu og Landsvirkjun.
51 [24] Yfirlýsing v/lagningar háspennulínu, dags. 24.1.1979. Haukur Þórðarson, eigandi jarðarinnar Hrauntún í Biskupstungnahreppi, Árnessýslu, og Landsvirkjun.
52 [25] Yfirlýsing v/lagningar háspennulínu, dags. 22.6.1979. Kristbergur Jónsson, ábúandi jarðarinnar Laugar (ríkiseign) í Biskupstungnahreppi, Árnessýslu, og Landsvirkjun.
53 [26] Yfirlýsing v/lagningar háspennulínu, dags. 13.6.1979. Sigurður Greipsson, forsvarsmaður jarðanna Haukadalur II og Bryggja í Biskupstungnahreppi, Árnessýslu, og Landsvirkjun.
54 [27] Yfirlýsing v/lagningar háspennulínu, dags. 24.1.1979. Steinar Þórðarson eigandi jarðarinnar Hrauntún í Biskupstungnahreppi, Árnessýslu, og Landsvirkjun.
55 [28] Bréf hreppsnefndar Biskupstungnahrepps, dags. 23.6.1979, varðandi fyrirhugaða byggingu háspennulínu frá Hrauneyjafossi að Grundartanga.
56 [29] Yfirlýsing v/lagningar háspennulínu, dags. 15.6.1979. Ásmundur Eiríksson, Ásgarði, oddviti Grímsneshrepps í Árnessýslu og Landsvirkjun.
57 [30] Fundargerð hreppsnefndar Grímsneshrepps 18.1.1979, vegna fyrirhugaðrar línulagningar frá Hrauneyjafossi að Brennimel í Hvalfirði.
58 [31] Yfirlýsing v/lagningar háspennulínu, dags. 18.6.1979. Steinþór Ingvarsson, Þrándarlundi, oddviti Gnúpverjahrepps í Árnessýslu og Landsvirkjun.
59 [32] Bréf hreppsnefndar Gnúpverjahrepps, dags. 21.1.1979, um háspennulínulögn frá Hrauneyjafossvirkjun að Brennimel í Hvalfirði.
60 [33] Yfirlýsing v/lagningar háspennulínu, dags. 22.6.1979. Daníel Guðmundsson, Efra-Seli, oddviti Hrunamannahrepps í Árnessýslu og Landsvirkjun.
61 [34] Bréf hreppsnefndar Hrunamannahrepps, dags. 23.1.1978, um fyrirhugaða raflínulögn frá Hrauneyjafossi að Brennimel.
62 [35] Yfirlýsing v/lagningar háspennulínu, dags. 22.6.1979. Þórir Þorgeirsson, Laugarvatni, oddviti Laugardalshrepps í Árnessýslu og Landsvirkjun.
63 [36] Bréf hreppsnefndar Laugardalshrepps, dags. 29.1.1979, um nýja háspennulínu frá Hrauneyjafossvirkjun að Brennimel á Hvalfjarðarströnd.
64 [37] Yfirlýsing v/lagningar háspennulínu, dags. 22.6.1979. Ingólfur Guðmundsson, Miðfelli, oddviti Þingvallahrepps í Árnessýslu og Landsvirkjun.
65 [38] Bréf hreppsnefndar Þingvallahrepps, dags. 21.2.1979, um lagningu háspennulínu frá Hrauneyjafossi að Brennimel í Hvalfirði.
66 [39] Bréf Landsvirkjunar, dags. 29.10.1990 varðandi greiðslur vegna lagningar Hrauneyjafosslínu til Grímsnes-, Gnúpverja- og Hrunamannahrepps.
67 [40] Bréf iðnaðarráðuneytis, dags. 24.7.1991, um leyfi til að reisa og reka 220 kV Búrfellslínu 3A.
68 [41] Bréf iðnaðarráðuneytis, dags. 7.8.1997, þar sem staðfest er leyfi fyrir Búrfellslínu 3A til flutnings raforku með 400 kV spennu.
69 [42] Samningur milli Landsvirkjunar annars vegar og Ása-, Djúpár-, Holtamanna- og Landmannahrepps, Rangárvallasýslu, hins vegar varðandi umhverfismál og bætur

fyrir skerðingu hagsmuna á afréttum hreppanna, þ.e. Holtamannaafrétti og Landmannaafrétti, dags. 3.7.1981.

70 [43] Staðfesting á samningi milli Landsvirkjunar annars vegar og Ása-, Djúpár, Holtamanna- og Landmannahrepps, Rangárvallasýslu, hins vegar varðandi umhverfismál og bætur fyrir skerðingu hagsmuna á afréttum hreppanna, þ.e. Holtamannaafrétti og Landmannaafrétti, dags. 3.7.1981. Staðfestingin er dags. 24.7.1981.

71 [44] Um eignarrétt að miðlunarlónum. Greinargerð prófessors Sigurðar Líndal, dags. 22.6.1987.

72 [45] Bréf Landsvirkjunar til oddvita Ásahrepps um veiðirétt í miðlunarlónum, dags. 8.7.1987.

73 [46] Bréf Landsvirkjunar til Veiðifélags Holtamannaafréttar, dags. 31.1.1992, um veiðirétt í miðlunarlónum.

74 [47] Bréf Landsvirkjunar til oddvita Ásahrepps, dags. 3.2.1992, um veiðirétt í miðlunarlónum.

75 [48] Fundargerð fundar Landsvirkjunar og fulltrúa Ása-, Djúpár-, Holtamanna- og Landmannahreppa frá 2.6.1992 um fiskveiði á Holta- og Landmannaafrétti, dags. 22.6.1992.

76 [49] Þjórsárvirkjanir, mynsturáætlun um orkunýtingu á vatnasviði Þjórsár niður fyrir Búrfell, dags. í október 1980.

77 [50] Ekkert skjal ber þetta númer

78 [51] Kort 1 - Skjaldbreiður 1:50 000.

79 [52] Kort 2 - Hengill 1:50 000.

80 [53] Kort 3 - Haukadalur 1:50 000.

81 [54] Kort 4 - Geldingafell 1:50 000.

82 [55] Kort 5 - Þjórsárdalur 1:50 000.

83 [56] Kort 6 - Nyrðri-Háganga 1:50 000.

84 [57] Kort 7 - Gnúpverjahreppur. Aðalskipulag 1993-2013. 1:50 000.

85 Bréf óbyggðanefndar til Landsvirkjunar um drög að kröfulínukorti óbn. af svæði nr. 1, dags. 12.10.1999.

86 Bréf Landsvirkjunar til óbn. um drög að kröfulínukorti, dags. 19.10.1999.

87 Bréf óbyggðanefndar til Landsvirkjunar um yfirlitskort og skrá yfir lýstar kröfur á svæði nr. 1, dags. 4.11.1999.

88 Bréf Landsvirkjunar til óbn. um athugasemdir við kröfulýsingu Landsvirkjunar, dags. 30.12.1999.

89 Efri Þjórsá - Samanburður virkjunarkosta, útg. í desember 1992.

Lagt fram af Ólafi Sigurgeirssyni hrl.:

90 Greinargerð fjármálaráðuneytisins fyrir hönd íslenska ríkisins, dags. 27.3.2000.

91 Ljósrit úr bókinni „Göngur og réttir“, eftir Braga Sigurjónsson, bls. 42-45, 108-109 og 112-113.

92 Afsal Ásólfs Pálssonar og Stefáns Pálssonar á hluta af landi Ásólfsstaða til Skógræktar ríkisins, dags. 24.9.1962.

93 Símbréf Jörundar Gaukssonar hdl. til óbyggðanefndar varðandi Ásólfsstaði, dags. 13.9.1999.

94 Afsal Ásólfs Pálssonar og Stefáns Pálssonar á hluta af landi Ásólfsstaða til Afréttarmálafélags Flóa- og Skeiðahreppa, dags. 19.3.1965.

95 Sama skjal og skjal nr. 15.

Lagt fram af Þórði Bogasyni hdl.:

96 Greinargerð Landsvirkjunar, dags. 3.5.2000.

Lagt fram af Jörundi Gaukssyni hdl.:

97 Greinargerð Jörundar Gaukssonar hdl. vegna Flóa- og Skeiðamannaafréttar, dags. 18.5.2000.

Lagt fram af óbyggðanefnd:

98 Minnisblað starfsmanns óbyggðanefndar um upplýsingaleit í Íslensku fornbréfasafni, dags. 29.5.2000, ásamt tilgreindu fylgiskjali nr. 1.
99 Minnisblað starfsmanns óbyggðanefndar um upplýsingaleit í Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns, dags. 5.6.2000.
100 Bréf umdæmisskrifstofu Fasteignamats ríkisins á Suðurlandi til óbyggðanefndar vegna fasteigna á afrétti Flóa- og Skeiðamanna, dags. 6.7.1999, ásamt fylgiskjölum.
100-1 Matsvottorð fyrir mannvirki á Afrétti Flóa- og Skeiðamanna, 5 talsins.
100-2 Bréf óbyggðanefndar til FMR, Selfossi, um fasteignir ofar efstu bæjum, dags. 4.5.1999.
101 Minnisblað starfsmanns óbyggðanefndar um upplýsingaleit í Landsyfirréttar- og Hæstaréttardómum, dags. 29.6.2000.
102 Minnisblað starfsmanns óbyggðanefndar um upplýsingaleit í Lovsamling for Island og Stjórnartíðindum 1874-1918, dags. 20.6.2000.
103 Greinargerð Gunnars F. Guðmundssonar, sagnfræðings, um heimildargildi Landnámu, dags. 9.6.2000.
104 Greinargerð Gunnars F. Guðmundssonar, sagnfræðings, um máldaga og heimildargildi þeirra.
105 Minnisblað starfsmanns óbyggðanefndar um upplýsingaleit í Alþingisbókum Íslands, dags. 29.5.2000, ásamt tilgreindu fylgiskjali.
106 Minnisblað starfsmanns óbyggðanefndar um upplýsingaleit í Jarðabréfum frá 16. og 17. öld - útdráttum Gunnars F. Guðmundssonar, dags. 7.6.2000.
107 Umfjöllun um Flóa- og Skeiðamannaafrétt og Þjórsárdal í „ÍSLEIF“, gagnagrunni Fornleifastofnunar Íslands ehf.
107-1 Heimildaskrá Fornleifastofnunar Íslands ehf. v/skráningar í „ÍSLEIF“.
107-2 Bréf Fornleifastofnunar Íslands ehf. til óbn. v/„ÍSLEIF“ o.fl., dags. 27.3.1999.
107-3 Þjóðminjakort (Svæðisskipulag miðhálendis Íslands 2015), hluti, (Afréttur Flóa- og Skeiðamanna, Þjórsárdalur).
108 Mannvirkjakort - Svæðisskipulag miðhálendisins 2015.
108-1 Fylgirit B með skipulagstillögum, bls. 144 og 149-151.
108-2 Greinargerð með staðfestu skipulagi, bls. 194-195.
109 Bréf Héraðsskjalasafns Árnesinga, dags. 5.6.2000, ásamt fylgiskjölum sem tilgreind eru í bréfinu nr. 1, 2, 3, 4, 5, 7, 8, 10, 12 og 14.
110 Bréf byggingarfulltrúans á Laugarvatni um skála á afréttarlöndum Grímsnes- og Grafningshrepps, Þingvallahrepps, Laugardalshrepps, Biskupstungnahrepps, Hrunamannahrepps, Gnúpverjahrepps og Skeiðahrepps í árslok 1998, dags. 8.5.1999.
111 Bréf Ögmundar Helgasonar, forstöðumanns handritadeildar Landsbókasafns Íslands-Háskólabókasafns, til óbyggðanefndar um upplýsingaleit í Bréfabók Brynjólfs biskups Sveinssonar, dags. 8.9.2000.
112 Skrá Þjóðskjalasafns yfir uppskrifuð skjöl í Biskupsskjalasafni varðandi deilur Hrunaprests og Flóa- og Skeiðamanna um slægjur Hrunakróks austan Stóru-Laxár, mótt. 15.9.2000, ásamt tilgreindum fylgiskjölum nr. 1-7 (ljósrit skjalanna ásamt uppskriftum).

112 a Skilabréf Þjóðskjalasafns, dags. 25.10.2001.
113 Umfjöllun Ingva Þorsteinssonar, náttúrufræðings, um gróðurfar á kröfusvæði ríkisins á Flóa- og Skeiðamannaafrétti, dags. 28.9.2000.
114 Minnisblað Þjóðskjalasafns, dags. 18.9.2000, ásamt tilgreindum fylgiskjölum nr. 1-16, ásamt nr. 21.
115 Minnisblað Þjóðskjalasafns, dags. 26.7.2000, ásamt tilgreindum fylgiskjölum nr. 1-13.

Lagt fram af óbyggðanefnd:
116 Minnisblað starfsmanns óbyggðanefndar um könnun á veðbókarregistri hjá Sýslumanninum á Selfossi ásamt tilgreindum fylgiskjölum, dags. 28.9.2000.
116-1 Ljósrit af opnu í veðbókarregistri Sýslumannsins á Selfossi fyrir Afrétt Flóahreppanna, I/263.
116-2 Ljósrit af opnu í veðbókarregistri Sýslumannsins á Selfossi fyrir Afrétt Skeiðahrepps, I/295.
116-3 Ljósrit af opnu í veðbókarregistri Sýslumannsins á Selfossi fyrir Hávafoss í Fossá, I/50.
116-4 Ljósrit úr fasteignabók hjá Sýslumanninum á Selfossi, spjaldið Afréttur Flóahreppanna, land í Þjórsárdal.
116-5 Ljósrit úr fasteignabók hjá Sýslumanninum á Selfossi, spjaldið Afréttur Skeiðahrepps.
116-6 Ljósrit úr Afsals- og veðmálabókum Árnessýslu. Kaupsamningur hreppsnefndar Gnúpverjahrepps og hlutafélagsins Titan um eignarhluta hreppsins í Hávafossi o.fl., dags. 19.2.1914. (þingl.nr. M/277)
116-7 Ljósrit úr Afsals- og veðmálabókum Árnessýslu. Kaupsamningur hreppsnefndar Skeiðahrepps og hlutafélagsins Titan um eignarhluta hreppsins í Hávafossi o.fl., dags. 4.4.1916. (þingl.nr. M/274)
116-8 Ljósrit úr Afsals- og veðmálabókum Árnessýslu. Afsal frá hreppsnefnd Gnúpverjahrepps til hlutafélagsins Titan, dags. 16.7.1914. (þingl.nr. M/385)
116-9 Ljósrit úr Afsals- og veðmálabókum Árnessýslu. Afsal frá hreppsnefnd Skeiðahrepps til hlutafélagsins Titan, dags. 15.7.1914. (þingl.nr. M/387)
116-10 Ljósrit úr Afsals- og veðmálabókum Árnessýslu. Kvittun hreppsnefndar Sandvíkurhrepps fyrir greiðslu Skeiðahrepps fyrir eignarhluta hreppsins í Hávafossi o.fl., dags. 4.4.1916. (þingl.nr. M/881)
116-11 Ljósrit úr Afsals- og veðmálabókum Árnessýslu. Kvittun oddvita Stokkseyrarhrepps fyrir greiðslu Skeiðahrepps fyrir eignarhluta hreppsins í Hávafossi o.fl., dags. 4.4.1916. (þingl.nr. M/882)
116-12 Ljósrit úr Afsals- og veðmálabókum Árnessýslu. Kvittun Gaulverjabæjarhrepps fyrir greiðslu Skeiðahrepps fyrir eignarhluta hreppsins í Hávafossi o.fl., dags. 17.7.1916. (Þingl.nr. M/883)
116-13 Ljósrit úr Afsals- og veðmálabókum Árnessýslu. Kvittun hreppsnefndar Villingaholtshrepps fyrir greiðslu Skeiðahrepps fyrir eignarhluta hreppsins í Hávafossi o.fl., dags. 30.8.1916. (þingl.nr. M/884).
116-14 Ljósrit úr Afsals- og veðmálabókum Árnessýslu. Kvittun oddvita Hraungerðishrepps fyrir greiðslu Skeiðahrepps fyrir eignarhluta hreppsins í Hávafossi o.fl., dags. 25.7.1916. (þingl.nr. M/885)

Lagt fram af Jörundi Gaukssyni hdl.:
117 Sögulegt ágrip Páls Lýðssonar um Flóa- og Skeiðamannaafrétt, dags. 13.1.2001.
118 Skrá Páls Lýðssonar yfir bréf er varða Flóa- og Skeiðamannaafrétt, dags. 29.9.2000.
119 Vatnsréttindi og heimildir til þeirra samkvæmt skjölum h/f Titans. Þórður Eyjólfsson, september 1970. Bls. 33-36.

120 Samningur Hjálmars Finnssonar, Magnúsar Þorgeirssonar og Sigurðar Jónssonar annars vegar og Afréttarfélags Flóa- og Skeiðahrepps hins vegar, varðandi lax- og silungsveiði í Stóru-Laxá, dags. 11.6.1960.
121 Samningur aðila að landsréttindum í Árnessýslu í nágrenni Heklu við Jarðefnaiðnað hf. um vinnslu jarðefna, dags. 28.12.1977.
122 (a-b) Samningur Flóa- og Skeiðamanna og Gnúpverja um upprekstur á afrétt Flóa- og Skeiðamanna og Eystrahrepps, dags. 17.6.1850, ásamt uppskrift Þ.Í.

Lagt fram af óbyggðanefnd:
123 Minnisblað starfsmanns óbyggðanefndar um upplýsingaleit í 13. bindi Jarðabókar Árna Magnússonar og Páls Vídalíns, dags. 30.8.2001.
124 Minnisblað um gagnaöflun óbyggðanefndar hjá sýslumanninum á Selfossi, dags. 10.10.2001.
125 Samningur milli Flóa- og Skeiðamanna annars vegar og Gnúpverja hins vegar um geldfjárrekstur, undirritaður að Sandlæk 18.5.1843. Uppskrift óbyggðanefndar fylgir.
126 Ljósrit úr dóma- og þingabókum Árnessýslu þar sem fram kemur að landamerkjum fyrir Flóa- og Skeiðaafrétti hafi verið þinglýst 2.6.1890 að Stóra-Núpi og 3.6.1890 að Gröf.
127 Samningur Afréttarmálafélags Flóa- og Skeiðahreppa og Jarðefnaiðnaðar hf. um töku og vinnslu á vikri á vikursvæðum vestan Reykholts á afrétti Flóa- og Skeiðamanna, dags. 6.9.1985.
128 Viðauki af hálfu ríkissjóðs við samning við Jarðefnaiðnað hf. varðandi vinnslu jarðefna á vikursvæðunum út frá Heklu vestan Þjórsár o.fl., dags. 23.5.1978.
129 Ljósrit úr Landnámabók, í útgáfu Jakobs Benediktssonar, Reykjavík 1986, bls. 380-381, 378-379.
130 Útdráttur úr fundargjörðum sýslunefndarinnar í Árnessýslu á aðalfundi hennar 26.-30. apríl 1909: Hreppsnefnd Skeiðahrepps veitt leyfi til að selja eða leigja Hávafoss og Hjálparfoss.
131 (a-h) Fasteignamat Ásólfsstaða og Skriðufells 1804, 1849-1850, 1916, 1922, 1932, 1938 og 1957.
132 J. Johnsen: Jarðatal á Íslandi, 1847 (Gnúpverjahreppur, bls. 64-65).
133 Ný jarðabók fyrir Ísland, 1861 (Gnúpverjahreppur, bls. 23).
134 Yfirlit yfir frumgögn sem könnuð hafa verið á vegum óbyggðanefndar í máli nr. 6/2000, dags. 29.10.2001.
135 Sérkort óbyggðanefndar: Flóa- og Skeiðamannaafréttur (Lýstar kröfur á svæði nr. 1), dags. 29.10.1999. Mælikvarði 1:100 000.
136 Landamerkjaskrá Fossness í Gnúpverjahreppi, dags. 1.3.1890.
137 Landamerkjaskrá Hamarsheiðar í Gnúpverjahreppi, dags. 1.3.1890.
138 Landamerki fyrir Stóru-Mástungu í Gnúpverjahreppi, dags. 13.9.1888.
139 Landamerki fyrir Minni-Mástungum í Gnúpverjahreppi, dags. 13.9.1888.
140 Landamerki milli Skáldabúða í Gnúpverjahreppi og kringum liggjandi jarða og afrjettar Flóamanna, dags. 27.2.1890.
141 Lýsing á mörkum fyrir Laxárdalslandi, dags. 16.6.1884.
142 Lýsing á landamerkjum Hrunakirkjujarða, dags. 12.5.1885.
143 Landamerkjaskrá fyrir fasteignum Stóranúpskirkju, dags. 28.5.1888.
144 Ágrip af sýslufundargjörðum Árnessýslu 17.-20.4. og 24.4.1895, bls. 1-2, og 14.-19. apríl 1902, bls. 1.
145 (a-d) Bréf Landsvirkjunar til Afréttarmálafélags Flóa og Skeiða varðandi fyrirhugaða Hrauneyjafosslínu, dags. 17.4.1978, bókun um málið á aðalfundi

Afréttarmálafélagsins 28.8.1978, yfirlýsing félagsins til Landsvirkjunar, dags. 8.1.1979, kvittun fyrir greiðslu Landsvirkjunar til Afréttarmálafélagsins, dags. 8.1.1979.

146 Gögn varðandi greiðslur á leigu fyrir það land Ásólfsstaða, Skriðufells, Hamarsheiðar, Mástungna og Laxárdals sem liggur norðan afréttargirðingar. Um er að ræða ársreikning fjallskilasjóðs Flóa- og Skeiðahreppa 1924-1925 og 12 kvittanir fyrir greiðslum úr sameiginlegum sjóði Skeiða- og Flóahreppa (Guðni Jónsson í Heklu) frá tímabilinu 1924-1927.

147 Kvittanir fyrir greiðslu Afréttarmálasjóðs Flóa- og Skeiðahreppa á leigu fyrir það land Stóru-Mástungna og Hamarsheiðar sem liggur norðan afréttargirðingar, dags. 22.9.1955.

148 Kvittanir fyrir greiðslu Afréttarmálafélags Flóa- og Skeiðahreppa á leigu fyrir það land Stóru-Mástungna og Hamarsheiðar sem liggur norðan afréttargirðingar, dags. 9.8.1993.

149 Bréf hreppsnefndar Gnúpverjahrepps til girðingarnefndar Skeiða- og Flóahreppa þar sem krafist er útsvars fyrir leiguliðaafnot af 8 jarðarhlutum í Gnúpverjahreppi, dags. 15.4.1927.

150 Yfirlýsing Runólfs Þorbergssonar um að Flóa- og Skeiðamenn megi setja girðingu yfir land jarðarinnar Skáldabúða og hafa þar beitarafnot endurgjaldslaust, dags. 20.11.1911. Óstaðfest uppskrift úr fórum Páls Lýðssonar. Frumrit týnt.

151 Samningur Afréttarfélags Flóa- og Skeiðahreppa og Ingimars Ingi-marssonar um leigu á lax- og silungsveiði í Stóru-Laxá, dags. 15.2.1970.

152 Veðbókarvottorð fyrir Skriðufell, að undanskildum hluta afréttar, dags. 1.7.1999.

153 Ljósrit af opnu í veðbókarregistri sýslumannsins á Selfossi: Skriðufell.

154 Afsal Ólafs Bergssonar og Jóhanns Ólafssonar á Skriðufelli til Skógræktar ríkisins, dags. 21.6.1938.

155 Afsal Ólafs Bergssonar á hálfri jörðinni Skriðufelli til Jóhanns Ólafssonar, dags. 3.6.1922.

156 Skrá Páls Lýðssonar yfir sölu Skálholtsstólsjarða frá 1785. Bls. 19-20 (Gnúpverjahreppur).

157 Hluti af skrá yfir jarðeignir Skálholtsstóls í lok 18. aldar („Stóra Núps þ.“).

158 Þinglýsingarvottorð Ásólfsstaða 1, dags. 20.9.2001.

159 Þinglýsingarvottorð Ásólfsstaða 2, dags. 20.9.2001.

160 Þinglýsingarvottorð Ásólfsstaða, dags. 20.9.2001.

161 Þinglýsingarvottorð Afréttarlands úr Ásólfsstöðum, dags. 20.9.2001.

162 Ljósrit af opnu í veðbókarregistri sýslumannsins á Selfossi: Ásólfsstaðir.

163 Afsal Ásólfs Pálssonar til Stefáns Pálssonar á hálfri jörðinni Ásólfsstöðum, dags. 3.9.1954.

164 (a-c) Veðbandslausnir fyrir hluta úr jörðinni Ásólfsstöðum, frá Raforkusjóði (dags. 25.2.1965, XXXV/167), Landsbanka Íslands (dags. 22.3.1965, XXXV/166) og Búnaðarbanka Íslands (dags. 16.3.1965, XXXV/168).

165 Afsal Stefáns Eiríkssonar til Einars Benediktssonar á vatnsréttindum í Þjórsá, tilheyrandi Ásólfsstöðum, dags. 29.6.1917.

166 (a-k) Fundargerðir máls nr. 6/2000, Afréttur Flóa- og Skeiðamanna (7 fyrirtökur, aðalmeðferð máls, endurupptaka, fyrirtaka og lokafyrirtaka).

167 Ljósrit af opnu í veðbókarregistri Sýslumannsins á Selfossi fyrir Hjálparfoss, I/151.

168 Bréf óbyggðanefndar til Jörundar Gaukssonar hdl. um endurupptöku á máli nr. 6/2000, dags. 1.11.2001.

169 Bréf óbyggðanefndar til Ólafs Sigurgeirssonar hrl. um endurupptöku á máli nr. 6/2000, dags. 1.11.2001.
170 Bréf óbyggðanefndar til Þórðar Bogasonar hdl. um endurupptöku á máli nr. 6/2000, dags. 1.11.2001.

Lagt fram af Jörundi Gaukssyni lögfr.:
171 Greinargerð Jörundar Gaukssonar vegna spurninga í bréfi óbyggðanefndar, dags. 4.11.2001, dags. 1.11.2001.
172 Samningur Afréttarmálafélags Flóa- og Skeiða við Sævar Sigurðsson o.fl. um vikurtöku á afrétti Flóa- og Skeiðamanna árið 1990, dags. 11.7.1990.
173 Greinargerð Guðmundar Lýðssonar o.fl. um fyrirhugaða girðingu milli Gnúpverjahrepps og Skeiða- og Flóamannaafréttar, dags. 21.11.1911. Óstaðfest uppskrift með athugasemd um gallað handrit.
174 Yfirlit Páls Lýðssonar yfir gögn sem send hafa verið óbyggðanefnd haustið 2001. Spurningar og svör. Dags. 3.11.2001.

Lagt fram af Ólafi Sigurgeirssyni hrl.:
175 Símbréf Ólafs Sigurgeirssonar hrl. til Skógræktar ríkisins um nýtingu Þjórsárdals og greiðslu fasteignagjalda, dags. 30.10.2001.
176 Bréf Böðvars Guðmundssonar f.h. Skógræktar ríkisins til Ólafs Sigurgeirssonar hrl. um nýtingu Þjórsárdals og greiðslu fasteigna-gjalda, dags. 31.11.2001 (sic).
177 Samningur Skógræktar ríkisins, Gnúpverjahrepps, Landsvirkjunar o.fl. um uppgræðslu lands, dags. 11.4.1983.
178 Samningur Skógræktar ríkisins og Skógarsjóðsins um leigu á hluta lands Skriðufells til skógræktar, dags. 13.12.2000.

Lagt fram af Ólafi Sigurgeirssyni hrl.:
179 Kort sem sýnir endanlega kröfugerð ríkisins í máli nr. 6/2000 ásamt texta (179a), dags. 5.11.2001.

Lagt fram af Jörundi Gaukssyni lögfr.:
180 Svör Jörundar Gaukssonar lögfr. og Guðrúnar Gauksdóttur lögfr., dags. 22.11.2001, við spurningum í bréfi óbn. dags. 1.11.2001. Listi yfir framlögð gögn, dags. 6.12.2001 (180a).

Lagt fram af óbyggðanefnd:
181 Símskeyti Stjórnarráðsins til allra sýslumannsembætta á landinu varðandi vatnsréttindi á afréttum, dags. 3.4.1918.
182 „Afmálan af Ytrahrepps Landslagi beggiamegin StóruLaxár í Hruna Sókn“ eftir Jón Steingrímsson, dags. 8.3.1826, ásamt uppskrift Gunnars F. Guðmundssonar.
183 „Lýsing á legu afréttargirðingar í Þjórsárdal ...“, eftir Böðvar Guðmundsson, dags. 30.11.2001.
184 Bréf óbyggðanefndar til Þórðar Bogasonar hdl. þar sem óskað er eftir að gerð sé grein fyrir tilteknum atriðum varðandi Landsvirkjun, dags. 3.12.2001.
185 (a-c) Reikningar Afréttarmálafélags Flóa- og Skeiðahreppa 1964-1965, 1965-1966, 1999-2000.
186 (a-g) Gögn varðandi veiði í Stóru-Laxá.

Lagt fram af Jörundi Gaukssyni lögfr.:

187 a-g Staðfest ljósrit af reikningum Afréttarmálafélags Flóa- og Skeiða-hreppa 1962-1969.
188 1-44 Staðfest ljósrit af reikningum Afréttarmálafélags Flóa- og Skeiða-hreppa 1974-1999.
189 Staðfest ljósrit fundargerðar aðalfundar Veiðifélags Árnesinga frá 1962.
190 a-g Staðfest ljósrit af reikningum Veiðifélags Árnesinga fyrir árin 1964-1969.
191 a-f Ljósrit af fundargerð stofnfundar Stóru-Laxárdeildar frá 18. apríl 1961.
192 a-f Ljósrit arðskrár samkvæmt yfirmati frá 1963.
193 Leigusamningur Afréttarmálafélagsins við Ingimar Ingimarsson frá 15. febrúar 1970.
194 Bréf dags. 28. apríl 1970 frá Stóru-Laxárdeild til Afréttarmálafélags Flóa- og Skeiðahreppa.
195 Staðfest ljósrit af fundargerð Afréttarmálafélags Flóa- og Skeiðahreppa dags.15. maí 1970
196 Samkomulag („Minnisblað“) dags. 13. júní 1970 milli Stóru-Laxárdeildar, Afréttarmálafélagsins og Stangveiðifélags Reykjavíkur.
197 a-d Staðfest ljósrit af fundargerð Afréttarmálafélags Flóa- og Skeiða-hreppa, dags. 27. febrúar 1971.
198 a-b Samningur undirritaður af Afréttarmálafélaginu þann 27. febrúar 1971 og síðar af Stóru-Laxárdeild. Tvö ljósrit.
199 a-d Álitsgerð Jónasar A. Aðalsteinssonar, dags. 25. mars 1975.
200 Matsgerð vegna arðskrár fyrir Stóru-Laxárdeild Veiðifélags Árnes-inga frá 2. febrúar 1991.
201 Samningur milli Stóru-Laxárdeildar og Afréttarmálafélagsins dags. 16. desember 1975.
202 a-h Samningur um námurétt milli la Sociéte d’Études pour l’Islande a la banque Transatlantique annars vegar og Gnúpverjahrepps og Skeiðahrepps hins vegar, dags. 6. mars 1911.
203 Staðfesting Jarðefnaiðnaðar hf. á því magni vikurs sem numið hefur verðið úr námum í Þjórsárdal sl. 10 ár. Dags. 5.12.2001.

Lagt fram af Þórði Bogasyni hdl.:

204 Bréf Landsvirkjunar, dags. 11.12.2001, með svörum við spurn-ingum óbn. í bréfi, dags. 3.12.2001, ásamt 5 fylgiskjölum (a-e).

Lagt fram af óbyggðanefnd:

205 a-e Bréf óbyggðanefndar til Þórðar Bogasonar hdl. um Sigöldulínur 1-3 og Sultartangalínu 1, dags. 24.1.2002. Tölvupóstur, dags. 24.1.2002, 28.1.2002, 5.2.2002, 11.2.2002 milli óbyggðanefndar og Þórðar Bogasonar hdl. um þetta efni.

Lagt fram af Guðrúnu Gauksdóttur lögfr.:

206 Bréf Jörundar Gaukssonar, lögfræðings, dags. 18.3.2002. Athugasemdir við fundargerð óbyggðanefndar frá 11.12.2001 í málum 6 og 7/2000.

III. AÐILASKRÁ

Afréttarmálafélag Flóa- og Skeiðahreppa

Sveitarfélagið Árborg

Björkurstykki	Gunnar Gunnarsson
Fossnes	Sveitarfélagið Árborg
Hagi	Hannes Gunnarsson
Hagi	Magnús Gunnarsson
Hagi	Þórunn Jónsdóttir
Hellir	Sveitarfélagið Árborg
Selfoss 1	Gunnar Gunnarsson
Selfoss 1	Guðmundur Sæmundsson
Selfoss 1	Þorvarður Sæmundsson
Selfoss 1	Bjarni Sigurgeirsson
Selfoss 1	Sigurgeir Höskuldsson
Selfoss 1	Sveitarfélagið Árborg
Selfoss 2	Bjarni Sigurgeirsson
Selfoss 1	Sigurgeir Höskuldsson
Selfoss 2	Sveitarfélagið Árborg
Selfoss 3	Bjarni Sigurgeirsson
Selfoss 3	Sigurgeir Höskuldsson
Selfoss 3	Sveitarfélagið Árborg
Austurkot m/Ásakoti	Páll Bragi Hólmarsson
Austurkot m/Ásakoti	Hugrún Jóhannsdóttir
Byggðarhorn	Gísli Geirsson
Byggðarhorn Áveitul.	Gísli Geirsson
Björk	Jón Gíslason
Dísarstaðir	Guðrún Jóna Hannesdóttir
Dísarstaðir 2	Hannes Þór Ottesen
Eyði-Sandvík	Ólafur Ingi Sigurmundsson
Eyði-Sandvík	Anna Gísladóttir
Geirakot	Ólafur Kristjánsson
Hreiðurborg	Ríkisbókhald
Jórvík	Sigrún Erla Sigurðardóttir
Kaldaðarnes	Gaukur Jörundsson
Kotferja 1	Þorvarður Sæmundsson
Kotferja 2	Guðmundur Sæmundsson
Litla-Sandvík 1	Páll Lýðsson
Ljónsstaðir	Guðrún Björg Leósdóttir
Lækjarmót 1	Guðmundur S. Öfjörð
Lækjarmót, land	Freyja Hilmarsdóttir
Lækjarmót 2	Guðmundur S. Öfjörð
Gráhella	Ársæll Teitsson
Lækjargarður	Guðmundur Lárus Arason
Nabbi	Hólmfríður Þórðardóttir
Nabbi	Hrefna Gísladóttir
Nabbi	Benedikt Jóhannsson

Nabbi	Hannes Jóhannsson
Nabbi	Sigríður Kristín Jóhannsdóttir
Nabbi	Magnús Jóhannsson
Nýibær	Óli Andri Haraldsson
Smjördalir	Stefán Sigurjónsson
Smjördalir	Eiríkur Sigurjónsson
Smjördalir	Margrét Sigurjónsdóttir
Smjördalir	Grétar Sigurjónsson
Stekkar	Þorvarður Guðmundsson
Stekkar	Guðmundur Lárusson
Stóra-Sandvík 1	Sigríður Pálsdóttir
Stóra-Sandvík 1	Hólmfríður Þórðardóttir
Stóra-Sandvík 1	Hrefna Gísladóttir
Stóra-Sandvík 1	Rannveig Pálsdóttir
Stóra-Sandvík 1	Benedikt Jóhannsson
Stóra-Sandvík 1	Sigríður Kristín Jóhannsdóttir
Stóra-Sandvík 1	Magnús Jóhannsson
Stóra-Sandvík 2	Páll Lýðsson
Stóra-Sandvík 3	Guðmundur Hjaltason
Stóra-Sandvík 4	Samúel Smári Hreggviðsson
Stóra-Sandvík 5	Hannes Jóhannsson
Stóra-Sandvík 6	Ari Páll Ögmundsson
Stóra-Sandvík 6	Rósa Jóhanna Guðmundsdóttir
Votmúli 1	Freyja Hilmarsdóttir
Fossmúli	Sigurður I. Grímsson
Fossmúli	Jóna Ingvarsdóttir
Borg m/Hafliðakoti	Sveitarfélagið Árborg
Einarshöfn	Sveitarfélagið Árborg
Flóagafl	Sveitarfélagið Árborg
Flóagaflsmýri	Landbúnaðarráðuneyti
Gamla-Hraun 1	Sveitarfélagið Árborg
Gamla-Hraun 2	Helgi Þorvaldsson
Goðanes	Sveitarfélagið Árborg
Hallskot	Jón Sigurðsson
Litla-Háeyri	Sveitarfélagið Árborg
Litla-Hraun	Ríkisfjárhirsla
Mundakot	Sveitarfélagið Árborg
Óseyrarnes	Sveitarfélagið Árborg
Skúmsstaðir	Sveitarfélagið Árborg
Sólvangur	Nils Ólafsson
Steinskot 1	Sveitarfélagið Árborg
Steinskot 2	Sveitarfélagið Árborg
Stóra-Háeyri	Sveitarfélagið Árborg
Sölkutóft	Sveitarfélagið Árborg
Þórðarkot	Guðmundur Torfason
Sandgræðsluland	Sveitarfélagið Árborg
Ásgautsstaðir	Anna Guðrún Bjarnardóttir
Ásgautsstaðir	Dagbjartur V. Dagbjartsson
Ásgautsstaðir	Einar Helgason

Ásgautsstaðir	Vilborg Gísladóttir
Ásgautsstaðir	Þórður Guðmundsson
Ásgautsstaðir	Ingvar Þórðarson
Ásgautsstaðir	Magnúsína Þórðardóttir
Ásgautsstaðir	Dagrún Þorvaldsdóttir
Ásgautsstaðir	Inga J. Thorarensen
Ásgautsstaðir	Albert Jónsson
Ásgautsstaðir	Sigríður Fanney Isaksen
Ásgautsstaðir	Þóra Jónsdóttir
Ásgautsstaðir	Sigríður Jónsdóttir
Ásgautsstaðir	Njóla Jónsdóttir
Ásgautsstaðir, land	Sveitarfélagið Árborg
Baldurshagi	Ásta Erla Antonsdóttir
Baugsstaðir 1	Sigurður Pálsson
Baugsstaðir 2	Hinrik Ólafsson
Baugsstaðir 3	Siggeir Pálsson
Borgarholt	Verkstjórafélag Reykjavíkur
Brattsholtshjáleiga	Ríkisbókhald
Brattsholtshjáleiga	Ásta Erla Antonsdóttir
Brattsholt	Þröstur Bjarkar Snorrason
Brattsholt	Jón Ingvarsson
Breiðamýrarholt	Björn Harðarson
Breiðamýrarholt	Vernharður Sigurgrímsson
Breiðamýrarholt	Elín María Karlsdóttir
Brú	Björn Harðarson
Brú	Þorleifsgjafarsjóður
Brú	Vernharður Sigurgrímsson
Brú	Elín María Karlsdóttir
Bræðratunga, land	Einar Helgason
Bræðratunga, land	Vilborg Gísladóttir
Bræðratunga, land	Þórður Guðmundsson
Bræðratunga, land	Ingvar Þórðarson
Bræðratunga, land	Magnúsína Þórðardóttir
Bræðratunga, land	Anna Guðrún Bjarnardóttir
Bræðratunga, land	Dagrún Þorvaldsdóttir
Bræðratunga, land	Inga J. Thorarensen
Bræðratunga, land	Albert Jónsson
Bræðratunga, land	Sigríður Fanney Isaksen
Bræðratunga, land	Þóra Jónsdóttir
Bræðratunga, land	Sigríður Jónsdóttir
Bræðratunga, land	Njóla Jónsdóttir
Bræðratunga, land	Dagbjartur V. Dagbjartsson
Brautartunga	Sævar Jóelsson
Brautartunga	Hörður Jóelsson
Efra-Sel	Valdimar Ármann
Efra-Sel	Sonja Aðalbjörg Gylfadóttir
Eystri-Grund	Sævar Ástmundsson
Eystri-Grund	Anna Guðný Gunnarsdóttir
Eystri-Rauðárhóll	Sveitarfélagið Árborg

Eystra-Stokkseyrarsel	Anna Valdimarsdóttir
Gljákot	Björn Harðarson
Gljákot	Þorleifsgjafarsjóður
Gljákot	Vernharður Sigurgrímsson
Gljákot	Elín María Karlsdóttir
Grjótlækur	Ásta Linddal Stefánsdóttir
Grjótlækur	Sævar Ástmundsson
Grjótlækur	Anna Guðný Gunnarsdóttir
Hoftún	Ástvaldur Bjarki Þráinsson
Hoftún	Heiðrún Fríða Grétarsdóttir
Hólar	Helgi Ívarsson
Holt	Björn Harðarson
Holt	Vernharður Sigurgrímsson
Holt	Elín María Karlsdóttir
Hraunhlaða	Ásta Linddal Stefánsdóttir
Hraunhlaða	Sævar Ástmundsson
Hraunhlaða	Anna Guðný Gunnarsdóttir
Hæringsstaðahjáleiga	Bjarni Þorgeirsson
Hæringsstaðahjáleiga	Þorleifsgjafarsjóður
Hæringsstaðir	Bjarni Þorgeirsson
Keldnakot	Landbúnaðarráðuneyti
Kotleysa	Margrét Dóra Þorláksdóttir
Kotleysa	Birna Bjarnþórsdóttir
Kotleysa	Guðrún Bjarnþórsdóttir
Kotleysa	Zophonías Már Jónsson
Kumbaravogur	Kumbaravogur ehf.
Kökkur	Ragnhildur Ingibergsdóttir
Lölukot	Þorleifsgjafarsjóður
Lölukot	Sigurður Pálsson
Lölukot	Siggeir Pálsson
Oddagarðar	Björn Harðarson
Oddagarðar	Þorleifsgjafarsjóður
Oddagarðar	Vernharður Sigurgrímsson
Oddagarðar	Elín María Karlsdóttir
Syðra-Sel	Sjöfn Jóhannsdóttir
Skipar 1	Jón Ingvarsson
Skipar 2	Jón Ingvarsson
Tóftir	Þröstur Bjarkar Snorrason
Traðarholt m/Ranakoti	Páll Briem
Traðarholt m/Ranakoti	Sigrún Briem
Traðarholt m/Ranakoti	Ida Sigríður Daníelsdóttir
Traðarholt m/Ranakoti	Haraldur Sigurgeirsson
Stokkseyri	Sveitarfélagið Árborg
Vestra-Stokkseyrarsel	Anna Valdimarsdóttir
Vestra-Stokkseyrarsel	Ríkisfjárhirsla
Vestri-Grund	Ásta Linddal Stefánsdóttir
Vestri-Rauðárhóll	Sveitarfélagið Árborg
Þingholt	Oddný Eiríksdóttir
Áveituland 1	Ríkisbókhald

Áveituland 3	Ríkisbókhald
Áveituland 4	Ríkisbókhald
Gaulverjabæjarhreppur	
Arabæjarhjáleiga	Gunnar Kristinn Þorvaldsson
Arabæjarhjáleiga	Guðríður Steindórsdóttir
Arabæjarhjáleiga, land	Guðlaugur Guðmundsson
Arabæjarhjáleiga, land	Sigríður Guðmundsdóttir
Arabær	Guðlaugur Guðmundsson
Arnarhóll	Jóhannes Guðmundsson
Austur-Meðalholt	Helgi Ívarsson
Austur-Meðalholt	Jón Ívarsson
Brenna	Óskar Þorgrímsson
Brenna	Karl Þorgrímsson
Dalbær	Ríkisbókhald
Efri-Gegnishólar	Óskar Þorgrímsson
Efri-Gegnishólar	Karl Þorgrímsson
Efri-Völlur	Helgi Stefánsson
Hellur-Eystri	Erlín Óskarsdóttir
Loftsstaðir-Eystri	Gísli Svavar Jónsson
Loftsstaðir-Eystri	Þóra Sigurjónsdóttir
Fljótshólar 1 og 4	Þormóður Sturluson
Fljótshólar 1 og 4	Pálmi Þormóðsson
Fljótshólar 1 og 4	Jón Sturluson
Fljótshólar 3	Arnar Bjarnason
Fljótshólar 4 og 1	Þormóður Sturluson
Fljótshólar 4 og 1	Pálmi Þormóðsson
Fljótshólar 4 og 1	Jón Sturluson
Galtastaðir	Gunnar Svan Ágústsson
Gaulverjabær	Pétur Valdimar Guðjónsson
Gegnishólapartur	Guðjón V. Sigurgeirsson
Gegnishólapartur	Sigrún Jóhannesdóttir
Gerðar	Geir Ágústsson
Hamar 1 og 2	Ríkisbókhald
Hamarshjáleiga	Ríkisbókhald
Haugur	Ríkisbókhald
Hólmasel	Anna Pálína Guðmundsdóttir
Hólshús	Gunnar Þórðarson
Klængssel	Baldur M. Geirmundsson
Krókur	Gísli Halldórsson
Krókur	Lilja María Gísladóttir
Krókur	Bjarni Halldórsson
Krókur	Ingibjörg Halldórsdóttir
Krókur	María Halldórsdóttir
Lækjarbakki	Gísli Svavar Jónsson
Lækjarbakki	Þóra Sigurjónsdóttir
Mið-Meðalholt	Minningarsj. Ársæls Jónssonar kafara
Mið-Meðalholt	Hannes Rúnar O. Lárusson
Mið-Meðalholt	Kári Halldórsson
Mið-Meðalholt	Magnús Halldórsson

Mið-Meðalholt	Helgi Ívarsson
Mið-Meðalholt	Jón Ívarsson
Ragnheiðarstaðir	Ólafur Ólafsson
Ragnheiðarstaðir	Sæunn Þorsteinsdóttir
Rútsstaða-Norðurkot	Benedikta Guðrún Waage
Rútsstaða-Norðurkot	Kjartan Þ. Ólafsson
Rútsstaðir	Óskar Þorgrímsson
Rútsstaðir	Karl Þorgrímsson
Seljatunga	Herdís Erna Gústafsdóttir
Seljatunga	Haukur Sigurjónsson
Selpartur	Ásgeir Sæmundsson
Syðri-Gegnishólar	Rósa Kristín Þorvaldsdóttir
Syðri-Gegnishólar	Ólafur Jósepsson
Syðri-Völlur 1	Ríkisbókhald
Syðri-Völlur 2	Geir Ágústsson
Skógsnes	Kristján E. Þorgeirsson
Suðurkot	Karl Þorgrímsson
Suðurkot	Óskar Þorgrímsson
Sviðugarðar	Sigurður Guðmundsson
Sviðugarðar	Þórlaug Bjarnadóttir
Traustholtshólmi	Ragnheiður Ásta Pétursdóttir
Traustholtshólmi	Hjördís Björk Hákonardóttir
Tunga	Leifur Sigurvin Helgason
Tunga	Rut Stefánsdóttir
Árlundur	Ester Jónsdóttir
Vallarhjáleiga	Sveitarfélagið Árborg
Vallarhjáleiga	Sveitarfélagið Árborg
Hellur-Vestri	Guðrún Loftsdóttir
Loftsstaðir-Vestri	Búnaðarbanki Íslands hf.
Loftsstaðir-Vestri	Bára Björnsdóttir
Loftsstaðir-Vestri	Þvottahúsið Lín ehf.
Loftsstaðir-Vestri	Haraldur Sigurgeirsson
Loftsstaðir-Vestri	Sigurður Sigfússon
Loftsstaðir-Vestri	Einar Marel Bjarnason
Loftsstaðir-Vestri	Guðmundur M Bjarnason
Loftsstaðir-Vestri	Sigríður Thors
Vestur-Meðalholt	Helgi Ívarsson
Vestur-Meðalholt	Jón Ívarsson
Vorsabæjarhjáleiga	Ingimar Ottósson
Vorsabæjarhóll	Markús Ívarsson
Vorsabær	Helgi Stefánsson
Vorsabær 2	Helgi Stefánsson
Vorsabær 3	Unnur Stefánsdóttir
Meðalholt-Áveituland	Helgi Ívarsson
Meðalholt-Áveituland	Jón Ívarsson
Hraungerðishreppur	
Arnarstaðakot	Ársæll Karl Gunnarsson
Arnarstaðakot	Jarðeignir ríkisins
Arnarstaðir	Gunnar B. Gunnarsson

Austurkot	Ólafur Einarsson
Bár	Tryggvi Bjarnason
Bitra	Guðgeir Sumarliðason
Bitra	Gústaf Lilliendahl
Bitra	Guðmundur Valberg Sigurjónsson
Bollastaðir	Guðjón Guðjónsson
Brúnastaðir 1	Ketill Ágústsson
Brúnastaðir 2	Ketill Ágústsson
Flóaáveitan	Hraungerðishreppur
Flóaáveitan	Villingaholtshreppur
Flóaáveitan	Gaulverjabæjarhreppur
Flóaáveitan	Sveitarfélagið Árborg
Flóaáveitan	Sveitarfélagið Árborg
Flóaáveitan	Sveitarfélagið Árborg
Flóaáveitan	Sveitarfélagið Árborg
Glóra	Hrafnkell Guðnason
Glóra	Guðlín Katrín Jónsdóttir
Glóra	Lánasjóður landbúnaðarins
Halakot	Góðhestar ehf.
Hallandi	Vísir, fél. skipstjórnarm. Suðurn.
Hjálmholt	Þormóður Ólafsson
Hjálmholt	Sigurður Ólafsson
Hjálmholt 2	Kristinn Ólafsson
Hraungerði	Ríkisfjárhirsla
Hraungerði	Hraungerðishreppur
Hryggur	Ríkisbókhald
Kjartansstaðir	Ríkisbókhald
Krókur	Guðríður Þórðardóttir
Krókur	Ólafur Bjarnason
Krosshóll	Hermann Hermannsson
Lambastaðir	Ríkisbókhald
Langholt 1	Hreggviður Hermannsson
Langholt 3	Pétur Hermannsson
Langholt 2	Ragnar Valur Björgvinsson
Langholtspartur	Útver ehf.
Langholtspartur	Ómar Kjartansson
Langholtspartur	Elsa Súsanna Kjartansdóttir
Langholtspartur	Kjartan Kjartansson
Langholtspartur	Sigríður Kjartansdóttir
Langsstaðir	Ríkisbókhald
Laugar	Bergljót Sigfúsdóttir
Laugar	Sigmar Sigfússon
Laugardælur	Haraldur Þórarinsson
Laugardælur	Ólafur Þór Þórarinsson
Þorleifskot	Haraldur Þórarinsson
Þorleifskot	Ólafur Þór Þórarinsson
Litla-Ármót	Baldur Indriði Sveinsson
Litlu-Reykir	Þorvaldur H. Þórarinsson

Litlu-Reykir	Ragnheiður Elísabet Jónsdóttir
Lækur	Jarðeignir ríkisins
Miklaholtshellir	Ríkisbókhald
Oddgeirshólar 1	Steinþór Guðmundsson
Oddgeirshólar 1	Þuríður Einarsdóttir
Oddgeirshólar 1	Magnús G. Guðmundsson
Oddgeirshólar 1	Margrét Einarsdóttir
Oddgeirshólar 2	Guðmundur Árnason
Oddgeirshólar 3	Magnús G. Guðmundsson
Oddgeirshólar 3	Margrét Einarsdóttir
Oddgeirshólar 3	Steinþór Guðmundsson
Oddgeirshólar 3	Þuríður Einarsdóttir
Oddgeirshólar 4	Magnús G. Guðmundsson
Oddgeirshólar 4	Margrét Einarsdóttir
Skeggjastaðir	Skeggi Gunnarsson
Stóra-Ármót	Búnaðarsamband Suðurlands
Stóru-Reykir	Gísli Hauksson
Stóru-Reykir	Jónína Einarsdóttir
Sölvaholt	Jón Þórðarson
Sölvaholt	Sólveig Þórðardóttir
Sölvaholt	Guðjón Þórir Sigfússon
Sölvaholt, áveitul.	Jón Þórðarson
Sölvaholt, áveitul.	Sigfús Kristinsson
Sölvaholt	Þórður Jónsson
Hof	Þórður Jónsson
Tún	Bjarni Stefánsson
Tún	Veronika Narfadóttir
Tún 2	Hafsteinn Stefánsson
Tún 2	Guðfinna S. Kristjánsdóttir
Uppsalir	Guðjón Sveinbjörnsson
Uppsalir	Jóna Sveinbjörnsdóttir
Voli	Ríkisbókhald
Ölvisholt	Kjartan Runólfsson
Ölvisholt 2	Kjartan Runólfsson
Villingaholtshreppur	
Dalsmynni	Einar Einarsson
Efri-Sýrlækur	Ásgeir Gunnlaugsson
Efri-Sýrlækur	Soffía Ingvarsdóttir
Efri-Sýrlækur	Ásmundur Eiríksson
Efri-Gróf	Bjarki Reynisson
Efri-Gróf	Eygló Reynisdóttir
Efri-Gróf	Einar Ingi Reynisson
Efri-Gróf	Berghildur Reynisdóttir
Efri-Gróf	Hrafnhildur Reynisdóttir
Efri-Gróf	Sigrún Reynisdóttir
Efri-Gróf	Ingunn Hróbjartsdóttir
Egilsstaðakot	Einar Hermundsson
Egilsstaðakot	Elín Bjarnveig Sveinsdóttir

Egilsstaðir 1	Jónas B. Sigurþórsson
Egilsstaðir 1, land	Atli Geir Jónsson
Egilsstaðir 2	Guðsteinn Frosti Hermundsson
Ferjunes	Ásmundur Eiríksson
Flaga	Hjörleifur Brynjólfsson
Flaga	Magnús Brynjólfsson
Forsæti 1	Ólafur Sigurjónsson
Forsæti 1	Kristján M. Sigurjónsson
Forsæti 1	Albert Sigurjónsson
Forsæti 1	Ketill Sigurjónsson
Forsæti 2	Kristján Gestsson
Forsæti 3	Ólafur Sigurjónsson
Forsæti 4	Kristján Gestsson
Gafl	Eiríkur K. Eiríksson
Grund	Sigríður Jóna Kristjánsdóttir
Heiðarbær	Nancy Ragnheiður Jónsson
Heiðarbær	Sigríður Regína Waage
Heiðarbær	Birna Halldórsdóttir
Heiðarbær	Hákon Halldórsson
Heiðarbær	Bergþór Halldórsson
Heiðarbær	†Hafsteinn B. Halldórsson
Heiðarbær	Guðný Halldórsdóttir
Heiðarbær	Sjöfn Halldórsdóttir
Heiðarbær	Unnur Halldórsdóttir
Hnaus	Pétur Njörður Ólason
Hnaus	Gísli Baldvin Björnsson
Hróarsholt 1	Tryggvi Gestsson
Hróarsholt 1	Alda Hermannsdóttir
Hróarsholt 2	Ingibjörg Magnúsdóttir
Hurðarbak	Ólafur Einarsson
Irpuholt	Villingaholtshreppur
Jaðarkot	Sveinn Þórarinsson
Kambur	Haukur Hauksson
Kambur	Ingibjörg Benediktsdóttir
Kampholt	Sveinbjörn Dagfinnsson
Kampholt	Skúli Brynjólfur Steinþórsson
Kampholt	Bjarni Pálsson
Kolsholt 1	Aðalsteinn Sveinsson
Kolsholt 2	Sævar Sigurðsson
Kolsholt 2	Sigrún Sigurðardóttir
Kolsholt 2	Bára Sigurðardóttir
Kolsholt 2	Magnús Sigurðsson
Kolsholt 2	Guðjón Sigurðsson
Kolsholt 3	Sævar Sigurðsson
Kolsholt 3	Sigrún Sigurðardóttir
Kolsholt 3	Bára Sigurðardóttir
Kolsholt 3	Magnús Sigurðsson
Kolsholt 3	Guðjón Sigurðsson

Kolsholtshellir	Gyða Oddsdóttir
Kolsholtshellir	Sigurgeir Gunnarsson
Kolsholtshellir	Sigurjón Guðmundsson
Kolsholtshellir	Brynjólfur Guðmundsson
Kolsholtshellir	Sigríður Guðmundsdóttir
Krókur	Magnús Brynjólfsson
Krókur	Vigdís Brynjólfsdóttir
Krókur	Sigurbergur Brynjólfsson
Krókur	Hjörleifur Brynjólfsson
Krókur	Grímur Magnússon
Krókur	Gísli Guðjónsson
Mýrar	Kristinn Sigurðsson
Mjósyndi	Bjarki Reynisson
Mörk	Jónína Guðrún Færseth
Neistastaðir	Sigurður Björgvinsson
Sandbakki	Albert Sigurjónsson
Sandbakki	Guðrún Jónsdóttir
Saurbær	Ingimar Ottósson
Syðri-Gróf 1	Halla Magnúsdóttir
Syðri-Gróf 2	Páll Axel Halldórsson
Syðri-Sýrlækur	Gunnar Haraldsson
Syðri-Sýrlækur	Jóna Margrét Kristinsdóttir
Skálmholt	Kolbeinn Þór Sigurðsson
Skálmholt	Helga Auðunsdóttir
Skálmholtshraun	Daniela Schmitz
Skálmholtshraun	Jónas Rafn Lilliendahl
Skálmholtshraun	Gústaf Lilliendahl
Skálmholtshraun	Kolbeinn Þór Sigurðsson
Skálmholtshraun	Helga Auðunsdóttir
Skyggnisholt	Guðjón Guðvarðarson
Skúfslækur	Ásta Ólafsdóttir
Skúfslækur, áveitul.	Ásta Ólafsdóttir
Súluholt	Sigurður Guðmundsson
Súluholt	Guðmundur V. Sigurðsson
Súluholt	Hafdís Örvar
Súluholt 3	Jónas Haraldsson
Súluholt 3	Sigrún Sigurðardóttir
Súluholt, land	Sigrún Sigurðardóttir
Súluholt, land	Jónas Haraldsson
Súluholtshjáleiga	Sigurður Hafsteinn Björnsson
Súluholtshjáleiga	Gísli Kristinn Björnsson
Súluholtshjáleiga	Einar Þór Vilhjálmsson
Urriðafoss	Einar Helgi Haraldsson
Urriðafoss	Einar Einarsson
Vatnsendi	Þórunn Kristjánsdóttir
Vatnsholt 1	Erling Pétursson
Vatnsholt 2	Þorsteinn Hafsteinsson
Vatnsholt 2	Marsibil Baldursdóttir

Vatnsholt 3	Margrét Rögnvaldsdóttir
Villingaholt	Kristrún Kristjánsdóttir
Villingaholt	Gréta S. Jónsdóttir
Villingaholt	Svavar Bjarnason
Villingaholt	Sigríður Jóna Kristjánsdóttir
Villingaholt	Helgi Kristjánsson
Villingaholt	Svavar Bjarnason
Vælugerðiskot	Bjarni Pálsson
Þingdalur	Bjarni Pálsson
Þingdalur	Jónas Halldórsson
Þingdalur	Kári Halldórsson
Þingdalur	Kristín Halldórsdóttir
Þingdalur	Magnús Halldórsson
Þingdalur	Minningarsj. Ársæls Jónss. kafara
Þingdalur	Sveinn Sigurmundsson
Þingdalur	Auður Atladóttir
Þjótandi	Ríkisbókhald
Önundarholt	Guðmundur Vilhjálmsson
Breiðholt, Önundarh.	Geir Baldursson
Skeiðahreppur	
Álfsstaðir	Björn Jónsson
Álfsstaðir	Erla Ellertsdóttir
Andrésfjós	Ríkisbókhald
Arakot	Sigmar G. Guðbjörnsson
Árhraun	Egill Jónasson
Árhraun	Eyvindur Jónasson
Birnustaðir 1	Hafliði Kristbjörnsson
Birnustaðir 2	Guðmundur Jónsson
Björnskot	Ríkisbókhald
Blesastaðir 1	Anna Bergsveinsdóttir
Blesastaðir 1A	Magnús Trausti Svavarsson
Blesastaðir 2	Marteinn Páll Friðriksson
Blesastaðir 2	Rúnar Skarphéðinsson
Blesastaðir 3	Ingibjörg Jóhannsdóttir
Borgarkot	Ann-Lisette Winter
Brjánsstaðir	Eiríkur Leifsson
Brjánsstaðir	Brynhildur Gylfadóttir
Brjánsstaðir	Gylfi Sigurðsson
Brjánsstaðir	Hrafnhildur Guðmundsdóttir
Efri-Brúnavellir	Rósar Aðalsteinsson
Efri-Brúnavellir	Ólöf Hjartardóttir
Efri-Brúnavellir 2	Jón Vigfússon
Efri-Brúnavellir 2	Þorgeir Vigfússon
Fjall 1	Bjarni Ófeigur Valdimarsson
Fjall 2	Bjarni Ófeigur Valdimarsson
Framnes	Bogi J. Melsted
Framnes 2	Pétur Þ. Melsted
Hlemmiskeið 1A	Ingólfur Bjarnason

Hlemmiskeið 2	Vilhjálmur Eiríksson
Hlemmiskeið 2	Sigurjón Vilhjálmsson
Hlemmiskeið 2	Ragnheiður Guðmundsdóttir
Hlemmiskeið 5	Vilhjálmur Eiríksson
Hlemmiskeið 3	Árni Svavarsson
Hlemmiskeið 1	Árni Svavarsson
Hlemmiskeið 1	Ólafur Friðgeir Leifsson
Hlemmiskeið 6	Ólöf Sigurborg Ólafsdóttir
Húsatóftir 1	Guðjón Vigfússon
Húsatóftir 2	Aðalsteinn Guðmundsson
Húsatóftir 2	Ástrún Sólveig Davíðsson
Húsatóftir 3	Garðar Vigfússon
Kálfhóll 1	Eggert Jóhannesson
Kálfhóll 1	Sigrún Herdís Arndal
Sléttaból	Jóhannes Eggertsson
Kálfhóll 2	Þórður Gestsson
Kálfhóll 2	Gestur Þórðarson
Kílhraun	Guðmundur Þórðarson
Langamýri 1	Kjartan Halldór Ágústsson
Langamýri 2	Ágúst Eiríksson
Miðbýli	Einar Þorkelsson
Minni-Ólafsvellir	Ríkisfjárhirsla
Norðurgarður	Ríkisbókhald
Ólafsvellir	Kjartan Georgsson
Ósabakki 1	Jóna Egilsdóttir
Ósabakki 2	Jökull Helgason
Ósabakki 2	Svala Sigurgeirsdóttir
Ósabakki 3	Hafliði Sveinsson
Reykhóll	Guðmundur Sigurðsson
Reykir	Rúnar Þór Bjarnason
Reykjahlíð	Sveinn Ingvarsson
Syðri-Brúnavellir	Bogi J. Melsted
Skeiðháholt 1	Jón Vilmundarson
Skeiðháholt 1	Guðrún Helga Þórisdóttir
Skeiðháholt 2	Ólafur Jónsson
Skeiðháholt 3	Bjarni Gunnlaugur Bjarnason
Skeiðháholt 3	Bjarni Jónsson
Skeiðháholt 3	Kristín Skaftadóttir
Útverk	Einar Þorkelsson
Vesturkot	Ríkisfjárhirsla
Vorsabær 1	Eiríkur Þorkelsson
Vorsabær 2	Björn Jónsson
Vorsabær 2	Stefanía Sigurðardóttir
Vorsabær 2, land	Jón Eiríksson
Vorsabær 2, land	Emilía Kristbjörnsdóttir
Votamýri 1	Benedikt Kolbeinsson
Votamýri 2	Eiríkur Guðnason

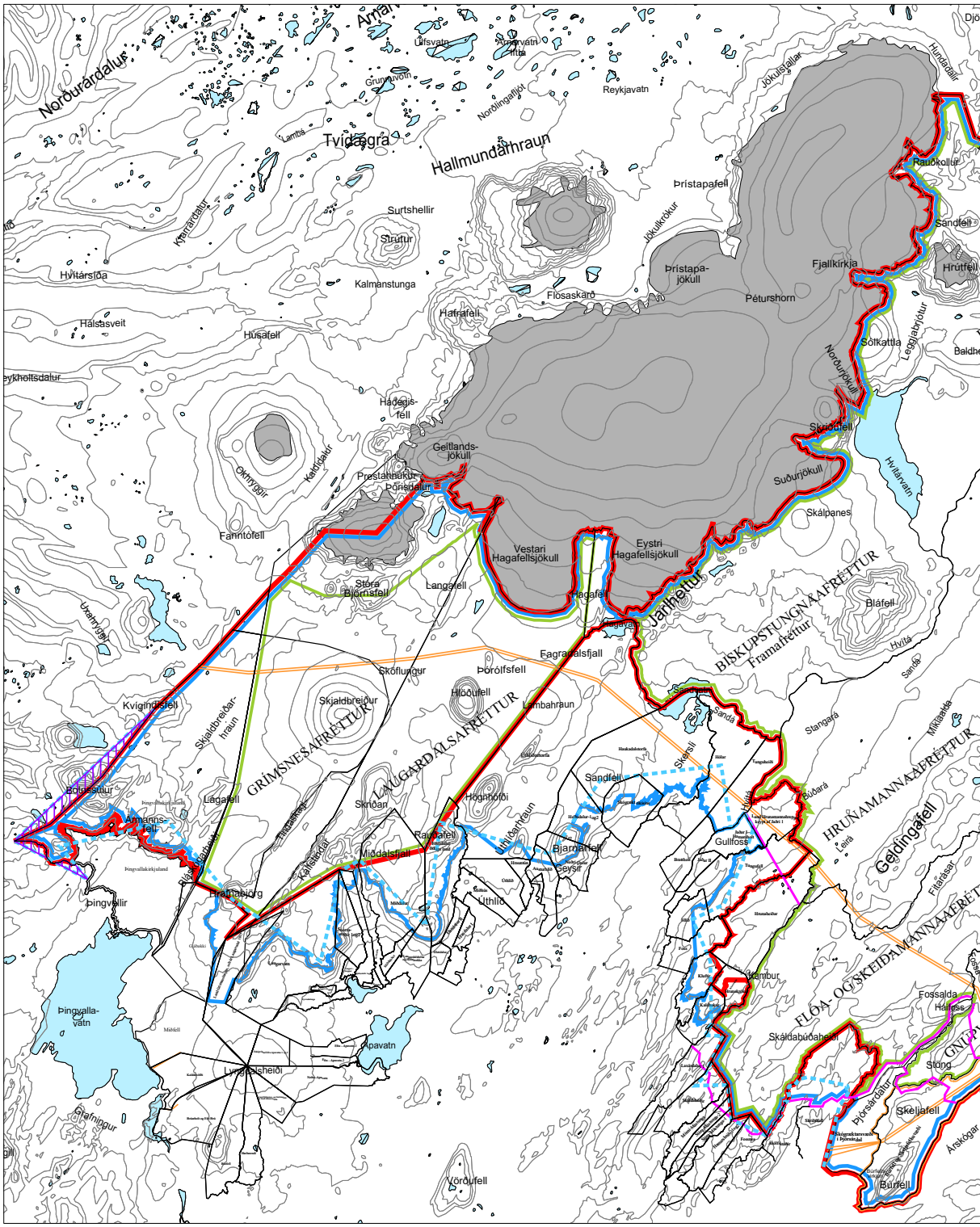

ÞJÓÐLENDULÍNA

Mál nr. 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7/2000 í ÁRNESS SLU.

- Þjóðlendulína óbyggðanefndar
- Afréttarlína óbyggðanefndar
- Kröfulína jarðeigenda
- Aðalkröfulína ríkisins
- Varakröfulína ríkisins
- Kröfulína Landsvirkju

Grunnkort: Birt með leyfi Landmælinga Íslands L02030013

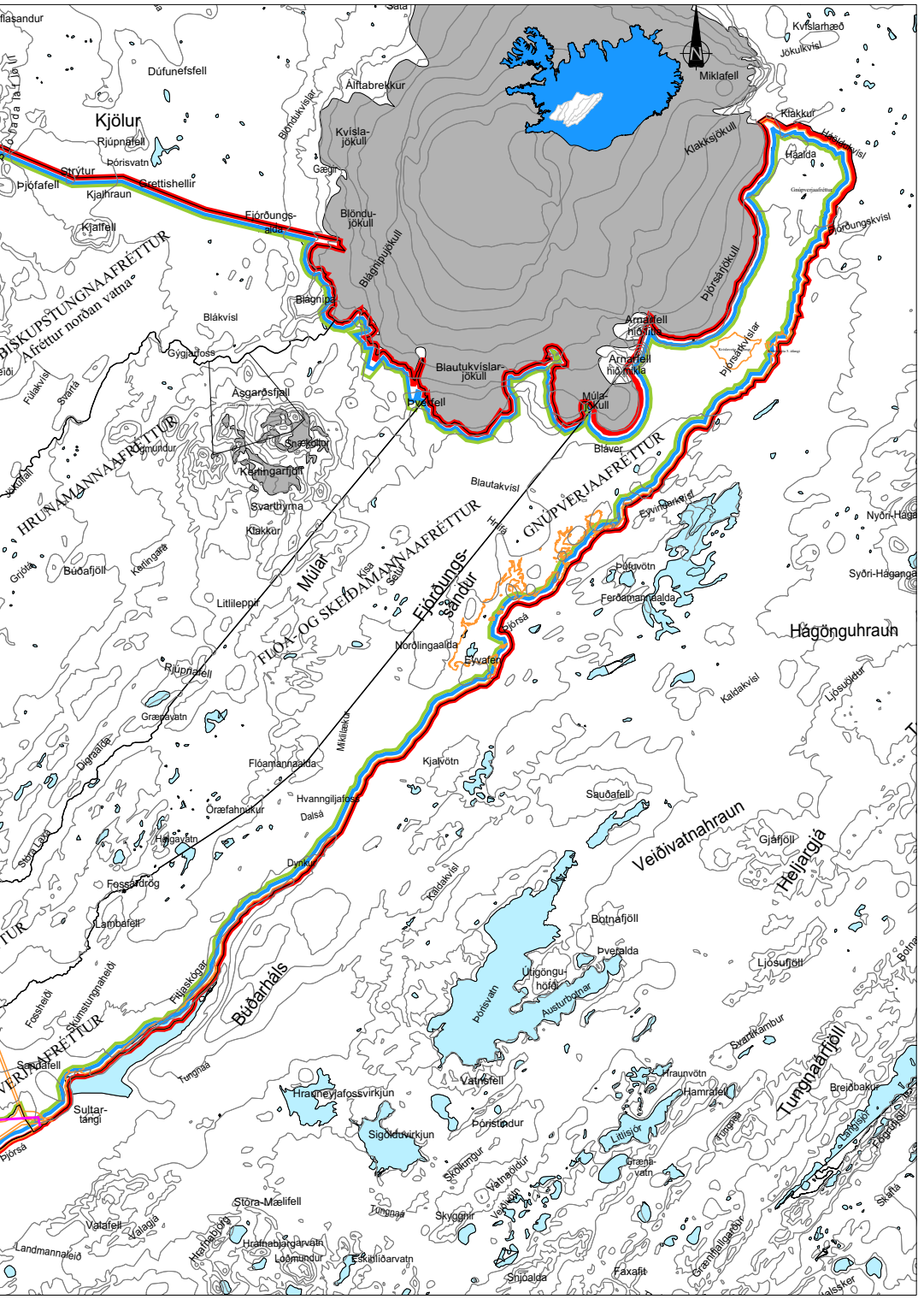

Mælikvarði :ekki kvarða Dags. 21. mars 2002 Teikning nr. -02 Verknúmer 201-035

LANDFORM ehf

LANDSLAGSARKITEKTAR FÍLA, Austurvegur 6, 800 Selfoss, s/482 4090, fax/482 3542, netfang: landform@landform.is